

Yhteydenpitorajoitusten vaikutus tutkintavangin hyvinvointiin eri ammattiryhmien näkökulmasta

Henna Hämäläinen & Katja Koskinen

2022 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Yhteydenpitorajoitusten vaikutus tutkintavangin hyvinvointiin eri ammattiryhmien näkökulmasta

Henna Hämäläinen & Katja Koskinen
Sosionomi (AMK), Rikosseuraamusala
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2022

Henna Hämäläinen, Katja Koskinen

Yhteydenpitorajoitusten vaikutus tutkintavangin hyvinvointiin eri ammattiryhmien näkökulmasta

Vuosi 2022 Sivumäärä 77

Opinnäytetyön tarkoitus oli tarkastella eri ammattiryhmien näkökulmasta kuinka yhteydenpitorajoitukset vaikuttivat tutkintavangin kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Yhteydenpitorajoitukset voivat tarkoittaa sitä, että henkilöllä ei ole oikeutta olla yhteydessä muihin tutkintavankeihin eikä läheisiin. Opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön tietämystä aiheesta ja nostaa esiin tekijöitä, jotka vaikuttavat yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin. Tutkimus toteutettiin Jokelan vankilassa.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu vankeinhoidon säännösten tarkastelusta sekä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin määrittelystä. Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat yhteydenpitorajoitukset ja niihin liittyvät lait, tutkintavanki ja hyvinvointi. Tutkimuksen aineisto kerättiin haastatteleamalla yhdeksää eri ammattiryhmän henkilöä tammikuun 2022 aikana. Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena oli saada tietoa haastateltavien subjektiivisesta kokemuksesta yhteydenpitorajoitusten vaikutuksesta tutkintavangin kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Haastattelu toteutettiin teemahaastatteluna, ja kerätty aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin.

Tutkimustulosten perusteella yhteydenpitorajoitukset vähentävät merkittävästi tutkintavangin sosiaalisia suhteita ja lisäävät yksinäisyyttä. Tutkintavangin hyvinvointiin vaikuttivat sosiaalinen tuki, taustatekijät, resilienssi sekä vähäiset toiminnot. Tuloksissa käsitellään lisäksi erityispiirteitä, kuten kieli- ja kulttuuriongelmia, jotka vaikuttivat ulkomaalaisten tutkintavankien hyvinvointiin. Tämän opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointia edistävien toimintojen kehittämisessä.

Asiasanat: tutkintavanki, tutkintavankeus, yhteydenpitorajoitukset, hyvinvointi

Henna Hämäläinen, Katja Koskinen

The effect of communication restrictions on the well-being of remand prisoners from the perspective of different professional groups

Year 2022 Pages 77

The aim of the thesis was to examine how communication restrictions affected the overall well-being of remand prisoners from the perspective of different occupational groups. Communication restrictions may mean that individuals do not have the right to communicate with other remand prisoners or their loved ones. The thesis was commissioned by the Criminal Sanction Agency and was implemented in Jokela prison.

The theoretical framework for the study consisted of the regulations of prison care and the definition of overall well-being. The key concepts of the study were communication restrictions and related laws, remand prisoners and well-being. The survey data for the qualitative study was collected by interviewing nine people from different occupational groups during January 2022. The objective was to obtain information of the subjective experience from the interviewees on how the communication restrictions affect the overall well-being of the remand prisoner. The interview was conducted as a thematic interview, and the collected material was analysed through data-based content analysis.

Based on the findings of the study, the communication restrictions significantly reduced the social relationships of the remand prisoner and increased loneliness. Well-being was influenced by social support, background factors, resilience and other minor factors. The results also indicated that specific factors, such as language and cultural problems, affected the well-being of foreign remand prisoners. The results of this thesis can be used to develop the activities that promote well-being for remand prisoners with communication restrictions.

Keywords: remand prisoner, remand imprisonment, communication restrictions, well-being

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Toimintaympäristönä Rikosseuraamuslaitos ja Jokelan vankila	7
3	Yhteiskunnalliset lähtökohdat.....	9
3.1	Kansainvälistä sääntelyä.....	10
3.2	Kansallinen lainsäädäntö	11
4	Opinnäytetyön tietoperusta	13
4.1	Hyvinvoinnin osa-alueet	13
4.2	Hyvinvointiteoriat.....	17
4.3	Yksinäisyyden eri muodot	19
4.4	Hyvinvoinnin piirteitä suomalaisessa yhteiskunnassa ja vankipopulaatiossa	21
4.5	Tutkintavankeuden tuomat haasteet vangin hyvinvoinnille	26
5	Tutkimusasetelma.....	27
5.1	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	27
5.2	Laadullinen tutkimus	28
5.3	Aineiston keruu	29
5.4	Aineiston analyysi	32
5.5	Eettisyys ja luotettavuus	34
6	Tulokset.....	35
6.1	Yksilölliset ominaisuudet ja muut taustatekijät.....	36
6.2	Tutkintavankeuteen ja rikokseen liittyvät tekijät	39
6.3	Yksinoleminen ja vankilatoimintojen vähäisyys	42
6.4	Sosiaaliset suhteet vankilan ulkopuolella.....	45
6.5	Koronan vaikutukset	48
6.6	Kehitysehdotuksia hyvinvoinnin lisäämiseksi.....	49
7	Johtopäätökset yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvoinnissa	51
7.1	Yksilölliset ominaisuudet ja vankeuteen liittyvät tekijät.....	51
7.2	Vankilatoimintojen merkitys.....	54
7.3	Sosiaalisen tuen vaikuttavuus.....	55
8	Pohdinta.....	57
8.1	Opinnäytetyöprosessin ja ammatillisen kehittymisen reflektointia.....	58
8.2	Eettisyyden ja luotettavuuden tarkastelu	60
8.3	Tuloksien hyödyllisyys ja kehittämisehdotukset.....	62
	Liitteet.....	73

1 Johdanto

Yhteydenpidon rajoittaminen on turvaamistoimenpide, joka vaikuttaa tutkintavangin mahdollisuuteen pitää yhteyttä muihin ihmisiin sekä vankilan sisäpuolella että vankilan ulkopuolelle. Yhteydenpitorajoituksilla on tärkeä tehtävä rikostutkinnassa. Yhteydenpitorajoituksia ei määrätä ilman perusteita ja rajoitukset poistetaan välittömästi, kun rajoittamisen edellytyksiä ei enää ole. Vuonna 2019 voimaan tulleen tutkintavankeuslain muutoksen jälkeen on mahdollista pitää tutkintavankia poliisin hallussa enää seitsemän vuorokautta aiemman 14 vuorokauden sijaan. Ajanjakson jälkeen tutkintavanki tulee toimittaa tutkintavankilaan. Tutkintavangin nopea siirtyminen Rikosseuraamuslaitoksen kirjoille tuo haasteita vankilaympäristössä, koska tutkintavangille on usein käräjäoikeudessa määrätty yhteydenpitorajoituksia. Yhteydenpitorajoitukset määrittävät tutkintavangin sijoittamisen vankilassa, ja voivat rajoittaa hänen yhteydenpitoaan muihin tutkintavankeihin sekä jopa lähiomaisiin. Pakkokeinolain (806/2011) 4 luvussa määritellään, että yhteydenpitorajoitus on poistettava siltä osin kuin edellytyksiä ei enää ole tai yhteydenpitorajoitukset lakkaavat olemasta voimassa tutkintavankeuden päättyessä.

Teimme opinnäytetyömme Jokelan vankilassa, joka sijaitsee Tuusulassa. Jokelan vankilaan kuuluu suljettu puoli ja avovankilaosasto. Jokelan vankilaan on sijoitettu pääasiassa tutkintavankieja. Opinnäytetyössä tarkastelimme suljetun puolen yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien kokonaisvaltaista hyvinvointia vankilan henkilökunnan eri ammattiryhmien näkökulmasta. Eri ammattisektoreiden henkilöstö analysoi vangin hyvinvointia oman ammattinsa katsontakanasta. Käsittelimme opinnäytetyössä ainoastaan yhteydenpitorajoitettuja tutkintavankieja, joilla ei ole mahdollisuutta olla yhteydessä muiden tutkintavankien kanssa. Lisäksi tutkimuksen kohteena olevien tutkintavankien yhteydenpito oli rajoitettu myös muihin ihmisiin, jopa läheisiin. Tutkimme kuinka yhteydenpidon rajoittaminen vaikuttaa tutkintavankien psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Opinnäytetyössämme peilaamme tutkintavangin hyvinvointiin ulottuvuuksia hyvinvointiteorioihin, esimerkiksi Maslow`n tarvehierarkiaan.

Opinnäytetyön aiheen valitsimme kiinnostuksemme ja pitkän työkokemuksemme perusteella. Olemme molemmat työskennelleet useita vuosia tutkintavankilan osastoilla, joissa vangeilla on yhteydenpitorajoitukset. Mielestämme yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien kanssa työskentely on haastavaa ja toiminnassa täytyy huomioida monia eri tekijöitä. Opinnäytetyössä selvitimme myös, miten tutkintavankien hyvinvointia voidaan lisätä vankilaolosuhteissa silloin, kun ihmisen perusoikeuksia on rajoitettu monin eri tavoin.

2 Toimintaympäristönä Rikosseuraamuslaitos ja Jokelan vankila

Rikosseuraamuslaitoksen (Rise) tehtävänä on vaikuttaa omalta osaltaan yhteiskunnan turvallisuuden ylläpitämällä turvallista ja lainmukaista rikosseuraamusten täytäntöönpanojärjestelmää, vähentämällä uusintarikollisuutta ja katkaisemalla syrjäytymistä, jolla on rikollisuutta ylläpitävä vaikutus (Rikosseuraamuslaitos 2020a). Laki Rikosseuraamuslaitoksesta (953/2009) säättää, että oikeusministeriön alaisuudessa toimivan Rikosseuraamuslaitoksen yhtenä perustehtävänä on vastata tutkintavankeuden toimeenpanosta.

Rikosseuraamuslaitos koostuu keskushallintoyksiköstä, kolmesta rikosseuraamusalueesta, täytäntöönpanoyksiköstä ja Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta. Suomi on jaettu Etelä-Suomen (ESRA), Länsi-Suomen (LSRA) sekä Itä- ja Pohjois-Suomen (IPRA) rikosseuraamusalueeseen. (Valtioneuvoston asetus Rikosseuraamuslaitoksesta 1739/2015.) Jokaiseen rikosseuraamusalueeseen kuuluu aluekeskus ja arviointikeskus sekä vaihteleva määrä yhdyskuntaseuraamustoimistoja ja vankiloita. Neljän täytäntöönpanoyksikön tehtävänä on hoitaa muodollinen täytäntöönpano lain edellyttämällä tavalla. (Rikosseuraamuslaitos 2019.)

Rikosseuraamuslaitoksen organisaatorakenne ja johtamisjärjestelmä on uudistumassa Rise 2.0 ja Rise 3.0 muutoksen myötä. Tavoitteena on, että tulevaisuudessa Rikosseuraamuslaitos olisi valtakunnallisesti strategisesti toimiva virasto. Rise 2.0 muutoksen on tarkoitus tulla voimaan 1.9.2022 ja muutoksen 3.0 pitäisi käynnistyä vuoden 2023 aikana. Muutoksessa on suunniteltu Rikosseuraamuslaitoksen jakautuvan neljään vastuualueeseen (kehittäminen ja ohjaus, asiakasprosessit, hallinto- ja tukipalvelut sekä operatiivinen toiminta). Tulevaisuudessa vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot kuuluvat rikosseuraamuskeskukseen, joita tulee olemaan Suomessa 11. Rikosseuraamuskeskukset kuuluvat operatiivisen toiminnan vastuualueeseen. (Rise 2.0. 2020; Högnäs 2022.)

Organisaatorakenteen muutoksen tavoitteena on uudistaa johtamis- ja ohjausjärjestelmää, jotta se tukisi nykyistä paremmin Rikosseuraamuslaitoksen ydintoiminnan järjestämistä, strategisten tavoitteiden saavuttamista ja toiminnan kehittämistä. Päämääränä on toimintatapojen yhdenmukaistaminen sekä rangaistusta suorittavien oikeusturvan ja yhdenvertaisen kohtelun parantaminen. Uuden organisaatorakenteen tarkoituksena on myös vastata joustavasti ja tehokkaasti yhteiskunnan sekä toimintaympäristöjen muutoksiin verkostoitumalla osaksi yhteiskunnan palvelujärjestelmiä. (HE 57/2021 vp.)

Rikosseuraamuslaitos on sitoutunut arvoihin, joita pidetään yhteiskunnassa tärkeinä. Rikosseuraamuslaitoksen tärkeimmät arvot ovat oikeudenmukaisuus, ihmisarvon kunnioittaminen, turvallisuus sekä usko ihmisen mahdollisuuteen muuttua ja kasvaa. Arvoihin sitoutumisella turvataan vankien perus- ja ihmisoikeudet sekä inhimillinen, asiallinen ja tasavertainen kohtelu. (Rikosseuraamuslaitos 2020a.)

Tutkintavankeuslain (768/2005) 2 luvun 1 §:ssä säädetään, että tutkintavanki on sijoitettava tutkintavankilana toimivaan vankilaan, joka on lähimpänä syyteasiaa käsittelevää tuomioistuinta. Tutkintavanki voidaan erityisestä syystä sijoittaa myös muuhun tutkintavankilana toimivaan vankilaan. Tutkintavankia ei voida sijoittaa avolaitokseen. Vangitsemisesta päättävä tuomioistuin voi poikkeuksellisen painavista syistä sijoittaa tutkintavangin poliisiin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan. Oikeusministeriön asetuksessa tutkintavankiloina toimivista vankiloista (341/2017) määritellään, että miehille tarkoitettuja tutkintavankiloita ovat Helsingin, Jokelan, Riihimäen, Vantaan, Turun, Vaasan, Kuopion, Kylmäkosken, Mikkelin, Oulun, Pelson, Pyhäselän ja Sukevan vankila. Naistutkintavangit sijoitetaan Hämeenlinnan, Oulun, Pyhäselän, Turun, Vaasan ja Vantaan vankilaan.

Tutkintavankien määrä Suomessa on kasvanut 2010-luvun alkupuolelle asti, sen jälkeen tutkintavankien lukumäärä on pääasiassa laskenut. Vuonna 2019 tutkintavankien määrä kuitenkin kasvoi 17 prosenttia, joka johtui lakiuudistuksesta. Uudistuksessa tutkintavangin säilyttäminen poliisivankilassa lyheni 14 vuorokaudesta 7 vuorokauteen. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2019, 13.) Vuonna 2020 vankilaan tuli 2260 tutkintavankia ja vankilasta vapautui 1492 tutkintavankia. Päivittäin tutkintavankeja oli keskimäärin 632. Tutkintavangin keski-ikä oli 35 vuotta ja alle 25-vuotiaita oli 30 prosenttia. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020, 13-16.) Vuonna 2020 tutkintavankien yleisimmät pääsyytteet olivat huumausainerikos, henkirikos ja ryöstö (Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2021, 13).

Rantalan, Tynin, Koskenniemen, Liimataisen & Kääriäisen (2017, 19, 28-32) tutkimuksessa ilmeni, että tutkintavanki on Suomessa useammin ensimmäistä kertaa vankilassa verrattuna vankeusvankiin. Tutkintavangeista noin puolet (49 %) oli vankilassa ensimmäistä kertaa. Tätä lukua selittää osittain ulkomaalaisten tutkintavankien merkittävästi noussut lukumäärä Suomessa viimeisinä vuosikymmeninä. Vuonna 2000 tutkintavangeista ulkomaalaisia oli 14 prosenttia, vuonna 2009 27 prosenttia ja vuonna 2016 ulkomaalaisten osuus tutkintavangeista oli 38 prosenttia. Tutkimuksessa kerrottiin, että suurin osa ulkomaalaisista tutkintavangeista oli Viron kansalaisia, seuraavaksi eniten oli irakilaisia ja heidän jälkeensä yleisemmät kansalaisuudet olivat Venäjä ja Romania. Ulkomaalaisten tutkintavankien suuren lukumäärän vuoksi käsitelämme opinnäytetyössä myös ulkomaalaistaustaisia tutkintavankeja. Etenkin Etelä-Suomen vankiloissa on paljon ulkomaalaisia ja eri kulttuureista tulevia tutkintavankeja.

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueeseen kuuluva Jokelan vankila sijaitsee Tuusulan kunnassa, Jokelan keskustan tuntumassa. Jokelan vankilassa on vankipaikkoja suljetulla puolella 84 ja avovankilaosastolla 40. Avovankilaosasto sijaitsee suljetun laitoksen vieressä. Suljettuun laitokseen on sijoitettu pääasiassa tutkintavankeja sekä muutamia vankeus- ja sakonmuuntorangaistusvankeja. (Rikosseuraamuslaitos 2021.) Vankilan johdolta saadun tiedon mukaan vuonna 2021 Jokelan suljetussa vankilassa keskivankiluku oli 74.

Jokelan vankilassa on johtaja ja turvallisuudesta ja vankitoiminnoista vastaavat apulaisjohtajat. Vankilassa työskentelee noin 90 henkilöä, joista suurin osa on valvonnan henkilöstöä. Valvonnan ja johdon lisäksi muuta henkilökuntaa ovat työmestarit, virastosihteerit, sairaanhoitajat, erityisohjaajat, ohjaajat, keittiöhenkilökunta sekä pastori, psykologi, sosiaalityöntekijä, päihdeohjaaja ja talousmestari. Jokelan vankilassa on tutkintavangeille tarjolla erilaisia pakkaus- ja kokoonpanotöitä sekä vaatehuoltotöitä. Vankilassa on myös mahdollista suorittaa Valma-koulutus, joka on ammatilliseen koulutukseen ja työelämään valmentavaa koulutusta. Jokelassa on myös vangeille suunnattua ohjelmatoimintaa, esimerkiksi päihdeongelmallisille suunnattu Antiriippuvuudet-kurssi, väkivallantekijöille tarkoitettu Suuttumuksen hallintakurssi sekä elämänmuutokseen tähtäävä Viisi keskustelua muutoksesta -yksilöohjelma. (Rikosseuraamuslaitos 2021.)

Jokelan vankilan suljettu puoli on jaettu neljään erilliseen osastoon. Yksi osastoista on tarkoitettu yhteydenpitorajoitetuille tutkintavangeille, joilla on rajoitukset sekä vankilan sisäpuolella että ulkopuolella. Lisäksi toisella osastolla on muutama paikka yhteydenpitorajoitetuille tutkintavangeille. Yhteydenpitorajoitetulla tutkintavangilla ei ole mahdollisuutta osallistua opiskelu- tai työtoimintaan. Muilla kolmella osastolla asuu tutkintavankeja, joilla ei ole rajoituksia. Lisäksi Jokelan vankilassa on matkaselliosasto, jossa vangit odottavat siirtoa toiseen laitokseen tai vankilan osastolle pääsyä. Matkaselliosastolla asuminen on väliaikaista, eikä sieltä ole mahdollisuutta osallistua työ- tai opiskelutoimintaan.

Jokelan vankilassa yhteydenpitorajoitettu tutkintavanki pidetään täysin erillään muista vankeista, eli hän on sellissään yksin sekä ulkoilee yksin vartijan valvonnassa. Kaikki toiminnot, kuten puhelut, ruoan valmistus ja asiointi virkailijoilla, tapahtuu myös yksin ja ilman kontakteja muihin vankeihin. Jokelan vankilassa yhteydenpitorajoitetulla tutkintavangilla on mahdollisuus osallistua vapaa-ajan toimintoihin valvontahenkilöstön ja vartija-ohjaajan toimesta. Vapaa-ajan toimintoja ovat kirjasto, kuntosali ja musiikkihuone. Yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien osastolla sijaitsee lisäksi pienimuotoinen ”DVD-kirjasto”, josta on mahdollista lainata omaan selliin elokuvia, palapelejä sekä joitakin kuntoiluvälineitä.

3 Yhteiskunnalliset lähtökohdat

Yhteiskunnallisten lähtökohtien kannalta on syytä tarkastella tarkemmin sekä kansainvälistä sääntelyä että kansallista lainsäädäntöä, koska vankilan henkilöstön työ on tarkoin säädeltyä. Henkilökunnan työtä ohjaavat vankeinhoidon lainsäädäntö, määräykset ja ohjeet sekä kansainväliset suositukset, jotka ovat tärkeitä vankilan turvallisuuden takia. Säännöillä ja suosituksilla on myös suuri merkitys vankeinhoidon kehittämisessä. Sääntöjen ja suositusten avulla pyritään varmistamaan kaikille vangeille ihmisarvoinen kohtelu maasta riippumatta. (Rikosseuraamuslaitos 2017.)

3.1 Kansainvälistä sääntelyä

Kansainväliset sopimukset määrittelevät ihmis- ja perusoikeuksien minimitason, jota valtion tulee omassa kansallisessa lainsäädännössään noudattaa. Suomen perustuslakiin ihmisoikeussopimukset on sisällytetty vuonna 1995. Viranomaisilla, kuten vankilan henkilökunnalla, on velvollisuus huolehtia ihmisoikeuksien toteutumisesta ja edistämisestä. Kansainvälisten sopimusvelvoitteiden noudattamista valvovat ylimmät laillisuusvalvojat, kuten oikeusasiamies. (Ihmisoikeudet Suomessa 2021.)

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa säännellään, että rikoksesta epäiltyä on pidettävä syyttömänä, kunnes toisin on todistettu. Lisäksi artiklassa määritellään, että jokaisella on oikeus kohtuullisessa ajassa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Artikla sisältää myös rikoksesta syytetyn vähimmäisoikeudet. Vähimmäisoikeuksiin on kirjattu, että epäillyn tulee saada yksityiskohtaisia tietoja syytteiden sisällöstä ja riittävästi aikaa valmistella puolustustaan. Lisäksi syytetyllä on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai käyttämällä oikeudenkäyntiavustajaa. Syytetyllä on myös oikeus saada maksutta tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tuomioistuinmessä käytettävää kieltä. (Euroopan ihmisoikeussopimus 2013, 8.)

Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden tulee noudattaa vuonna 2006 hyväksytyjä eurooppalaisia vankeinhoitosääntöjä, jotka sisältävät peruseriaatteita vapauden menettäneiden kohtelusta ja vankeusoloista. Vuonna 2020 päivitettyjen sääntöjen on tarkoitus myös lisätä kansainvälistä yhteistyötä eri maiden välillä. Säännöissä on viittauksia moneen opinnäytetyöhömmme liittyvään aiheeseen, kuten henkilön asuttamisesta vankilassa sekä hyvinvoinnista ja yhteydenpitomahdollisuuksista. Vankeinhoitosäännöissä mainitaan myös tunnin ulkoilun tarjoamisesta päivittäin ja vankilatoimintojen kuulumisesta vankilan päiväjärjestykseen. Ulkomaalaisten vankien kielelliset tarpeet täytyy huomioida vankilassa ja heille tulee myös mahdollistaa yhteydenpito perheisiin ja ystäviin. (Eurooppalaiset vankeinhoitosäännöt 2021, 6, 20-24, 33, 64.)

Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöillä eli Nelson Mandela -säännöillä on ollut suuri vaikutus maailman vankeinhoidon kehittämisessä. Säännöt hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 2015. Säännöt ovat vaikuttaneet merkittävästi myös rangaistuksen täytäntöönpanoon sekä vankeja koskevaan sääntelyyn Suomessa. Nelson Mandela -säännöt käsittävät 122 sääntöä. Niiden tarkoitus on toimia vankeinhoidon vähimmäissääntöinä, joilla varmistetaan kaikille vangeille ympäri maailmaa ihmisarvoinen kohtelu yhteisesti hyväksytyjen periaatteiden ja käytäntöjen mukaisesti. Säännöt sisältävät esimerkiksi terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä kohtia. Nelson Mandela -säännöissä mainitaan myös erillään olevien vankien kohtelusta. Säännöissä kehoitetaan vankeinhoitolaitosta ryhtymään tarvittaviin toimiin lieventääkseen erillään olemisesta johtuvia haittavaikutuksia. Lisäksi säännöissä sanotaan, että vankeinhoidon henkilöstöön on mahdollisuuksien mukaan kuuluttava riittävästi erikoisalojen asiantuntijoita. (Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt 2017, 5, 25-29, 53.)

CPT on Euroopan kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen torjuntakomitea. CPT:n tehtävänä on vierailla paikoissa, joissa ihmisiä on pidätettyinä tai vangittuina. Suomessa CPT vierailee kolmen-viiden vuoden välein, lisäksi se tekee tarpeen mukaan muita tarkastuskäyntejä laitoksiin. (CPT-komiteasta lyhyesti 2021.) Edellisen kerran CPT teki tarkastuskäyntejä Suomen vankiloihin vuonna 2021. Komitea kiinnitti silloin erityistä huomiota poliisin säilytystiloissa pidettävien tutkintavankien tilanteeseen. Tilanne oli parantunut edellisestä tarkastuskerrasta, koska säilytysaika poliisin tiloissa oli lyhentynyt neljästä viikosta seitsemään vuorokauteen. Komitean yhtenä pyyntönä oli siltikin kehottaa Suomen viranomaisia lopettamaan kokonaan tutkintavankien säilyttäminen poliisin tiloissa viimeistään vuoteen 2025 mennessä. CPT havaitsi myös, että tutkintavankien yhteydenpitörajoitukset olivat voimassa yli kuukauden ajan. Valtuuskunnan mielestä näitä rajoitustoimenpiteitä tulisi vähentää ja niiden kestoa lyhentää. Tutkintavangeille tulisi myös tarjota vankilassa toimintaa ja ihmiskontakteja, koska kyseessä on yksinäisyysrangaistukseen verrattavat olosuhteet. (Kidutuksen ja epäinhimillisen... 2021.)

3.2 Kansallinen lainsäädäntö

Esitutkintalaissa (805/2011) määritellään, että esitutkinta on toimitettava, kun ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty. Esitutkintaviranomaisia ovat poliisi-, tull-, rajavartio- ja sotilasviranomaiset. Pakkokeinolaissa (806/2011) säädetään, että rikoksesta epäilty voidaan ottaa kiinni ja kiinniottamisesta 24 tunnin kuluessa hänet voidaan pidättää. Pidätetyn vangitsemisesta on tehtävä viipymättä vaatimus tuomioistuimelle. Pidätettyä koskeva vangitsemisvaatimus on otettava käsiteltäväksi tuomioistuimessa viimeistään neljän vuorokauden kuluttua kiinniottamisesta. Pidätetty on päästettävä heti vapaaksi, jos vaatimus pidätetyn vangitsemisesta hylätään.

Tutkintavankeus on pakkokeino, jossa epäilty voidaan sijoittaa vankeuteen pakkokeinolain perusteella oikeusprosessin ajaksi. Tutkintavankeuslain (768/2005) 1 luvun 3 §:ssä määritellään, että tutkintavankeudella turvataan rikoksen esitutkinta, tuomioistuin käsittely ja rangaistuksen täytäntöönpano sekä estetään rikollisen toiminnan jatkaminen. Tutkintavankeus päättyy, kun käräjäoikeuden tuomio saa lainvoiman, hovioikeuden tuomio annetaan tai julistetaan ja vankila on antanut siitä tiedon tutkintavangille. Pakkokeinolaissa (806/2011) säädetään tutkintavankeuden vaihtoehdoista, jotka ovat tutkinta-aresti, matkustuskielto ja tehostettu matkustuskielto. Tutkintavankeuslain (768/2005) 1 luvun 4 §:ssä määritellään, että tutkintavangin oikeuksia ei saa rajoittaa enempää kuin tutkintavankeuden tarkoituksen, tutkintavankeuden pitämisen varmuuden ja vankilan järjestyksen säilymisen kannalta on välttämätöntä.

Pakkokeinolain (806/2011) 4 luvun 1 §:ssä säädetään, että esitutkinnan ollessa kesken voidaan rajoittaa tutkintavangin yhteydenpitoa muuhun henkilöön, jos on syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös

syyteharkinnan tai oikeudenkäynnin ollessa kesken, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vakavasti vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen. Lähiomaisen tai muun läheisen kanssa yhteydenpitoa voidaan rajoittaa vain rikoksen selvittämiseen liittyvistä erityisen painavista syistä. Asiamiehen kanssa tapahtuvaa yhteydenpitoa ei saa rajoittaa. Pakkokeinolain (806/2011) 4 luvun 2 §:ssä säädetään, että yhteydenpitörajoituksilla voidaan rajoittaa kirjeenvaihtoa, puhelimen käyttöä, tapaamisia ja muita yhteyksiä säilyttämistilan tai vankilan ulkopuolelle. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös toiseen kiinniotettuun, pidätettyyn tai tutkintavankiin, jos yhteydenpito vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen.

Tutkintavangilla on erilaisia mahdollisuuksia pitää yhteyttä muihin henkilöihin, ellei hänen yhteydenpito-oikeuttaan ole rajoitettu pakkokeinolain nojalla. Tutkintavankeuslain (768/2005) 9 ja 10 luvussa säännellään tutkintavangin yhteyksistä vankilan ulkopuolelle. Tutkintavangilla on oikeus kirjeenvaihtoon, puheluihin, mahdollisuus lähettää ja vastaanottaa sähköpostia sekä käyttää internetiä, jos se on välttämätöntä esimerkiksi toimeentulon, työ- tai asuntoasioiden hoitamiseksi. Lisäksi tutkintavangilla on mahdollisuus olla yhteydessä lähiomaisiin, muihin läheisiin tai muuhun tärkeään henkilöön videoyhteydellä (Skype). Näiden yhteydenpitomuotojen lisäksi tutkintavangilla on oikeus tavata vieraita valvotussa tapaamisessa tai tavata lähiomainen, läheinen tai muu tärkeä henkilö ilman valvontaa läheistapaamisessa. Lisäksi tutkintavangille voidaan myöntää lupa alle 15-vuotiaan lapsen tapaamiseen.

Rikosseuraamuslaitoksen sisäisen valvonnan tehtävänä on valvoa valtakunnallisesti Rikosseuraamuslaitoksen, sen yksiköiden ja virkamiesten toiminnan lainmukaisuutta. Rikosseuraamusalueiden aluejohtajien tehtävänä on valvoa oman alueen yksiköiden toimintaa. Organisaation tärkein ulkopuolinen laillisuusvalvoja on eduskunnan oikeusasiamies. Vankien asioissa muita tärkeitä laillisuusvalvojia ovat tasa-arvovaltuutettu, tietosuojavaltuutettu ja Pohjois-Suomen aluehallintovirasto. Aluehallintovirasto valvoo vankiterveydenhuollon järjestämää ja tuottamaa vankien terveyden- ja sairaanhoidon lainmukaisuutta. (Rikosseuraamuslaitos 2020b.) Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä (197/2002) määrittelee, että oikeusasiamies valvoo viranomaisten ja virkamiesten lain noudattamista sekä velvollisuuksien täyttämistä julkisessa työssään. Eduskunnan oikeusasiamies on YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen kansallinen valvontaelin (Rikosseuraamuslaitos 2020b). Oikeusasiamies valvoo vankiloihin ja muihin suljettuihin laitoksiin sijoitettujen kohtelua tekemällä laitoksiin tarkastuskäyntejä ja tutkimalla vankien kanteluita (Ojala 2010, 221-222).

Tulevaisuudessa tutkintavankien säilyttämisvastuu siirtynee Rikosseuraamuslaitokselle. Oikeusministeriö asetti tammikuussa 2020 ohjausryhmän, jonka tehtävänä on tukea tutkintavankien vankilaan sijoittamista koskevan lainsäädännön uudistamista. Lakiuudistuksen tavoitteena on tutkintavankien säilyttämisen loppuminen poliisivankiloissa viimeistään vuonna 2025. Jatkossa

tutkintavanki sijoitettaisiin vankilaan heti vangitsemisoikeudenkäynnin jälkeen erittäin poikkeuksellisia tilanteita lukuun ottamatta. (Oikeusministeriö 2022.)

Lailisuusvalvonnassa ja oikeuskäytännöissä on noussut esille lain tulkinnan epämääräisyyttä, tämän vuoksi pakkokeinolakiin ja muutamiin siihen liittyviin lakeihin on kaavailtu muutoksia. Oikeusministeriön työryhmä on vuoden 2021 loppupuolella luovuttanut eteenpäin mietinnön, jossa käsitellään näitä muutostarpeita. Lainmuutoksen tarkoituksena on sekä tehostaa pakkokeinoasioiden käsittelyä että vahvistaa pakkokeinon kohteena olevan henkilön perusoikeussuojaa. Mietinnössä ehdotetaan yhteydenpitorajoitusten alan ja niiden valvonnan vastuukysymysten selventämistä. Lisäksi mietinnössä tuotiin esille, että nimeämätöntä joukkoa koskeva yhteydenpidon rajoittaminen vaatisi erityisen painavia syitä. Pakkokeinolain sisältöä muutettaisiin siten, että yhteydenpitokielloista huolimatta voitaisiin kuitenkin sallia yksi tai useampi yhteydenpitotapa. Toinen tarkennusehdotus on, että tulevaisuudessa yhteydenpitorajoitukset olisi mahdollista asettaa vain erityisen painavista syistä ja määräajaksi. Yhteydenpitorajoitukset olisivat voimassa enintään 60 päivää vapaudenmenetyksen alkamisesta, mutta määräajan päättymistä voidaan pidentää pyynnöstä 30 päivää kerrallaan. (Pakkokeinolain muutostarpeiden tarkastelu 2022, 10, 173-185.)

4 Opinnäytetyön tietoperusta

Opinnäytetyön tietoperusta koostuu psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tarkastelusta. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia selvitetään lisäksi Maslow`n tarvehierarkian, Erik Allardtin hyvinvointiteorian sekä Edward Decin ja Richard Ryanin itseohjautuvuusteorian kautta. Teoriaosuudessa käsitellään myös yksinäisyyttä sekä tarkastellaan yhteiskunnan ja vankien hyvinvointia eri näkökulmista. Lisäksi tietoperustassa perehdytään tutkintavankeuden erityispiirteisiin.

4.1 Hyvinvoinnin osa-alueet

Maailman terveysjärjestö WHO (World Health Organization) on Yhdistyneiden kansakuntien järjestö, joka keskittyy ihmisten terveyteen. WHO:n hyvinvoinnin määritelmä koostuu fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnin tilasta sekä elinympäristöstä. WHO:n hyvinvoinnin määritelmää on viime vuosina täydennetty ja siihen on lisätty henkisyys ja terveyden muovautuvuus. (WHO 2021.) Hyvinvointi määräytyy historiallisesti, tämän vuoksi sen määrittely vaihtelee eri aikakausina. Olosuhteiden muuttuessa myös hyvinvoinnin määritelmää muutetaan. Ihmisten toivomukset ovat riippuvaisia olemassa olevasta ympäristöstä. Mitä vaikeammassa olosuhteissa ihmiset elävät, sitä vaikeampaa heidän on kuvitella toiveitaan olosuhteiden ollessa paremmat. Hyvinvointi on Allardtin mukaan tila, jossa ihmisellä on mahdollisuus saada keskeiset tarpeensa tyydytetyksi. (Allardt 1976, 17-20, 23.)

Hyvinvoinnin käsite on erilainen arkipuheessa ja tutkijakielessä, toisaalta tutkijatkaan eivät ole yksimielisiä hyvinvoinnin perusrakenteiden määritelmästä. Pohjoismaisten tutkijoiden mukaan hyvinvointiin kuuluu aineellinen perusta, terveys, sosiaaliset suhteet ja sosiaalinen identiteetti. Koettu hyvinvointi on yksilön oma kokemus hyvinvoinnin osa-alueiden kokonaisuudesta, jonka lopputuloksena on yksilön onnellisuus ja tyytyväisyys elämään. Hyvinvointi on riippuvainen elinoloista, yksilön kyvykkyydestä ja ihmisen mieltymyksistä. (Karvonen 2019, 96.)

Psyykinen hyvinvointi, mielen hyvinvointi, tarkoittaa yksilön omaa kokemusta hyvinvoinnista ja mielen tasapainosta. Psyykkisellä hyvinvoinnilla ja mielenterveydellä on osittain sama merkitys. Ihminen voi kuitenkin kokea psyykkisen hyvinvointinsa hyväksi, vaikka hänellä olisikin mielenterveyden häiriö. Mielenterveys on olennainen osa kokonaisvaltaista terveyttä ja hyvinvointia. Mielenterveys on ominaisuus, joka kehittyy, häiriintyy ja korjaantuu koko yksilön elämän ajan. Hyvään mielenterveyteen kuuluu kyky ihmissuhteisiin ja mielekkääseen toimintaan, itseluottamus, taito ratkaista ongelmia ja palautuminen vastoinkäymisistä. Hyvä mielenterveys on voimavara, joka tukee toimintakykyä ja elämänlaatua. (Vorma, Rotko, Larivaara & Kosloff 2020, 12-15.)

Mielenterveyden tukemisessa on tärkeää vahvistaa suojaavia tekijöitä. Mitä enemmän ihmisellä on suojatekijöitä, sitä paremmin hän selviää elämän haasteista. Mielen hyvinvointia suojaavia tekijöitä on sekä sisäisiä että ulkoisia. Sisäisiä suojatekijöitä ovat muun muassa: hyvä fyysinen terveys ja perimä, itsetunto, oppimiskyky, vuorovaikutustaidot, mahdollisuus toteuttaa itseään, sosiaalinen verkosto, optimismi, tunnetaidot ja elämänhallinnan tunne. Mielenterveyden ulkoisia suojatekijöitä ovat esimerkiksi: riittävä ravinto ja asunto, sosiaalinen tuki, koulutus- ja työmahdollisuudet, toimeentulo, kuulluksi tuleminen, yhteiskunnan palvelujärjestelmän toimivuus ja harrastustoiminta. (Karila-Hietala ym. 2014, 17-19.)

Suojatekijät vähentävät riskitekijöiden vaikuttavuutta. Riskit ovat aina suhteellisia, mutta erityisen haitallista on riskitekijöiden kasautuminen. Psyykkistä hyvinvointia kuormittavia sisäisiä riskitekijöitä ovat muun muassa: erilaiset sairaudet, uupumus, yksinäisyys, heikko itsetunto, kuluttavat ihmissuhteet, haitallinen päihteenkäyttö, läheisriippuvuus ja käsittelemättömät traumakokemukset. Ulkoisia riskitekijöitä ovat esimerkiksi: kodittomuus, erot ja menetykset, pitkäaikaistyöttömyys, päihde- ja mielenterveysongelmat, syrjäytyminen, köyhyys ja väkivalta. (Karila-Hietala ym. 2014, 17-19.)

Psyykkiseen hyvinvointiin vaikuttavat monet erilaiset tekijät. Mielen hyvinvointia voi vähentää esimerkiksi ahdistus, joka on epämiellyttävä tunne. Ahdistukseen sekoittuu helposti muita tunteita. Hankalien tunteiden tunnistaminen ja kanavoiminen voi vähentää ahdistusta tai auttaa pääsemään siitä eroon. Psyykkistä hyvinvointia voi heikentää myös stressi. Stressi voi olla positiivinen voimavara, mutta liiallinen paine ja pitkään kestänyt stressi kuluttaa ihmisen voimavaroja. Stressikuormitus voi aiheuttaa ärtyisyyttä, ahdistuneisuutta, kipua, keskittymis- ja

muistivaikeuksia, eristäytyneisyyttä ja unihäiriöitä. Turhautuminen ja pettymys aiheuttaa vihaa tai aggressiivisuutta. Pitkään kestäneen vihan taustalla voi olla hätää, epäonnistumisen tunnetta ja ahdistusta. Viha kuluttaa paljon energiaa ja vihantunteet vaikuttavat sekä psyykkiseen että fyysiseen hyvinvointiin. Vihantunteita tulee osata käsitellä, hillitä ja kanavoida, muuten viha voi johtaa katkeruuteen, vihamielisyyteen ja jopa väkivaltaisuuteen. (Karila-Hietala ym. 2014, 41-48, 143-145.)

Mielenterveyden riskitekijät, kuten päihteidenkäyttö, köyhyys ja syrjäytyminen, lisäävät itsemurhariskiä. Toistuvat itsemurha-ajatukset ovat signaali mielenterveyden vakavasta heikentymisestä. Pitkään jatkunut toivottomuus ja elämänhaluttomuus lisäävät masennusoireita, jotka voivat altistaa itsemurhalle. (Karila-Hietala ym. 2014, 78.) Mielenterveyden häiriöt voidaan luokitella ryhmiin tyyppillisten oireiden mukaisesti. Keskeisimmät ryhmät ovat: persoonallisuushäiriöt, ahdistuneisuushäiriöt, psykoosit, mielialahäiriöt, riippuvuudet ja syömishäiriöt. (Hoffman, Holm, Kuusela, Tahvanainen & Åhs 2017, 131.)

Ihmiset kohtaavat elämässään erilaisia kriisejä. Kriisitilanteessa ihmisen perusturvallisuuden tunne heikkenee ja ote elämästä katoaa. Kriisissä oleva ihminen tuntee monia erilaisia tunteuksia ja oireita: ahdistusta, masentuneisuutta, unettomuutta, ärtyneisyyttä ja fyysistä kipua. Kriisistä selviytymisessä vaikuttavat esimerkiksi aikaisemmat vaikeudet ja selviytymiskeinot, elämäntilanne, sosiaalinen tuki ja terveydentilanne. Kriisitilanne aiheuttaa pahaa oloa ja negatiivisia tunteita, mutta kriisi voi olla myös kasvun ja kehittymisen paikka. (Ruishalme & Saarisalo 2007, 26-28, 37.) Vankilaan joutuminen on monelle ihmiselle vaikeasti käsiteltävä kriisi (Wallin 2015, 4).

Resilienssillä tarkoitetaan ihmisen psyykkistä kestävyyttä ja joustavuutta, joka auttaa selviytymään haasteista ja vaikeista kokemuksista sekä palautumaan niistä. Resilienssillä ei ole yhteistä määritelmää, mutta sitä kuvaavat termit kyky säilyttää vakaus, sopeutuminen, toipuminen ja kehittyminen. Resilienssi kehittyy ihmisen elämän aikana, sen rakentumiseen vaikuttavat samat suoja- ja riskitekijät kuin mielenterveydessä. Sosiaalisella tuella on havaittu olevan erityisen suuri vaikutus resilienssiin. (Hedrenius & Johansson 2016, 155-157, 181.)

Fyysinen terveys on koko kehon hyvinvointia, jolloin keho toimii moitteettomasti, sydän pumpaa verta, keuhkot toimivat eikä tartuntatauteja ole. Terveys on toimintakyky, jonka avulla selviydytään arjen askareista, koulusta, työstä ja harrastuksista. (Terveiden määritelmä 2016.) Fyysinen hyvinvointi tarkoittaa yksilön kokemusta omasta fyysisestä terveydestään, pystyvyydestään ja arjessa jaksamisestaan. Fyysistä hyvinvointia edistävät monipuolinen liikunta ja ravitseva ruokavalio sekä riittävä rentoutuminen, lepo ja nukkuminen. Fyysinen hyvinvointi ei säily ihmisen elämässä aina samanlaisena, vaan se muuttuu elämäntilanteen, sosiaalisen ja fyysisen ympäristön mukaan. (Tiedenäiset 2021, 13.)

Unella on suuri merkitys ihmisen fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin. Uni palauttaa elimistöä rasituksesta, tasapainottaa hermoston toimintaa ja vahvistaa vastustuskykyä. Riittävä määrä laadukasta unta uudistaa myös aivojen toimintakyvyn. Unen tehtävänä on vahvistaa muistia, tehostaa oppimista ja auttaa ongelmien ratkaisussa. Pitkittynyt univaje lisää useiden fyysisten terveysriskien mahdollisuutta, kuten aikuistyyppin diabeteksen. Univaje voi vaikuttaa myös ihmisen psyykkiseen toimintaan lisäten esimerkiksi masennusoireilua. (Järnefelt 2019, 277-282.) Unettomuus voi olla psykiatrisen tai somaattisen sairauden ensioire tai unettomuushäiriö voi johtaa psykiatriseen sairauteen. Päihderiippuvaisilla, sekä alkoholisteilla että huumeidenkäyttäjillä, unettomuus on yleistä. (Käypä hoito -suositus 2020.)

Ihmisen hyvinvoinnille on tärkeää myös lepo ja rentoutuminen. Rentoutuminen vähentää stressiä ja rauhoittaa aineenvaihduntaa. Rentoutumisharjoituksilla voi lievittää myös levottomuutta, pelkoa ja ahdistusta. (Mieli 2021a.) Rentoutumisen avulla voidaan parantaa myös unen laatua ja keskittymiskykyä. Oikeanlainen rentoutuminen vaikuttaa sekä fyysiseen että psyykkiseen hyvinvointiin. Rentoutusharjoituksia on erilaisia, keskeistä niissä on hengittäminen syvään ja rauhallisesti. Kaikille ihmisille rentoutusharjoitukset eivät ole luonteivia, vaan ihmiset rentoutuvat eri tavoin. Ulkoilu, kirjan lukeminen, käsitöiden tekeminen ja musiikin kuunteleminen ovat myös oivallisia keinoja rentoutua, kuunnella omia tuntemuksia ja ajatuksia sekä vähentää stressiä. (Tiedenaiset 2021, 95-96.)

Oikeanlainen ravitsemus auttaa jaksamaan, lisää hyvinvointia ja edistää terveyttä. Terveiden kannalta oleellista on ruokavalion kokonaisuus, ateriarytmi ja ruoan sopiva määrä. Terveellinen ruokavalio ja säännöllinen ateriarytmi ennaltaehkäisee monia sairauksia, kuten diabetesta, sydäntauteja ja ylipainoa. Hyvä ja oikeanlainen ravinto auttaa myös nukahtamisessa ja parantaa unen laatua sekä auttaa liikkumisessa. (Mieli 2021b.)

Liikunta on yksi tehokkaimmista keinoista edistää kokonaisvaltaista terveyttä ja hyvinvointia sekä ylläpitää toimintakykyä. Säännöllinen liikkuminen auttaa stressin hallitsemisessa, lievittää masennus- ja ahdistuneisuusoireita ja parantaa unen laatua. Liikunta lisää myös mielihyvän tuntemuksia ja kokemuksia, joten liikkumisella on ensiarvoisen tärkeä vaikutus psyykkiseen hyvinvointiin. (Vuori 2015, 279-285, 466-467.) Tutkimusten mukaan fyysinen aktiivisuus vaikuttaa positiivisesti myös kognitiivisiin toimintoihin (Lintunen 2019, 313). Ulkoilulla ja ulkoliikunnalla on todettu monia terveysvaikutuksia, esimerkiksi aktiivisuus lisääntyy ja D-vitamiinin saanti paranee. Ulkoillessa ihminen saa valoa, joka kohottaa mielialaa, lisää itsetuntoa ja parantaa keskittymiskykyä. Tutkimuksissa on myös havaittu, että ADHD-henkilöiden keskittymiskyky paranee heidän vietettyään aikaa ulkona. (Terveempää elämää ulkoilemalla 2010.)

Sosiaalisen hyvinvoinnin käsite ei ole selkeä ja vakiintunut, koska aiheesta on vielä toistaiseksi vähän tutkimustietoa. Sosiaaliseen hyvinvointiin tulee kuitenkin kiinnittää nykyistä enemmän huomiota väestön hyvinvointierojen tasaamiseksi. Suomessa eri väestönryhmien välillä on

merkittäviä terveys- ja hyvinvointieroja, kansainvälisestikin tarkasteltuna erot ovat selviä. Sosiaalinen hyvinvointi rakentuu ainakin yksilöllisellä- ja yhteisötasolla. Yksilölliseen sosiaaliseen hyvinvointiin kuuluvat muun muassa sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen, onnellisuus, osallisuus ja sosiaalinen pääoma. Yhteisötason hyvinvointi rakentuu esimerkiksi asuinoloista, ympäristöstä, työllisyydestä, työoloista ja toimeentulosta. (Sosiaalinen hyvinvointi ja sen tiedolla johtaminen 2020, 9-10.)

Sosiaalisten verkostojen vaikutus ihmisen hyvinvointiin on merkittävä. Niiden kautta ihminen luo vuorovaikutusta muiden ihmisten ja yhteisöjen kanssa sekä ylläpitää sosiaalista identiteettiään. Sosiaalisen verkoston kautta on mahdollisuus myös saada tukea, apua ja palveluita. Sosiaaliset verkostot lisäävät ihmisen psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia sekä turvallisuuden tuntemuksia. Ihminen voi saada sosiaalista tukea eri tahoilta. Primäärinen tuki on ydinperheeltä saatavaa sisäistä tukea. Sekundäärisellä tuella tarkoitetaan sukulaisten, ystävien ja tuttavien antamaa tukea. Tertiäärinen tuki on julkisiin palveluihin, esimerkiksi yhdistyksiin ja kirkkoon, liittyvää sosiaalista tukea. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 88-89, 151-152.) Perheellä on erityisen suuri merkitys ihmisen hyvinvoinnille. Hyvinvoivassa perheessä on myönteinen ilmapiiri, jossa tuetaan ja kannustetaan perheenjäseniä. Mitä enemmän perheessä on voimavaroja, sitä paremmin se selviää kuormittavista elämäntapahtumista. (Karila-Hietala ym. 2014, 108, 111.)

Ihminen kasvaa, kehittyy ja muovautuu erilaisissa yhteisöissä. Yhteisöjen jäsenet ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja heillä on joku yhteinen yhdistävä tehtävä, päämäärä tai tarkoitus. Hyvät ihmissuhteet ja yhteisöön kuuluminen ovat merkittävä osa hyvinvointia, yhteisön ulkopuolelle jääminen vähentää ihmisen hyvinvointia. Kaikessa vuorovaikutuksessa on tärkeää vastavuoroinen kohtaaminen eli dialogisuus. Dialogi on tasa-arvoista vuoropuhelua, jossa arvostetaan ja kunnioitetaan toisia osapuolia sekä ollaan oikeasti kiinnostuneita toisten kokemuksista. Vastavuoroisessa kohtaamisessa ilmapiirin tulee olla hyväksyvä ja ihmisen tulee tulla kuulluksi. Rankkoja kokemuksia kokeneilla ihmisillä on usein haasteita itsearvostuksen ja välittämisen tuntemuksissa. Heidän kanssaan työskentelyssä on erityisen tärkeää vastavuoroinen kohtaaminen sekä kunnioittava ja hienovarainen työote. (Karila-Hietala ym. 2014, 90-94.)

4.2 Hyvinvointiteoriat

Abraham Maslow julkaisi vuonna 1943 tutkimuksen tarvehierarkiasta, jossa ihmisen tarpeet jaetaan viiteen eri hierarkiaan eli arvojärjestykseen. Tarvehierarkia perustuu kaikkiin yksilöihin vaikuttaviin tarpeiden olemassaoloon. Tarvehierarkian ensimmäinen taso on selviytymisen kannalta kaikkein tärkein. Ensimmäisellä tasolla ovat fysiologiset tarpeet eli hengittäminen, vesi, ruoka, uni ja fysiologinen tasapaino. Toisella tasolla sijaitsevat turvallisuuden tarpeet, jotka ilmenevät elämänhallinnan tunteena ja erilaisilta vaaroilta suojautumisena. Turvallisuuden tarpeisiin kuuluvat esimerkiksi perhe, vakausta, työ, ja terveys. Kolmannella tasolla ovat sosiaaliset

tarpeet, kuten ystävyys, perhe, rakkaus ja yhteisöön kuuluminen. Neljännellä tasolla sijaitsevat arvonannon tarpeet. Ihmisellä on tarve tuntea olevansa arvostettu, tähän tasoon Maslow sisällytti myös itsetunnon ja itsekunnioituksen. Tarvehierarkian korkeimmalla tasolla on itsensä toteuttamisen tarpeet. Siihen kuuluvat muun muassa eettisyys, luovuus ja ongelmanratkaisu sekä hyväksyntä ja oman paikkansa löytäminen. Myöhemmin Maslow lisäsi tarvehierarkiaan vielä yhden tason, joka on itsensä ylittäminen. (Maslow'n tarvehierarkia 2018.)

Erik Allardt (1976, 26) mukaan hyvinvointi on tila, jossa ihmisellä on mahdollisuus saada keskeiset tarpeensa tyydytetyiksi. Allardt tarkastelee hyvinvointia kolmella ulottuvuudella. Ne ovat elintaso (having), sosiaaliset suhteet (loving) ja itsensä toteuttaminen (being). Elintasoon kuuluvat taloudelliset resurssit, asuinolosuhteet, työllisyys ja työolot, koulutus ja terveys. Sosiaalisilla suhteilla tarkoitetaan suhteita perheeseen, sukuun, ystäviin, paikallisyhteisöön ja työtovereihin. Kolmas hyvinvoinnin ulottuvuus on itsensä toteuttaminen, mikä pitää sisällään vaikuttamismahdollisuudet omaan elämään ja vapaa-ajan toimintaan. Itsensä toteuttamisen ulottuvuuteen kuuluu lisäksi mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä ja saada ongelmat käsitellyiksi sekä mahdollisuus vaikuttaa poliittisiin päätöksiin. (Allardt 1976, 38-39, 49.)

Allardt viittaa kirjassaan myös Maslow'n tarvehierarkiaan, jossa perustarpeet ovat hierarkkisesti järjestäytyneet vahvuuksien mukaisesti. Hyvinvointiarvojen tärkeysjärjestyksestä ei ole kuitenkaan löydetty yksimielisyyttä. Onnellisuutta ja tyytyväisyyttä voidaan tutkia selvittämällä ihmisen subjektiivisia tunteita. Hyvinvointia määriteltäessä niitä ei voi sivuuttaa. Vapaa-ajan toiminnan puutteella ja sosiaalisen eristäytymisen välillä vallitsee vahva yhteys, tekeminen on itsensä toteuttamisen edellytys. Keskeistä on se, että pystyykö yksilö itse vaikuttamaan toimintaansa, elämäänsä ja kohtaloonsa. (Allardt 1976, 32, 48-49, 52-53.)

Edward Deci ja Richard Ryanin kehittämän itseohjautuvuusteorian mukaan ihmisellä on kolme psykologista perustarvetta. Ne ovat omaehtoisuus, kyvykkyys ja yhteisöllisyys. Näiden tarpeiden täyttämistä pidetään ihmisen elintärkeän ja terveen toiminnan kannalta välttämättöminä riippumatta kulttuurista tai kehitysvaiheesta. Omaehtoisuudella tarkoitetaan, että ihminen on itse vapaa päättämään tekemisistään, edellytyksenä on valinnan- ja toiminnan vapaus. Ihminen kokee asian omakseen silloin, kun motivaatio lähtee hänestä itsestään. Toinen psykologinen perustarve on kyvykkyys. Se tarkoittaa, että ihminen saa kokemuksia siitä, että hän osaa asiansa ja on aikaansaava. Ihminen nauttii tekemisestä, josta hän suoriutuu menestyksekkäästi. Yhteisöllisyys on kolmas psykologinen perustarve. Ajatellaan, että ihmisen sisäisen motivaation lähde kumpuaa tarpeesta olla yhteydessä toisiin ihmisiin. Ihmisen terveyttä ja hyvinvointia edistää hänen mahdollisuutensa olla vahvasti kytköksissä toisiin ihmisiin ja läheisiin sekä kokiessaan, että hänestä välitetään. (Ryan 2009.)

4.3 Yksinäisyyden eri muodot

Yksinäisyyttä, sosiaalista eristäytyneisyyttä (sosiaalisen verkoston puute), ostrakismia (torjuntaksi tuleminen, ulkopuolelle sulkeminen) ja sosiaalista deprivatiota (toimintaresurssien puutteellisuus, ongelmien kasautuminen) käsitellään omana kokonaisuutena, koska ne liittyvät olennaisesti yhteydenpitörajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin. Yhteydenpitörajoitukset eristävät tutkintavangin hänen aikaisemmasta sosiaalisesta verkostosta sekä myös muista tutkintavangeista. Tällainen tilanne aiheuttaa ihmiselle yksinäisyyden tunteita ja sosiaalista eristäytyneisyyttä. Eristysoloissa eläminen voi lisätä myös ostrakismia ja sosiaalista deprivatiota.

Suomalaisten elämänlaatua on tutkittu jo pitkään, sen on todettu pysyneen korkealla tasolla. Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että yksinäisyyden kokemukset heikentävät merkittävästi elämänlaatua. Yksinäisyydellä tarkoitetaan ihmisen subjektiivista kokemusta niukoista ja heikkolaatuisista sosiaalisista kontakteista ja ihmissuhteista. Sosiaaliset suhteet vaikuttavat ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen, muut ihmiset koetaan perusturvana ja -tarpeena. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus aiheuttaa yksinäisyyttä, ja yksinäisyys aiheuttaa puutteita terveydessä ja hyvinvoinnissa. Lähtökohtaisesti yksinäisyyttä ei pidetä yksilön ominaisuutena, vaan sen esiintyvyys on kytköksissä yhteiskunnan rakenteellisiin tekijöihin sekä kulttuurisiin eroihin. (Saari 2016, luku 1.)

Monet tutkimukset ovat osoittaneet, että yksinäisyys on terveysriski (Kauhanen 2021, 73). Jokaisella ihmisellä on perustarve läheisille ja toimiville ihmissuhteille, jotka tyydyttävät ihmisen sosiaaliset tarpeet. Toiset vaativat enemmän ihmisiä ympärilleen kuin toiset, eli sosiaalisten tarpeiden määrä vaihtelee eri ihmisillä. Hyvinvoinnin kannalta olennaista ei ole sosiaalisten suhteiden lukumäärä ja toistuvuus, vaan ihmisen oma kokemus osallisuudestaan sosiaalisissa suhteissa ja tuntemus sosiaalisten suhteiden riittävydestä. Yksinäisyys voi aiheuttaa sosiaalista ahdistuneisuutta ja eristäytymistä. Sosiaalisten suhteiden hyvinvoinnin kannalta vankila on erityisen haastava paikka, koska se eristää ihmisen yhteiskunnasta. Eristäminen voi aiheuttaa eristäytymistä, joka vaikeuttaa henkilön kykyä sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja hankaloittaa siten yhteiskuntaan palaamista. Tutkimuksen mukaan vankien koettu yksinäisyys oli yleistä. Vankeista 34 % koki, ettei heillä ollut läheistä kaveria. (Junttila 2021, 73, 78.)

Yksinäisyys on usein pysyvää ja se siirtyy sukupolvelta toiselle perittyinä ominaisuuksina tai opittuina käyttäytymismalleina. Yksinäisyys vahvistaa kielteisiä sekä heikentää myönteisiä tunteita, yksinäisyydestä muodostuu helposti koko elämän mittainen ahdistava olotila. (Junttila 2016, luku 3.) Monille ihmisille yksinäisyys ja yksinäisyyden kokemukset ovat yleisiä, mutta yksin oleminen ei aina ole negatiivinen asia. Ihmiselle on kuitenkin luonteenomaista, että asioita yksin päässään pyöritellessä ne paisuvat. (Karila-Hietala ym. 2014, 98.)

Yksinäisyys erotellaan kahdeksi perusmuodoksi, ne ovat koettu yksinäisyys ja sosiaalinen eristäytyneisyys. Koettu yksinäisyys mielletään lähinnä yksilön subjektiiviseksi yksinäisyyden

kokemukseksi. Yksinäisyyden tarkastelun kohteena ovat henkilön kokema status, luottamus, odotukset, sosiaalisten suhteiden vapaavalintaisuus ja ihmisten välisten kohtaamisten luonne. Kielteisiä perustunteita yksinäisyydessä ovat ujous, viha, ahdistus, häpeä ja syyllisyys. Ihmisen korkea yhteiskunnallinen asema lisää sosiaalista vuorovaikutusta sekä vähentää yksinäisyyttä ja sosiaalista eristäytyneisyyttä. Hyvä yhteiskunnallinen asema siten vähentää sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia sekä edistää terveyttä ja hyvinvointia. (Saari 2016, luku 1.)

Sosiaalinen eristäytyneisyys, tai sosiaalinen yksinäisyys, tarkoittaa sosiaalisen verkoston puutetta tai sitä, ettei ihminen tunne kuuluvansa mihinkään ryhmään. Sosiaalista eristäytyneisyyttä voi selittää myös yhteiskunnalliset tekijät, kuten elinkeino- ja luokkarakenne, kaupungistuminen, vaurastuminen ja alueellinen liikkuvuus. (Saari 2016, luku 1.) Sosiaaliseen yksinäisyyteen liittyy voimakasta levottomuutta ja ahdistusta. Yksinäisyys saa aikaan alemmuuden tunteita, ikävystymistä, itseluottamuksen menetystä ja syrjäytymisen kokemusta. Yksinäisyyden pitkeytyessä ihmiselle voi aiheutua myös sosiaalisten tilanteiden pelkoja, masennusta, psykoottisuutta ja itsetuhoisuutta. Suomalaisen tutkimuksen mukaan yksinäisyys lisäsi esimerkiksi masennusta, aloittekyvyttömyyttä, kotiin eristäytymistä, työttömyyttä, velkaantumista, päihteidenkäyttöä ja ruokahaluttomuutta. (Junttila 2016, luku 3.) Yksinäisyyden taustalla voi olla sukupolvelta toiselle siirtyvä huono-osaisuus tai erilaiset elämänsä kriisit. Liikunnan ja terapian avulla voidaan karkottaa hetkeksi ikävät ajatukset ja lisätä itseymmärrystä. (Müller & Lehtonen 2016, luku 4.)

Siiri-Liisi Kraav on tutkinut yksinäisyyden ja sosiaalisen eristäytymisen yhteyttä syöpäsairauksiin, masennukseen ja kuolleisuuteen. Tutkimus osoitti, että yksinäisyys ja masennuksen ilmaantuvuus ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa. Yksinäisyyden ja masennuksen yhteys on kaksisuuntainen, masennuksen syy voi olla yksinäisyys tai yksinäisyys voi aiheuttaa masennusta. Tutkimustiedon mukaan yksinäisillä ihmisillä oli enemmän ahdistuneisuutta, masennusoireilua ja masennusta. Lisäksi myös yksinäisyydellä ja päihteiden liikkakäytöllä oli kytkös toisiinsa. Yksinäisyys vaikuttaa vähäisen liikunnan, epäterveellisen ravitsemuksen sekä huonon unen kautta sydän- ja verisuonisairauksiin. Lisäksi yksinäisyydellä havaittiin olevan vaikutusta syöpäsairauksien ilmaantuvuuteen sekä yksinäisyys ennustaa korkeampaa kuolleisuutta syöpä- ja sydäntaudeissa. (Kraav 2022, 23, 100-105.)

Kraavin tutkimuksessa tuli ilmi, että sosiaalisella eristäytyneisyydellä oli haitallisia terveysvaikutuksia. Se oli yhteydessä syöpien ilmaantuvuuteen sekä kohonneeseen onnettomuus- ja tapaturmakuolleisuuteen. Parisuhteessa olevien kohdalla todettiin syöpäkuolleisuuden ilmaantuvuuden olevan pienempi. Sosiaaliseen eristäytymiseen liittyvät myös yksinäisyys sekä ahdistuneisuus- ja masennusoireilu. Yksinäisyyden yhdistyy usein alhainen koulutustaso ja vähäiset tulot. (Kraav 2022, 23, 56-57, 100-105.)

Kanadassa on tutkittu keski-ikäisten ja sitä vanhempien yksinäisyyttä ja sosiaalista eristäytyneisyyttä. Tutkimuksessa havaittiin, että tutkittavalla ryhmällä yksinäisyys ja sosiaalinen eristäytyneisyys olivat yhteydessä sosiaalisen tuen puutteeseen. Yksinäisyyteen ja sosiaaliseen eristäytyneisyyteen liittyivät sepelvaltimotaudin ja aivohalvauksen riski sekä dementia. Tutkimuksessa havaittiin, että sosiaalinen eristäytyminen oli yhtä suuri riskitekijä kuolleisuudelle kuin tupakointi. Tutkimuksessa tuli ilmi, että sosiaalinen tuki suojaa masennukselta. (Menec, Newall, Macenzie, Shoostari & Nowicki 2020.)

Yksinäisyys ja ostrakismi ovat riskitekijöitä terveydelle ja hyvinvoinnille. Ostrakismilla tarkoitetaan muiden taholta koettua torjuntaa, ulkopuolelle sulkemista ja näkymättömäksi tekemistä. Ostrakismi on sosiaalista hyljeksintää sekä sitä, että ihminen kokee sosiaaliset tilanteet epämiellyttäväksi ja välttelee niitä. Ostrakismin vaikutukset voivat olla todella voimakkaita, pitkiä, jos se voi johtaa psyykkisiin ja fyysisiin terveysongelmiin. (Junttila 2020, 79.)

Vankila koetaan paikkana, jossa ihmistä rangaistaan ostrakismin keinoin eli eristämällä. Eristäytyminen heikentää kykyä toimia vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Tutkimuksessa noin joka kahdeskymmenes vanki ilmoitti kokeneensa, että muut kohtelevat häntä kuin hän olisi näkymätön. Nämä vangit kokivat enemmän yksinäisyyttä, sosiaalista ahdistuneisuutta ja reaktiivisuutta sekä he viettivät mieluummin aikaa yksin. Vaikeudet sosiaalisissa suhteissa korostuivat vangeilla, joiden tuomio oli tullut toisiin ihmisiin kohdistuneista rikoksista. (Junttila 2021, 79-82, 97.)

Sosiaalinen deprivatio tarkoittaa toimintaresurssien puutteellisuutta, huono-osaisuutta ja sosiaalista asemaa, johon kuuluu sosiaalista syrjäytymistä ja ongelmien kasautumista. Pitkäaikainen köyhyys ja sosiaalinen deprivatio liittyvät yleiseen tulonjaolliseen eriarvoisuuteen. Köyhtyminen ja sosiaalinen syrjäytyminen on dynaaminen prosessi, josta seuraa tuloköyhyyttä sekä elämän eri osa-alueille yltävää huono-osaisuutta. Köyhyyttä voidaan kuvailla rahan ja materiaalien resurssien puutteella. (Penttilä, Kangas, Nordberg & Ritakallio 2003, 78-80.)

4.4 Hyvinvoinnin piirteitä suomalaisessa yhteiskunnassa ja vankipopulaatiossa

THL julkaisee neljän vuoden välein Suomalaisten hyvinvointi -teoksen, joka antaa luotettavan tietopohjan suomalaisen hyvinvoinnin ja terveyden arviointiin. Suomalaisten hyvinvointi on pääosin kunnossa, kuitenkin sosiaaliluokkien välillä on huomattavia hyvinvointi- ja terveyseroja. Poliittisissa ohjelmissa ja päätöksenteossa sosioekonomisiin tekijöihin on kiinnitetty huomiota jo vuosikymmeniä. Sosioekonomiseen asemaan vaikuttavat tulot, omaisuus, asumistaso, koulutus, ammatti ja asema työelämässä. Terveysterot eivät kuitenkaan ole kaventuneet, mutta tuoreimpien tutkimusten mukaan terveyserojen kasvu eri sosiaaliluokkien välillä olisi pysähtynyt. Sosioekonomisten erojen lisäksi on havaittu lisääntyvässä määrin hyvinvointieroja sukupuolen, maantieteellisen ja paikallisen asuinalueen, etnisen taustan ja asumismuodon mukaan.

(Kestilä & Karvonen 2019, 14.) Sosioekonomisten ryhmien välillä terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät erot näkyvät esimerkiksi somaattisessa sairastuvuudessa, kuolleisuudessa, terveystalveluiden käytössä ja haitallisissa elintavoissa (Karvonen, Martelin, Kestilä & Junna 2019, 102).

Tutkimuksissa on havaittu ylisukupolvisen huono-osaisuuden olevan kasvava sosiaalinen ongelma Suomessa. Ylisukupolvisuudella tarkoitetaan vanhempien hyvinvoinnin ongelmien siirtymistä tai jatkumista heidän lapsilleen. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus muodostuu geneettisistä, biologisista, psykososiaalisista ja sosioekonomisista tekijöistä. (Kestilä & Karvonen 2019, 14.)

THL:n raportissa Suomi nuorten kasvuympäristönä -kuvataan nuorten hyvinvoinnin tilaa. Lapsuuden olosuhteilla on merkittävä yhteys henkilön myöhempään hyvinvointiin. Nyky-yhteiskunnassamme nuorten asema on eriarvoistunut, pahoinvointi kasaantunut ja ylisukupolvisuusilmiö lisääntynyt. Vanhempien pitkittynyt toimeentuloasiakkuus lisää heidän lastensa todennäköisyyttä saada toimeentulotukea. Lisäksi lapsuuden perheen taloudelliset ja/tai terveydelliset haasteet lisäävät hyvinvoinnin riskitekijöiden ilmaantuvuutta nuorella. Erityisesti ilman peruskoulun jälkeistä jatkotutkintoa jääneille nuorille on usein kasaantunut vaikeuksia, kuten koulutuksen puutetta sekä mielenterveys- ja toimeentulo-ongelmia. (Ristikari ym. 2016, 5.)

Hyvässä ja huonommassa sosioekonomisessa asemassa olevien elinolosuhteet poikkeavat toisistaan. Työura, työ ja työttömyys vaikuttavat monen eri tavoin yksilön terveyteen ja hyvinvointiin. Tutkimusten mukaan on kiistatonta, että työttömyys vaikuttaa yksilön terveyteen ja hyvinvointiin sekä terveydelliset tekijät vaikuttavat yksilön työttömäksi valikoitumiseen. (Järviskoski & Härkäpää 2011, 82-86.) Vankilassa olevan henkilön status ja arvoasema ovat kytköksissä ympäröivään yhteiskuntaan. Mitä korkeampi status ja arvoasema vangilla on, sitä todennäköisemmin hänellä on ollut ennen vankilaan joutumista asunto, työ- tai opiskelupaikka, parisuhde ja varallisuutta. Rikostyyppi myös määrittelee vangin statusta ja arvoasemaa. Korkealla statuksella on havaittu olevan myönteinen vaikutus vangin hyvinvointiin. (Saari 2021, 125.)

Väestöön keskimäärin verraten psyykkistä kuormittuneisuutta ja mielenterveysongelmia esiintyy enemmän ulkomaalaistaustaisilla. Terveys- ja hyvinvointieroja on lisäksi infektio-taudeissa, fyysisessä toimintakyvyssä ja sosiaalisessa hyvinvoinnissa. Tutkimuksissa on havaittu, että erityisesti Irakista ja Iranista tulleilla miehillä on traumakokemuksia, noin joka kolmas heistä oli kokenut kidutusta. Tällaiset kokemukset väistämättä vaikuttavat ihmisen terveyteen ja hyvinvointiin. Pakolaisilla on verrattuna enemmän yksinäisyyden ja turvattomuuden kokemuksia kuin muista sivistä Suomeen muuttaneilla. (Castaneda 2019, 159, 167.)

Vankipopulaatiossa moniongelmaisuus on yleistä, Suomessa vangeista noin 90 prosentilla on päihderiippuvuus ja noin 70 prosentilla mielenterveysongelma. Vankien somaattinen sairastaminen on myös moninkertaista verrattuna muuhun väestöön. Viimeisen kymmenen vuoden aikana vakavista päihderiippuvuuksista kärsivien ja psykoottisten vankien määrä on lisääntynyt

merkittävästi. (Junnila 2018, 13.) Päihderiippuvuus on vangeilla vähintään kymmenkertainen verrattuna suomalaisiin aikuisiin. Vankien ongelmat ovat usein myös laaja-alaisia. Vankien sosioekonominen asema on usein huono alhaisesta koulutuksesta ja vähäisestä työkokemuksesta johtuen. (Joukamaa ym. 2010, 74-75.) Vankipopulaatiossa ADHD:n esiintyvyys on noin 30 prosenttia, joka on noin 5-10 kertaa yleisempää muuhun väestöön verrattuna (Käypä hoito 2017).

Kainulainen ja Saari ovat kirjoittaneet *Suomalainen vanki (2021)* -teoksen, jossa tarkastellaan vankien arjen rakenteita ja elämänlaatua heidän omasta näkökulmasta tutkittuna. Monitieteellisessä teoksessa käsitellään muun muassa vankien elämään tyytyväisyyttä, terveyttä, yksinäisyyttä ja yksinoloa sekä sosiaalisia suhteita ja sosiaalista tukea. Kirjassa esiteltävä tutkimusaineisto perustuu pääasiassa Vankila - sosiaalisen yhteisön rakenne -tutkimushankkeen (VASORA) tuloksiin. VASORA-kyselyyn vastasi 443 vankia 11 eri vankilasta, mukana oli sekä suljettuja vankiloita että avovankiloita. Huono-osaisuuden ulottuvuuksia on tutkittu vuosikymmenien ajan erilaisilla menetelmillä. Vankipopulaatio on yksi kaikkein huono-osaisimmista ryhmistä, kun tarkastellaan vankeja elintason, elämänlaadun ja elämäntapojen osalta. Huono-osaisuus on suomalaisessa yhteiskunnassa ennen kaikkea elintason, elämänlaatuun ja elämäntapoihin liittyvää hyväosaisuudesta sivuun jäämistä. (Kainulainen & Saari 2021, 12-13, 17-18, 26.)

VASORA-tutkimuksessa todettiin vangeilla olevan muuta väestöä enemmän psyykkisiä ongelmia, kuten psykooseja ja mielialahäiriöitä. Lisäksi vankipopulaatiossa esiintyy muita enemmän erilaisia persoonallisuushäiriöitä, etenkin antisosiaalista persoonallisuutta. Kansainväliset ja kansalliset tutkimukset ovat osoittaneet, että antisosiaalisuus, masentuneisuus, psykoottisuus, pitkään jatkunut yksinäisyys ja ulkopuolisuuden kokemukset aiheuttavat vaikeita mielenterveysongelmia. Yksinäisyyden kokemukset olivat huonoimmat sosiaalisen kiintymyssuhdehäiriön omaavilla vangeilla, joiden lapsuudessa korostuivat ulkopuolisuuden, erilaisuuden ja väkivallan kokemukset sekä vaikeudet perhe- ja kaverisuhteissa. (Junntila 2021, 97-99.)

Vankeuden ensimmäiset kuukaudet vaikuttavat eniten vankien hyvinvointiin. Joidenkin kuukausien jälkeen vangin stressitaso on vähentynyt kolmanneksen, vuoden vankilassaolon jälkeen hyvinvointi on jo lähellä yleistä keskiarvoa. Vangin hyvinvointiin vaikuttaa positiivisesti vankielämään sopeutuminen ja yhteisöstä oman paikan löytäminen sekä vankilan ulkopuolinen sosiaalinen verkosto. (Kainulainen 2021, 42.) Vankeuteen joutuminen ja vankilassa olominen katkoo kuitenkin väistämättä vankilan ulkopuolia sosiaalisia suhteita. Vankilan sisällä vangin hyvinvointiin vaikuttavat merkittävästi sosiaaliset suhteet, vankien keskinäinen vuorovaikutus ja luottamus. Vankilahenkilökunta voi myös kohentaa vangin hyvinvointia tarjoamalla tukea ja olemalla kiinnostunut hänen hyvinvoinnistaan. Tästä huolimatta vangin hyvinvointia lisää erityisesti hänen sosiaaliset suhteensa ulkomaailmaan. (Kainulainen 2021, 50-54.)

Johnsen, Granheim & Helgesen (2011, 523-526) korostivat tutkimuksessaan henkilökunnan ja vankien välisen vuorovaikutussuhteen tärkeyttä. Tutkimuksen mukaan henkilöstön ja vangin

välinen vuorovaikutus vaikuttaa jopa enemmän vankeuskokemukseen kuin materiaaliset asiat. Ilmiö on havaittavissa erityisesti pienemmissä vankiloissa, joissa vankien kohtelu on yleensä inhimillisempää. Pienissä vankiloissa henkilökunnan ja vankien välinen vuorovaikutus on lähtökohtaisesti parempaa kuin suurissa vankiloissa. Asiaan vaikuttaa erityisesti se, että pienemmissä vankiloissa johto on lähempänä sekä vankeja että työntekijöitä. Myös henkilökunnan vaihtuvuudella on merkitystä, sillä pysyvä henkilökunta edistää hyvää vuorovaikutusta. Pienessä vankilassa henkilökuntaa on vähemmän, mutta vankien tunteminen ja ymmärtäminen edistää turvallisuutta eli vankilaturvallisuus perustuu dynaamisuuteen.

Dynaaminen turvallisuus vankilassa on ajattelu- ja työskentelytapa, jossa keskiössä on päivittäinen kommunikointi ja vuorovaikutus vankien kanssa. Dynaamisessa turvallisuudessa korostuu vuorovaikutuksen lisäksi läsnäolo ja havainnointi, joiden avulla havaitaan vankilaturvallisuuden vaikuttavia muutostekijöitä. (Rikosseuraamuslaitos 2015, 11.) Dynaamisessa turvallisuudessa vankilaturvallisuuden ja järjestyksen ylläpitäminen on mahdollista vain hyvillä ja toimivilla vankien ja henkilökunnan välisillä suhteilla. Hyvässä vuorovaikutuksessa on tärkeää, että henkilöstöllä on riittävästi aikaa kommunikoida vankien kanssa. Vankien kanssa kommunikoidessa työntekijöiden tulee kiinnittää huomiota myös kielenkäyttöön ja puhetapaan. Sujuvalla ja kunnioittavalla vuorovaikutuksella henkilöstön on mahdollista havaita vankeihin liittyviä asioita, jotka ovat riskitekijöitä vankilaturvallisuudelle. (UNODC 2015, 29-31.)

Dynaamisen turvallisuuden työtavassa on olennaista henkilöstön ihmissuhdetaidot ja ammatillisuus. Vankilahenkilökunnalla tulee olla valmiuksia tunnistaa riskiryhmään kuuluvat vangit, esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmista aiheutuu haasteita vankilaolosuhteissa. Henkilöstön ammatillisuuteen kuuluu ymmärtää vankien erilaisia tarpeita, unohtamatta kuitenkaan turvallisuuteen liittyviä tekijöitä. Vankien kanssa työskentelevillä tulee olla myös riittävä tuntemus ja tietämys eri ryhmien ominaispiirteistä, työskentelyssä tulee huomioida eri uskontojen, kulttuurien ja etnisten taustojen erityisyydet. (UNODC 2015, 32, 34.)

Etelä-Englantilaisessa vankilassa tehdyn tutkimuksen tavoitteena oli lisätä tietoa, miten vankilaympäristö vaikuttaa vankien mielenterveyteen. Tutkimus toteutettiin keskiturvallisessa laitoksessa, jossa oli 500 tutkinta- ja vankeusvankia. Tutkimustulokset osoittivat, että vankien tekemien itsemurhien määrä oli kuusi kertaa suurempi kuin koko väestössä. Vankilaympäristössä mielenterveyteen vaikuttaneet tekijät olivat eristäminen, henkisen stimulaation puute ja perhekontaktien riittämättömyys. Toimintojen niukkuus ja henkisten virikkeiden vähäisyys johtivat äärimmäiseen stressiin, turhautumiseen ja vihaan. Vangeilla ilmeni myös psykoottisia sairauksia muuta väestöä enemmän. Tutkintavankeuden pitkä eristysaika aiheuttaa vangitulle voimakkaita vihantuntemuksia, turhautumista ja ahdistusta. Tutkimuksen mukaan tutkintavangeilla ilmeni muita vankeja enemmän masennusta. Tutkintavangin stressitasoa nostaa myös vangin ja henkilökunnan huono vuorovaikutussuhde sekä henkilökunnan resurssipula. Henkilöstön vähyyden vuoksi vankien sellinivet olivat enemmän kiinni ja yhteydenpitomahdollisuus

perheeseen oli vähäisempää. Vangit kokivat, että kaikenlainen toiminta vankilassa on hyödyllistä, oli se sitten liikuntaa, työtä tai koulutusta. (Nurse, Woodcock & Ormsby 2003.)

Yhdysvalloissa tutkittiin kuudessa eri vankilassa ja kahdessa eri osavaltiossa vankeudessa olevien naisten ja miesten stressaavien elämäntapahtumien yhteyttä masennukseen, yksinäisyyteen, toivottomuuteen ja itsemurhiin. Tutkimuksessa havaittiin vangeilla esiintyvän stressitilanteita vankeuden aikana vähintään neljä kertaa. Tutkitulla ryhmällä oli muutenkin ollut paljon stressiä aiheuttavia asioita elämässään, esimerkiksi taloudellisia ongelmia. Vankilaan saapuvalla stressiä aiheuttavat siviiliasiat, esimerkiksi suhteen päättyminen tai lapsen huoltajuuden menettäminen. Muut yleiset stressiä aiheuttaneet tekijät vankilassa olivat siirtyminen toiseen selliin sekä joutuminen loukatuksi toisen vangin taholta. Lisäksi psyykettä kuormitti ongelmat muiden vankien tai henkilökunnan kanssa. Stressaavilla elämäntapahtumilla oli yhteys yksinäisyyden ja itsemurhien lisääntymiseen silloin kuin sosiaalinen tuki koettiin alhaiseksi. Tutkimuksessa havaittiin, että vankeuden aikaisissa kriisitilanteissa tulisi hyödyntää vangin sosiaalisia tukiverkostoja. Tukiverkostojen koettiin vähentävän vangin itsemurhariskiä ja helpottavan kriisistä selviytymistä. (Moore, Siebert, Brown, Felton & Johnson 2021, 1.)

Vankeuteen joutuessaan ihminen menettää vapauden, haluamiaan tavaroita ja palveluita, sosiaalisia suhteita, autonomiaa ja turvallisuutta. Vangilla ei ole mahdollisuutta valita, kenen kanssa hän on vuorovaikutuksessa. Fyysinen eristys vankilassa rasittaa olemassa olevia suhteita, sosiaalista tukea ja poistaa mahdollisuuden muodostaa uusia sosiaalisia verkostoja. Paljon stressiä kokeneilla vangeilla on todennäköisemmin diagnosoitu mielenterveysongelmia. Stressaaviin elämäntapahtumiin liittyi toivottomuuden ja yksinäisyyden tunteita, jotka lisäsivät masennusta ja itsemurhariskiä. Stressitekijöiden ja masennuksen välinen suhde on vahvempi ihmisillä, joiden koettu sosiaalinen tuki oli alhainen. Sosiaalisen tuen lisäämisellä voitiin parantaa vangin kykyä sopeutua vankeuden aikaisiin stressitilanteisiin, jotka saattoivat johtaa itsetuhoisuuteen. Vankeuden aikana saatu tuki, kuten puhelut ja vierailut perheen kanssa, olivat selkeästi yhteydessä vangin parempaan mielenterveyteen. Etenkään miesvangeilla ei ole vankilan ulkopuolella vahvaa sosiaalista tukijärjestelmää, jolloin vertaistuen ja terapian merkitys korostui kriisitilanteista selviytymisessä. (Moore ym. 2021, 2-3, 12.)

Isossa-Britanniassa tutkittiin perhevierailujen vaikutuksia vangin hyvinvointiin vuodesta 1991 lähtien, ja ensimmäiset tulokset julkaistiin vuonna 2015. Tutkimuksessa havaittiin, että perhesuhteiden ylläpitäminen puhelimitse sekä perheen ja lasten vieraileminen vankilassa edisti merkittävästi vangin hyvinvointia. Vankien masennusoireilu väheni selkeästi muita enemmän niillä vangeilla, joiden perheet vierailivat vankilassa. Perhevierailijoiden puuttumisen ja vakavan masennuksen välillä havaittiin tutkimuksessa selkeä yhteys. Perhevierailut ylläpitivät vangin sosiaalisia suhteita ja positiivista yhteyttä kumppaniin. Perheverkoston tuki heikensi lisäksi epäsosiaalisten ikätovereiden vaikutusta vangin käyttäytymiseen. (De Claire & Dixon 2015, 185, 197-198.)

4.5 Tutkintavankeuden tuomat haasteet vangin hyvinvoinnille

Tutkintavankeuteen joutuminen on ainutlaatuinen kriisitilanne, joka noudattaa traumaattiselle kriisille tyypillisiä vaiheita. Kriisiprosessin vaiheet ovat shokkivaihe, reagointivaihe, työstäminen ja käsittelyvaihe sekä uudelleen orientoitumisvaihe (Ruishalme & Saaristo 2007, 70-71). Tutkintavankeuden alussa vanki voi kokea pelkoa, ahdistusta, masennusta ja itsetuhoisuutta. Etenkin henkirikoksen tehneet kokevat usein vankeuden alussa järkytystä ja syyllisyyttä tehdystä rikoksesta sekä mahdollisesta pitkästä tuomiosta. (Wallin 2015, 39, 46.) Vankilaan sopeutumiseen ja vangin identiteetin omaksumiseen vaikuttavat yksilön joustavuus ja sopeutumiskyky. Mitä huonompi ihmisen omanarvontunne on ollut ennen vankilaan joutumista, sitä enemmän vankeus koettelee itsetuntoa. Vankeuteen joutuminen aiheuttaa usein myös häpeän tunnetta ja epäonnistumisen kokemuksia. Vankeus voi kohentaa joidenkin ihmisten materiaalisia oloja (ravinnon, asumisen ja sairaanhoidon turvaaminen), mutta vapauden ja itsemääräämisoikeuden rajoittaminen vähentää elämän sisältöä ja mielekkyyttä. (Eerikäinen 2002, 175-178.)

Tutkintavankeuden ydin on se, että ihminen on syytetty ja vangittu, mutta ei tuomittu. Tutkintavankeusaikaa leimaa epätietoisuus ja odottaminen. Yleensä ihmiselle rikokseen syyllistymisen ja tutkintavankeuteen joutuminen on rankka kokemus. Vankilaolosuhteet ja vangin rooliin sopeutuminen kuormittaa psyykettä, etenkin vakava ja peruuttamaton rikos järkyttää tutkintavangin mieltä. Usein ensimmäistä kertaa vankilassa oleva ihminen myös pelkää muita vankeja ja vankilaväkivaltaa. (Eerikäinen 2002, 174-175.)

Yhteydenpitorajoitettu tutkintavanki viettää yksin sellissään lähes koko vuorokauden, myös ulkoilu tapahtuu yksin. Tiukat yhteydenpitorajoitukset ovat riskitekijä mielenterveydelle, joten henkilökunnan tulee tarkkailla erityisesti pitkään eristettyinä olevien tutkintavankien psyykkistä hyvinvointia. Eristäminen vaikuttaa ihmisiin yksilöllisesti, tavanomaisia haittavaikutuksia ovat esimerkiksi muistin heikkeneminen, keskittymiskyvyn ongelmat, ahdistuneisuus, ärtyneisyys, masennusoireilu ja uniongelmat. (Eerikäinen 2002, 175-179.)

Rantalan ym. (2017, 68-69) tutkimuksessa ilmeni, että rikosprosessin vaiheella ja tutkintavangin yhteydenpitorajoitusten yleisyydellä on selkeä yhteys. Tutkimuksen mukaan yli puolella (58 %) vastaajista oli jokin yhteydenpitorajoitus rikosasian ollessa esitutkinnassa tai syyteharkinnassa. Rikoksen ollessa käräjäoikeuden prosessissa yhteydenpitorajoituksia oli noin kolmasosalla (37 %) vastaajista. Yhteydenpitorajoitukset koskivat yleisemmin puhelimen käyttöä. Tutkimuksen mukaan yhteydenpitorajoitusten keskimääräinen kesto oli 3 kuukautta.

Pitkäaikaisvangit ovat tutkimuksissa kuvanneet tutkintavankeusaikaa hankalana ja kuormittavana ajanjaksona. Kuormittavuuteen vaikuttavat raskas ja pitkäaikainen oikeusprosessi sekä mahdollinen mielentilatutkimus. Tutkintavangin mielialat saattavat vaihdella toiveikkuudesta toivottomuuteen rikosprosessin aikana. Myös avustajat voivat ylläpitää toivoa lievemmästä

tuomiosta. Lisäksi etenkin henkirikosten julkinen käsittely mediassa lisää entisestään tutkintavankuuden psyykkistä kuormittavuutta. Yhteydenpitorajoitukset vaikuttavat myös tutkintavangin perhesuhteisiin, mielenterveyteen ja omanarvontunteeseen. (Wallin 2015, 42-44.)

Ulkomaalaisilla tutkintavangeilla on erilaisia haasteita kuin suomalaisilla vangeilla. Tutkintavankia ei voida siirtää omaan kotimaahan, koska laissa kansainvälisestä yhteistoiminnasta vapusrangaistusten täytäntöönpanossa (21/1987) määritellään, että vangin siirto edellyttää tuomion lainvoimaisuutta. Ulkomaalaisten osuus Suomen vankiloissa vastaa eurooppalaisten keskimäärää. Suomessa kuitenkin ulkomaalaisten tutkintavankien suuri määrä on poikkeuksellisen korostunut ja pysyvä ilmiö. Ulkomaalaiset rikoksenteijät vangitaan karkaamisvaaran takia useammin kuin suomalaiset, tämä selittää ulkomaalaisten tutkintavankien suuren lukumäärän Suomen vankiloissa. Suomalaisten ja ulkomaalaisten tutkintavankien haasteet ovat erilaisia, ulkomaalaisilla suurimmat ongelmatekijät ovat traumatausta, vaikeudet pitää yhteyttä omaisiin ja kielitaidon puute, joka voi johtaa esimerkiksi eristäytymiseen. (Pajuoja 2019, 29-30.)

5 Tutkimusasetelma

Opinnäytetyön alkupuolella esiteltiin tutkimuksen teoreettinen osuus. Laadullisessa tutkimuksessa teoreettisen osuuden merkitys on ehdoton (Tuomi & Sarajärvi 2018, 23). Opinnäytetyön tietoperusta on laadittu siten, että se antaa lukijalle kattavan pohjan tutkimuksen kohteesta ja auttaa ymmärtämään tutkimuksen kokonaisuutta. Tässä luvussa perehdytään opinnäytetyön tutkimusasetelmaan. Tutkimusasetelmassa kuvataan tutkimuksen toteutustapa (Metsämuuronen 2006, 43). Osiossa tutustutaan myös tutkimuksen tavoitteisiin ja esitellään tutkimuskysymykset. Luvun pääkohtana on kuvaus opinnäytetyön toteutuksesta. Kappaleessa tarkastellaan myös opinnäytetyössä käytettyä laadullista tutkimusmenetelmää sekä kuvataan aineiston keruuta ja aineiston analyysiä. Lopussa käsitellään elementtejä, jotka ovat tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden kannalta merkittäviä.

5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää miten yhteydenpitorajoitukset vaikuttavat tutkintavangin psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Opinnäytetyössä aihetta tarkastellaan vankilahenkilöstön näkökulmasta. Tutkimuksessa kartoitetaan kuinka Jokelan vankilan henkilökunnan eri sektoreiden edustajat näkevät ja kokevat yhteydenpitorajoitusten vaikuttavan tutkintavangin hyvinvointiin. Opinnäytetyön tavoitteena on tuoda esille yhteydenpitorajoitusten vaikutus tutkintavangin elämään. Tutkimuksen avulla on tarkoitus lisätä Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön tietämystä aiheesta ja tuoda esille moninaisia tekijöitä, jotka vaikuttavat yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin.

Tutkimuksen perusta ovat täsmälliset tutkimuskysymykset (Nikander 2010, 258). Tutkimuskysymyksemme muotoutuivat lopulliseen muotoonsa tutkimuksen edetessä ja ne tukevat vahvasti tutkimuksen tavoitteita. Tutkimuskysymysten tehtävä on kertoa mitä tutkimuksessa tehdään, miten tehdään ja mistä näkökulmasta. Tutkimuskysymykset ohjaavat tutkimusprosessia. (Kananen 2014, 36-39.) Tutkimuskysymyksiksi muodostimme:

1. Millaisia vaikutuksia yhteydenpitorajoituksilla on tutkintavangin hyvinvointiin eri ammattiryhmien näkökulmasta?
2. Minkälaiset tekijät nousevat ammattilaisten näkökulmasta vaikuttaviksi yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla kartoitetaan ammattilaisten näkökulmasta asioita, joita yhteydenpitorajoitukset aiheuttavat ja tarkastellaan kuinka ne vaikuttavat tutkintavangin hyvinvointiin. Toisen tutkimuskysymyksen avulla selvitetään tekijöitä, joilla on vaikutusta yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin ammattilaisten näkökulmasta. Tutkimuskysymykset eivät ole kovin rajatut, koska tutkittava aihe on monitahoinen kokonaisuus. Laajoilla tutkimuskysymyksillä halusimme löytää erilaisia tekijöitä, joilla on vaikutusta yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin.

5.2 Laadullinen tutkimus

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimusmenetelmän avulla. Mielestämme laadullinen tutkimusmenetelmä soveltuu aiheemme tutkimiseen erinomaisesti, koska tarkastelemamme hyvinvoinnin käsite on laaja. Laadullisessa tutkimusmenetelmässä tutkittavaa aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena. Menetelmän avulla pyritään selvittämään ilmiön merkitystä ja tarkoitusta, tavoitteena on saada tutkittavasta asiasta kokonaisvaltainen ja syvä käsitys. Laadullisessa tutkimuksessa käytetään yleensä harkittua otantaa, joten tutkimusyksiköjä ei ole paljon. Tutkittavia yksilöitä tutkitaan siten perusteellisemmin ja syvällisemmin. (Alasuutari 1999, 38-43.)

Keskeistä laadullisessa tutkimuksessa on tarkastella yksittäisiä kohteita. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita niistä tutkittavien kokemuksista, ajatuksista ja tunteista, mitä heillä on tutkittavasta aiheesta. Laadullinen tutkimus mielletään usein ainoastaan ymmärtäväksi tutkimukseksi, mutta laadullisen tutkimuksen tavoitteena voi olla myös uuden tiedon hankinta, ilmiön kuvaaminen, ymmärryksen syventäminen, kyseenalaistaminen tai ilmiön tulkitseminen. (Puusa & Juuti 2020, 76-77.) Laadullisessa tutkimuksessa ymmärtäminen on kaksisuuntaista; kuinka haastattelija ymmärtää haastateltavaa ja kuinka toinen ihminen ymmärtää haastattelijan laatiman raportin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 76). Laadullisen tutkimusmenetelmän avulla pystyimme tutkimaan syvällisesti ja monipuolisesti tutkimusaihettamme.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusasetelma on avoin ja joustava, joten tutkimus muokkautuu koko tutkimusprosessin ajan. Kvalitatiivisen tutkimuksen eri vaiheet, aineistonkeruu, analyysi, tulkinta ja raportointi, ovat tiiviisti nivoutuneet yhteen. Luvun alussa kerroimme, että laadullisessa tutkimuksessa teoreettisen tiedon osuus on ehdoton. Teoria on keskiössä laadullisessa tutkimuksessa, erittäin harvoin tutkimus on aidosti aineistolähtöinen. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa aineistoa ja tutkimuksen kokonaisuutta tarkastellaan teorian kautta. (Puusa & Juuti 2020, 80-83.)

5.3 Aineiston keruu

Tutkimuskysymysten laatimisen jälkeen aloimme etsiä aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Etsimme luotettavaa lähdemateriaalia kirjoista, kotimaisista ja ulkomaisista tieteellisistä julkaisuista sekä internetin sähköisistä julkaisuista. Tietolähteitä valitessa on oltava kriittinen, koska kaikki saatavilla oleva materiaali ei ole luotettavaa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 109). Luotettavaksi todetun lähdemateriaalin löytymisen jälkeen pohdimme tutkimuksemme näkökulmaa yhdessä ohjaavan opettajan kanssa. Tämän jälkeen kirjoitimme osan opinnäytetyömme tietoperustasta. Laadullisen tutkimusraportin teoreettista viitekehystä ei tarvitse kirjoittaa valmiiksi etukäteen, toisin kuin määrällisessä tutkimuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 173).

Aineistonkeruuta varten teimme tutkimuslupahakemuksen Jokelan vankilan johtajalle tammi-kuun 2022 alussa (Liite 1). Olimme keskustelleet johtajan kanssa opinnäytetyöstä jo aiemmin, joten saimme tutkimusluvan nopealla aikataululla. Luvan saamisen jälkeen meillä oli mahdollisuus haastatella vankilan henkilökuntaa ja kerätä aineistoa opinnäytetyötämme varten. Laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisista dokumenteista koottu tieto. Tutkittavasta aiheesta riippuen tutkimuksessa voidaan käyttää näitä erilaisia menetelmiä vaihtoehtoisesti, useampia rinnakkain tai eri tavoin yhdisteltynä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 83.)

Toteutimme haastattelut yksilöhaastatteluina ja haastattelumuodoksi valitsimme teemahaastattelun. Teemahaastattelumenetelmä sopii useiden ilmiöiden tutkimiseen (Puusa 2020, 112). Teemahaastattelussa pyritään löytämään tutkimuksen tarkoituksen mukaisia merkityksellisiä vastauksia tiedonantajilta eli haastateltavilta. Haastattelumuodon hyvänä puolena on, että siinä voidaan tehdä tarkentavia kysymyksiä haastateltavien vastauksien perusteella. Teemahaastattelun toteutus voi vaihdella avoimen haastattelun ja strukturoidun haastattelun välillä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87-88.)

Teemahaastattelussa on ominaista, että tutkija ohjaa haastattelua kuitenkin kontrolloimatta sitä liikaa. Teemahaastattelu on melko vapaamuotoinen haastattelumenetelmä, eikä haastattelun tarvitse edetä alkuperäisen kysymysrungon mukaisesti. Teemahaastattelussa on tärkeää saada haastateltava puhumaan aiheesta hyvinkin vapaasti. Teemahaastattelussa tutkijalla

tulee olla riittävästi ymmärrystä tutkittavan ilmiön kokonaisuudesta. Tutkija hyödyntää haastattelussa pohjatietonsa perusteella tekemäänsä teemarunkoa, jonka suunnittelu on tutkimusprosessissa tärkeä työvaihe. Teemojen avulla pystytään purkamaan ilmiö osiin, joiden sisältöä ja merkityksiä tutkija pyrkii ymmärtämään kysymystensä avulla. (Puusa 2020, 112-113.)

Valikoimme haastattelumuodoksi teemahaastattelun sen joustavuuden vuoksi. Halusimme, että haastattelu olisi rento vuorovaikutustilanne, joka etenee pääasiallisesti haastateltavan mukaan. Meillä opinnäytetyön tekijöillä oli suhteellisen hyvä pohjatietämys tutkittavasta aiheesta, koska olemme työskennelleet vuosia yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien parissa. Olemme havainneet käytännön tasolla millaisia haasteita yhteydenpitorajoitukset aiheuttavat tutkintavangeille. Näiden tekijöiden pohjalta arvioimme teemahaastattelun olevan meidän tutkimukseen sopivin haastattelumetodi.

Haastattelut etenivät pääpiirteittäin etukäteen tehdyn teemahaastattelurungon mukaisesti. Runko oli rakennettu psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen hyvinvointiteeman mukaan. Havaitsimme kuitenkin ensimmäisen haastattelun jälkeen, että joistakin teemoista ei ollut riittävästi kysymyksiä tai oikeita kysymyksiä. Tämän havaintomme jälkeen teimme myöhemmissä haastatteluissa enemmän tarkentavia kysymyksiä, joiden avulla saimme syvennettyä vastauksia. Tarkentavien kysymysten määrä vaihteli eri haastatteluissa. Vaikka teimme haastatteluissa tarkentavia kysymyksiä, olimme tarkkoina ettemme kuitenkaan millään tavalla ohjailleet haastateltavaa. Annoimme kaikkien haastateltavien puhua avoimesti ja vastata kysymyksiin täysin heidän oman tahtonsa mukaisesti. Etenkin haastattelututkimuksissa on panostettava, että haastattelu on puolueeton, eivätkä haastattelijat saa johdattaa millään tavoin haastateltavaa (Heikkilä 2014, 29).

Laadullisessa tutkimuksessa on olennaista, että haastateltavilla henkilöillä on mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta ilmiöstä tai heillä on kokemusta asiasta. Laadullisessa tutkimuksessa haastateltavien valinta on harkittua eli tiedonantajat ovat tarkoitukseen sopivia. (Tuomi & Sarajarvi 2018, 98.) Haastattelimme eri ammattiryhmien edustajia Jokelan vankilasta. Haastateltavat työskentelevät eri ammateissa, joten jokainen tarkasteli omasta näkökulmastaan tutkintavangin hyvinvointia. Valitsimme haastateltavat siten, että tiesimme heillä olevan pitkä tai pitkäkö kokemus työskentelystä yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien kanssa. Meille opinnäytetyöntekijöille oli erityisen tärkeää saada haastatella monipuolisesti eri ammattisektoreiden työntekijöitä, jotta pystymme tarkastelemaan tutkintavangin hyvinvointia eri näkökulmista. Haastateltavat edustavat Jokelan vankilan eri ammattiryhmiä, mukana oli kuntoutuksen ja koulutuksen sekä terveydenhuollon ja valvonnan työntekijöitä. Haastateltavat olivat kaikki vapaaehtoisia osallistumaan haastatteluun. Ajattelemmme, että saimme haastateltavat helposti osallistumaan, koska olimme kertoneet heille etukäteen suusanallisesti opinnäytetyön aiheesta sekä toinen opinnäytetyöntekijöistä oli haastateltaville tuttu.

Ensikontaktin haastateltaviin otimme Jokelan vankilassa tammikuun alkupuolella keskustelemalla haastattelusta. Haastateltavien sanallisen suostumuksen jälkeen lähetimme heille sähköpostitse suostumus opinnäytetyöhön osallistumiseen -lomakkeen, joka sisälsi myös kuvauksen opinnäytetyöstä sekä haastattelukysymykset (Liite 2). Joten haastateltavat saivat tutustua haastattelukysymyksiin etukäteen. Haastattelun tarkoituksena on saada mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta asiasta, tämän vuoksi on perusteltua antaa haastattelukysymykset tai -aiheet tiedonantajille ennakoon (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85).

Tämän jälkeen sovimme haastateltavalähtöisesti haastatteluajan ja -paikan. Koronaepidemian vuoksi olimme etukäteen tarkastaneet Jokelan vankilan johtajalta, onko mahdollista tehdä haastattelut vankilassa molempien opinnäytetyöntekijöiden ollessa fyysisesti paikalla. Saimme luvan suorittaa haastattelut näin. Me opinnäytetyön tekijät pidimme tärkeänä, että pystymme tekemään haastattelut olemalla fyysisesti paikalla haastattelutilanteessa, mielestämme se on luonnollisempi vuorovaikutustapa meille molemmille. Henkilökohtaisen haastattelun etuna on joustavuus, haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys tai esittää tarkentavia kysymyksiä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85).

Alkuperäisenä tarkoituksenamme oli haastatella 10 henkilöä. Koronatilanne paheni Jokelan vankilassa haastatteluiden ajankohtana tammikuussa, joten pystyimme tekemään vain yhdeksän haastattelua. Osa Jokelan vankilan henkilöstöä siirtyi lähes kokonaan etätöihin, jolloin heidän työjärjestelynsä muuttuivat paljon. Tämän vuoksi päätimme, että yhdeksän haastattelua on meille riittävä määrä. Haastatteluiden kesto vaihteli 30-50 minuutin välillä, yhden haastattelun keskiarvoinen kesto oli noin 45 minuuttia.

Haastateltavien suostumuksella nauhoitimme haastattelut äänitallenteeksi. Haastattelut tallennetaan, jotta puhemuotoisesta aineistosta voidaan tehdä uskottavia päätelmiä (Puusa 2020, 103). Yksi haastateltavista ei halunnut, että haastattelu tallennetaan äänitiedostoksi. Hänen kanssaan kävimme haastattelukysymykset ja -vastaukset läpi sekä teimme useampia tarkentavia kysymyksiä. Käymämme keskustelun kirjassimme muistiinpanoihimme. Lisäksi kyseinen haastateltava antoi meille kirjalliset vastaukset ennakoon lähettämiimme kysymyksiin.

Kaikissa haastattelutilanteiden alussa toimimme samalla tavalla. Ensin esittäydyimme ja sen jälkeen täytimme suostumus opinnäytetyöhön osallistumiseen -lomakkeen. Lomakkeessa sovimme kirjallisesti aineiston keruusta, aineiston käyttämisestä ja haastattelumateriaalien hävittämisestä opinnäytetyön valmistumisen jälkeen. Haastatteluissa emme tehneet yhtään kysymystä haastateltavien taustoista. Heidän ammattinimikkeensä tai muu vastaavaa tietoa ei tule esille missään opinnäytetyön vaiheessa. Näillä keinoilla saamme säilytettyä haastateltavien anonymiuden. Emme keränneet lainkaan taustatietoja, koska Jokelan vankila on pieni laitos ja eri sektoreiden henkilöstöä on vähän, joten pienenkin taustatiedon avulla olisi mahdollista

yhdistää haastateltava. Saimme toteutettua kaikki haastattelut ennakkosuunnitelman mukaisesti rauhallisessa tilassa, joten haastatteluiden nauhoitukset onnistuivat erinomaisesti.

5.4 Aineiston analyysi

Tutkimusaineiston keräämisen jälkeen tutkimuksen seuraavana vaiheena oli aineiston analysoiminen. Aineiston analyysin tarkoituksena on pyrkiä löytämään aineistosta yhteisiä sekä myös eroavaisia piirteitä. Tutkimusaineiston analyysi tarkoittaa tiivistämistä. (Metsämuuronen 2006, 255.) Laadullisen tutkimuksen analyysin toteutus menee pääpiirteittäin seuraavalla tavalla. Alussa tehdään vahva päätös, mikä aineistossa on kiinnostavaa ja tärkeää. Kiinnostuksen kohde tulee selvittää tutkimuksen tarkoituksesta ja tutkimustehtävästä tai tutkimusongelmasta. Laadullisen tutkimuksen aineistosta nousee esille monia kiinnostavia asioita, mutta kaikkea ei voi tutkia, vaan aihe täytyy rajata tarkkaan. Tämän jälkeen aineisto käydään läpi ja merkitään kiinnostavat asiat, muut seikat jätetään pois tutkimuksesta. Merkityt asiat kootaan yhteen ja sen jälkeen aineistosta tehdään luokittelu, teemoittelu tai tyypittely. Lopuksi kirjoitetaan aineistosta yhteenveto. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104-105.)

Analysoimme opinnäytetyön haastatteluaineiston aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysi on yleisin laadullisen tutkimuksen aineiston analyysimenetelmä ja se soveltuu monenlaisten laadullisten tutkimusten aineiston käsittelyyn. Sisällönanalyysimetodilla on mahdollisuus tarkastella haastatteluaineistoa monipuolisesti, sen toteuttaminen on sekä aineistolta teorialähtöistä. Sisältöanalyysin avulla haastatteluaineisto tiivistetään ja muokataan selkeämpään muotoon, kuitenkin kadottamatta keskeisiä tietoja. Haastatteluaineistoa täytyy tiivistää ja pelkistää, muuten aineisto on liian hajanaista. Tutkijan tehtävä on luoda haastatteluaineistosta selkeä, informatiivinen ja totuudenmukainen kokonaisuus. (Puusa 2020, 148-149.)

Aloitimme aineistoon tutustumisen litteroimalla haastattelut. Litteroinnissa puhe puretaan tekstimuotoon, jolloin litteroinnin avulla haastatteluaineisto on helpompi hallita. Teimme litteroinnit aina nopeasti haastattelun jälkeen, viimeistään haastattelua seuraavana päivänä. Ruusuvooren, Nikanderin & Hyvärisen (2010, 11-13) mukaan tutkijan kannattaa mahdollisimman varhain ja samanaikaisesti suorittaa aineiston keruu, siihen tutustuminen ja alustavan analyysin tekeminen, koska kvalitatiivisessa tutkimuksessa ne kuuluvat tiiviisti yhteen. Litteroinnissa purimme lähes sanatarkasti tallennetut äänitiedostot eli haastatteluaineiston. Jätimme litteroimatta vain täytesanat, kuten ”ihan ku”, tauot sekä selkeästi aiheen ulkopuolisen keskustelun. Litteroitua haastattelumateriaalia kertyi yhdeksästä haastattelusta yhteensä 73 sivua (fontti 11, riviväli 1.5).

Litteroinnin jälkeen jatkoimme aineistoon tutustumista lukemalla huolellisesti litteroidun haastatteluaineiston läpi useamman kerran. Tämän jälkeen aloimme pelkistämään haastatteluaineistoa ja merkitsimme aineistosta värikoodein asiat, jotka kuuluivat meidän tutkimuksen kiinnostuksen alueelle. Muun aineiston rajasimme pois. Tutkija voi itse päättää millaisia

koodimerkkejä hän aineiston koodaamisessa käyttää. Koodimerkeillä on monta tärkeää tehtävää aineiston analyysissä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104-105.) Koodimerkkien tehtävänä on toimia muistiinpanoina, jäsentää aineistoa, toimia apuvälineenä tekstin kuvailussa, toimia aineiston jäsenyyksen testausvälineenä sekä niiden avulla etsitään tekstin eri kohtia (Eskola & Suoranta 2008, 155). Aineiston koodaus toimii hyvänä pohjana teemoittelulle (Puusa 2020, 152).

Seuraavaksi siirryimme tekemään aineiston varsinaista analyysiä. Alussa kävimme haastatteluaineiston ja värikoodatut asiat läpi monta kertaa. Aineistoa voidaan analysoida monella tavalla, yleisiä analyysitapoja ovat luokittelu, teemoittelu ja tyypittely. Aluksi me teemoittelimme eli pilkoimme ja ryhmittelimme aineiston eri aihepiirien mukaisesti, jotta aineistossa olevien teemojen (aiheiden) esiintymistä voidaan vertailla. Teemoittelussa ei välttämättä lukumäärällä ole merkitystä, vaan tarkoituksena on löytää aineistosta spesifejä näkemyksiä tietyistä teemoista. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105-107.) Teemat voivat rakentua ennalta suunniteltujen teemojen mukaisesti tai aineistosta voi löytyä uusia teemoja. Meidän teemat löytyivät haastatteluaineistosta.

Teimme sisällönanalyysin erilliseen Word-taulukkoon. Aluksi listasimme tiedostoon allekkain nämä kiinnostavat värikoodein merkatut alkuperäisilmaisut. Tämän jälkeen aloimme pelkistämään näitä ilmaisuja. Pelkistysten jälkeen yhdistimme samankaltaisia ilmaisuja alateemoihin, jotka nimesimme käsitteellä, joka kuvasi teeman sisältöä. Alateemoja yhdistelemällä muodostimme neljä pääteemaa, jotka nimesimme ilmiötä kuvaavan aiheen mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123-125.) Pääteemoiksi muodostui: yksilölliset ominaisuudet ja muut taustatekijät, tutkintavankeuteen ja rikokseen liittyvät tekijät, yksinoleminen ja vankilatoimintojen vähäisyys ja sosiaaliset suhteet vankilan ulkopuolella. Lisäksi yhtenä teemana käsittelemme koronan vaikutusta yhteydenpitorajoitettuun tutkintavankiin. Teimme sisällönanalyysin taulukkoon perinteisellä leikkaa-liimaa -menetelmällä. Taulukossa 1 on esimerkki tekemästämme sisällönanalyysistä.

Haastateltavan tiedot	Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaus	Alateema	Pääteema
H3	Vankipopulaatiossa syrjäytymiskehitys alkaa varhain, jos vanhempien tai huoltajien elämäntilanne on hukassa. Vastavia ongelmia on saatanut olla myös isovanhempien elämässä.	Syrjäytymiskehitys on alkanut jo lapsuudessa.	Ylisukupolvisuus	Yksilölliset ominaisuudet ja taustatekijät

H4	Perhesuhteita on usein rikkonut päihteet, rikollinen käyttäytyminen tai sitten siellä on juuri se ylisukupolvisuus, että se on myös huono ihmishuone, jos olet elänyt perheessä missä päihteet ja rikollinen käyttäytyminen on normaalia.	Syrjäytymiskehitys on alkanut jo lapsuudessa.	Ylisukupolvisuus	Yksilölliset ominaisuudet ja taustatekijät
----	---	---	------------------	--

Taulukko 1: Esimerkki sisällönanalysista

5.5 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusetiikka tulee vahvasti huomioida koko tutkimusprosessin ajan ja kaikissa sen vaiheissa (Aaltio & Puusa 2020, 181). Ennen opinnäytetyön aloittamista perehdyimme tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeeseen (2012). Tutkimuseettisen neuvottelukunnan tarkoituksena on edistää hyvää tieteellistä käytäntöä sekä ennaltaehkäistä piittaamattomuutta ja tutkimusvilppiä. Lisäksi tutustuimme aluksi Arene ry:n ammattikorkeakoulun opinnäytetöiden eettisiin suosituksiin (2020), joissa käsitellään eettisesti hyväksyttävää ja hyvän tieteellisen käytännön mukaista opinnäytetyöprosessia.

Lähestyimme opinnäytetyöprosessiamme Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeen kautta. Pyrimme toteuttamaan koko tutkimusprosessin siten, että tutkimuksessa noudatetaan rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tuloksien tallentamisessa ja esittämisessä. Samaa huolellisuutta pyrimme noudattamaan tutkimuksen ja tulosten arvioinnissa. Koko tutkimuksen ajan pyrimme viittaamaan asianmukaisella tavalla muiden tutkijoiden julkaisuihin. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.) Olimme keskustelleet Jokelan vankilan johtajan ja apulaisjohtajan kanssa opinnäytetyön aiheesta ja sisällöstä ennen opinnäytetyön aloittamista. Haimme Jokelan vankilan johtajalta kirjallisen tutkimusluvan ennen aineistokeruuta. Vasta luvan saatamme teimme henkilökuntahaastattelut.

Tuomen & Sarajärven (2018, 86) mukaan eettisesti on perusteltua kertoa haastateltavalle etukäteen haastattelun aihe. Lähetimme haastateltaville ennakkoon haastattelukysymykset ja opinnäytetyön kuvauksen. Opinnäytetyön hyvä tutkimuskäytäntö edellyttää, että tutkittavalle kerrotaan kaikki oleellinen tieto tutkimuksesta, sen tavoitteista, tulosten mahdollisista vaikutuksista sekä tutkimuksen toteuttamisesta. Tutkimuksen eettisissä ohjeistuksissa korostuu, että tutkimukseen osallistumisen tulee ehdottomasti olla vapaaehtoista sekä tutkimukseen osallistujia saa keskeyttää tutkimukseen osallistumisensa milloin tahansa. Tutkijan tulee myös kohdella jokaista tutkimukseen osallistuvaa kunnioittavasti ja arvostavasti. Haastattelun

nauhoittaminen täytyy myös ilmoittaa haastattelun alussa. Lisäksi haastatteluaineiston säilytysaika ja -paikka tulee ilmoittaa haastateltaville. (Puusa & Julkunen 2020, 197-198.)

Kerroimme jokaiselle haastateltavalle, että haastattelu tallennetaan äänitallenteeksi. Olimme kertoneet suostumus opinnäytetyöhön osallistumiseen -lomakkeessa haastatteluaineiston säilyttämisestä ja hävittämisestä opinnäytetyömme valmistumisen jälkeen. Kerroimme aikaisemmin, että yksi haastateltava ei halunnut haastattelua nauhoitettavan. Kunnioitimme hänen toivettaan ja tallensimme haastatteluaineiston muistiinpanomenetelmällä. Mielestämme onnistuimme kyseisessä tilanteessa toimimaan hienovaraisesti ja haastateltavaa kunnioittaen.

Tutkimuksessa tulee varmistaa tietojen käsittelyn luottamuksellisuus ja turvata tutkittavan anonymiteettisuoja, jotta tutkittavien henkilöllisyys ei paljastu. Tutkimuksessamme estetään henkilöllisyyden paljastuminen siten, ettei haastateltavan nimeä tai virkanimikettä tuoda julki. (Vuori 2021.) Haastattelutilanteessa korostimme haastateltaville, että heidän henkilöllisyytensä pysyy anonyymina koko opinnäytetyöprosessin ajan sekä myös sen jälkeen.

Tutkimuksen arvoa nostaa tutkijan kriittisyys omaa työtään kohtaan. Vaikka tutkija ei olekaan samaa mieltä tutkittavien kanssa, ei tämä seikka saa vaikuttaa tutkimuksen tulointoihin vääristävästi. (Vuori 2021). Meillä molemmilla opinnäytetyön tekijöillä oli suhteellisen laaja käsitys tutkimuksen kohteesta. Tutkimuksessa on kuitenkin tärkeää, että tutkimustulokset eivät saa olla tutkijasta riippuvaisia, eivätkä tutkijan poliittiset tai moraaliset vakaumukset saa vaikuttaa tutkimusprosessiin (Heikkilä 2014, 28-29). Emme tehneet opinnäytetyötä omien mielipiteiden ja näkemysten pohjalta, vaan kaikki opinnäytetyössä esitetyt seikat ja tulokset ovat haastatteluaineistosta lähtöisin.

6 Tulokset

Seuraavaksi esittelemme opinnäytetyön tulokset, jotka on laadimme haastatteluaineistosta aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Analysoimme aineiston teemoittamalla. Teemoittamisen jälkeen tutkimustulokset järjestäytyivät neljän pääteeman mukaisesti: yksilölliset ominaisuudet ja taustatekijät, vankeuteen ja rikokseen liittyvät tekijät, yksinäisyys ja toimintojen puute sekä vankilan ulkopuoliset sosiaaliset suhteet. Näiden pääteemojen lisäksi tutkimustuloksista on koottu osuus koronapandemian vaikutuksista yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin. Jokaisesta teemasta on koottu oma osio, jossa tarkastellaan teemaan liittyviä aiheita kysymyksiin saatujen vastausten perusteella. Tutkimushaastatteluista on nostettu esille keskeisiä aineistositaatteja, jotka elävöittävät tuloksia. Aineistositaattien avulla lukijan on helppompaa seurata, kuinka päättelyketju on edennyt sekä lainauksilla on myös dokumentoitu merkitys (Aaltio & Puusa 2020, 184).

Tutkintavangin yhteydenpitorajoituksilla tarkoitetaan tutkintavangin yhteydenpito-oikeuden rajoittamista pakkokeinolailla. Opinnäytetyössä tarkastellaan ainoastaan yhteydenpitorajoitettuja tutkintavankeja, joilla ei ole mahdollisuutta olla yhteydessä muihin tutkintavankeihin vankilassa ja myös heidän yhteydenpito-oikeuttaan läheisiin on rajoitettu. Tarkasteltavalla vankiryhmällä yhteydenpito läheisiin on sallittu joko valvottuna tai valvomatta, tai yhteydenpito-mahdollisuutta ei vielä ole. Tuloksissa yhteydenpitorajoituksista käytetään toisinaan sanoja eristyksissä tai eristysaika, joka tarkoittaa muista tutkintavangeista erillään olemista. Jokelan vankilassa erillään pidettävistä tutkintavangeista käytetään yleisesti lyhennettä pkl-vanki, joka tarkoittaa pakkokeinolain nojalla yhteydenpidon rajoittamista.

6.1 Yksilölliset ominaisuudet ja muut taustatekijät

Ensimmäisessä osiossa käsitellään erilaisten yksilöllisten ominaisuuksien ja taustatekijöiden vaikutusta yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin. Nämä sisäiset ja ulkoiset tekijät nousivat haastatteluissa esille tarkastellessa psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia. Tutkimustulokset osoittivat yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin vaikuttavan monet erilaiset tekijät sekä rajoitusten vaikuttavan tutkintavangin hyvinvointiin yksilöllisesti.

Päihde- ja mielenterveysongelmat vaikuttavat merkittävästi tutkintavangin eristysajan hyvinvointiin. Runsas päihteidenkäyttö siviilissä hankaloittaa yksinäisyyden sietämistä ja aiheuttaa yhteydenpitorajoitetulle tutkintavangille ahdistusta, masennusoireilua ja masennusta. Päihteiden ongelmakäyttö voi aiheuttaa mielialahäiriötä ja samalla heikentää huomattavasti ihmisen toimintakykyä. Jos henkilöllä on samanaikaisesti sekä päihde- että mielenterveysongelma, niin yhteydenpitorajoitusten vaikutus vähentää hyvinvointia vieläkin voimakkaammin. Lähes kaikki haastateltavat kertoivat, että mielenterveyshäiriötä sairastavalla henkilöllä psyykinen pahoinvointi usein kärjistyy eristyksen aikana. Yhteydenpitorajoitetuilla tutkintavangeilla esiintyy pääasiassa masennusta, ahdistusta, skitsofreniaa ja kaksisuuntaistamialialahäiriötä. Haastatteluissa lisäksi korostettiin, että yhteydenpitorajoitukset lisäävät yksinäisyyden ja erillisyyden tunnetta, joka voi itsessään aiheuttaa masennuksen kaltaisia oireita tai masennusta.

... monesti eristys tekee sen [psykiatrisen sairauden] tuplasti pahemmaksi kuin jollain toisella. (H4)

Kun vangin psyykinen vointi on eristämisen aikana heikko, voi pelkästään ulkoiluun lähteminen olla ylivoimaista. (H8)

Yleinen ilmapiiri on muuttunut siinä, että vangit ehkä enemmän tuo esille niitä mörköjä ja puhuu niistä, just näistä itsetuhoisista ajatuksista ja sitten itkeskelee. (H7)

Vankipopulaatiossa esiintyy tutkitusti huomattavasti enemmän mielenterveyden häiriötä sekä alkoholin ja muiden päihteiden käyttöä muuhun aikuisväestöön verrattuna, minkä vuoksi itsestä huolehtiminen voi jäädä siviilissä sivurooliin. (H3)

He [tutkintavangit] ovat joutuneet tilanteeseen, että he joutuvat olemaan selvinpäin ja sanovat, että siinä eristyksissä lähtee väistämättä ne kelat pyörimään ja rupee miettimään asioita. Niin sen lisäksi, että se eristys aiheuttaa ahdistusta... Siinä kohtaa tuttu tapa turruttaa pahaolo eli päihteet. Tulee sellanen pakottava tarve saada nopeasti turruttaa pää, että sen pahanolon saisi pois. (H5)

Haastatteluissa tuotiin myös esille, että tutkintavankeus voi olla päihde- ja mielenterveysongelmalliselle henkilölle myös hyvinvointia lisäävä tekijä. Vankila tarjoaa ihmiselle perustarpeet, kuten asumisen, säännöllisen ruokailun ja vaatteet. Lisäksi vankilassa on saatavilla hyvää terveydenhuoltoa ja sosiaalista tukea. Yhteydenpitorajoitukset voivat lisätä myös henkilön hyvinvointia turvallisuuden näkökulmasta, koska yksinäisyydessä ei tarvitse pelätä muita ihmisiä.

Päihdeongelmat eivät ole yhteydenpitorajoitetuilla tutkintavangeilla yhtä yleisiä kuin vankipopulaatiossa yleensä. Haastateltavat kertoivat, että yhteydenpitorajoitetuista tutkintavangeista osa on niin sanotusti huumausaineiden viihdekäyttäjiä eikä ongelmakäyttäjiä. Haastatteluissa pohdittiin yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien itsetuhoisen käyttäytymisen lisääntymistä. Haastateltavat kuitenkin kertoivat, että on vaikea arvioida johtuuko ongelmat eristysajasta vai ovatko ongelmat olleet olemassa jo ennen vankilaan joutumista.

Haastatteluissa keskustelua aiheutti myös erilaisten neuropsykiatristen häiriöiden vaikutus yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin. Yhteydenpitorajoitusten tuomaa psyykkistä kuormitusta lisää etenkin ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö). Vankipopulaatiossa noin kolmasosalla on diagnosoitu ADHD, joten monella yhteydenpitorajoitetulla tutkintavangilakin neuropsykiatriset häiriöt tuottavat lisähaastetta, joka korostuu etenkin eristysaikana.

Sitten on näitä, keillä ei ole päihderiippuvuutta, mutta sitten kotelo [pää] menee jumiin muusta syystä. (H8)

Jos on joku psykiatrinen sairaus, vaikka kaksisuuntainenmielialahäiriö tai skitsofrenia tai joku tällainen tai päihdesairaus, niin kyllähän se vaikuttaa. Ja eristys tekee sen tuplasti pahemmaksi kuin jollain toisella. (H4)

ADHD-henkilölle eristämisen sietäminen on yleensä haastavaa. (H3)

Haastateltavat nostivat esille, että yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointia murentaa myös henkilön traumatausta. Tutkintavankien taustalla olevia traumatekijöitä ovat esimerkiksi lapsuudessa tai nuoruudessa koettu väkivalta tai seksuaalinen hyväksikäyttö. Haastatteluissa korostui eniten traumataustaa esiintyvän ulkomaalaisilla yhteydenpitorajoitetuilla tutkintavangeilla. Ulkomaalaisten taustalla voi olla kokemuksia erittäin julmasta väkivallasta, esimerkiksi sodasta. Yhteydenpitorajoituksista johtuva eristäytyneisyys lisää sekä kärjistää traumataustaisen henkilön psyykkistä oireilua, masennusta ja ahdistuneisuutta.

Traumaperäisen stressihäiriön oireet aktivoituvat usein vankilaan joutumisen yhteydessä, mikä aiheuttaa suunnaton kärsimystä. (H3)

Suurin osa haastateltavista arvioi yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin yhteiskunnallisen aseman olevan usein heikko. Toisaalta haastatteluissa tuotiin myös esille, että yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien sosioekonominen asema on yleensä suhteellisen hyvä. Etenkin ulkomaalaisilla on usein kotimaassaan työpaikka, oma asunto ja omaisuus. Tuloksista käy ilmi sosioekonomisen aseman, huono-osaisuuden ja ylisukupolvisuuden vaikuttavan henkilön eristysajan hyvinvointiin. Haastateltavat kertoivat monella yhteydenpitorajoitetulla tutkintavangilla olevan rikkiäiset perustarpeet siviilissä. Rikkiäisistä olosuhteista siirtyminen vankilaan yksinäisyyteen on henkisesti äärettömän kuormittavaa. Haastateltavat arvioivat yhteydenpitorajoitusten vaikuttavan tutkintavangin hyvinvointiin sitä enemmän, mitä rikkonaisemmat olosuhteet hänellä on ollut vankilaan saapuessaan.

On tavallaan pudonnut yhteiskunnan suojaverkon välistä ja syrjäytynyt jo suoraan peruskoulusta. Siinä se näyttäytyy hyvin selkeästi. (H5)

Suurin osa on lähtökohdiltaan kuitenkin vähän heikommista oloista. (H9)

Vankipopulaatiossa syrjäytymiskehitys alkaa varhain, jos vanhempien tai huoltajien elämänhallinta on hukassa. Vastaavia ongelmia on saattanut olla myös isovanhempien elämässä. (H3)

Mutta ehkä pkl:ssä on sitä, että aika monella on ehkä jopa ammatti ja sit vaan on hairahtanut. Kyllähän se näkyy, että on koulutusta. (H4)

Sieltä kun lähtee rikkiäisistä olosuhteista pkl-eristykseen, joka on niin kuormittava. Se on hyvin hajottava kokonaisuus. (H5)

Kaikki haastateltavat kertoivat yhteydenpitorajoitusten vaikuttavan psyykkiseen kuormittavuuteen vähemmän henkilön siviiliasioiden ollessa hyvin. Haastatteluissa korostui, että taustoista huolimatta eristysajan vaikutus hyvinvointiin riippuu aina yksilöstä ja hänen sopeutumiskyvystään. Vankeuteen ja yksinäisyyteen sopeutumista vaikeuttaa runsas päihteiden käyttö siviilissä.

Haastattelutuloksissa nimettiin myös resilienssin vaikutus vankeuteen sopeutumisessa. Resilienssi, eli psyykinen kestävyys ja joustavuus, auttaa sietämään tutkintavankeuden tuomaa epätietoisuutta ja vankilaolosuhteita. Yksi haastatelluista nosti esille, että henkilökohtaiset voimavarat käsitellä epätietoisuutta lisää yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointia merkittävästi. Haastateltavat toivat ilmi toisilla yhteydenpitorajoitetuilla tutkintavangeilla olevan sellaisia henkilökohtaisia voimavaroja, jotka mahdollistavat heidän mukautumisen eristysoloihin.

Mutta sitten on näitä tällaisia poikkeuksia, jotka joka päivä lähtee sinne ulos ja käyttää sen tehokkaasti. (H2)

Selliin on annettu jotain pieniä kuntoiluvälineitä, joka päivä tekee jonkun kuntopiiritreenin. On muutenkin tottunut huolehtimaan kunnostaan, ei anna sen täällä [vankilassa] rapistua. (H2)

Joillakin yhteydenpitörajoitetuilla tutkintavangeilla on voimavaroja suhtautua vankeuteen positiivisesti ja kokea vankeus mahdollisuutena. Yleensä näillä henkilöillä on myös eristysaikana voimavaroja pitää itsensä fyysisesti kunnossa syömällä terveellisesti, ulkoilemalla päivittäin ja treenaamalla sellissään. Hyvä fyysinen kunto heijastuu usein myös hyvään psyykkiseen kuntoon.

6.2 Tutkintavankeuteen ja rikokseen liittyvät tekijät

Toisena teemana tutkimustuloksissa käsitellään tutkintavankeuteen ja rikokseen liittyvien tekijöiden vaikutusta yhteydenpitörajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin. Tutkimuksessa havaittiin etenkin tutkintavankeuden alun olevan ihmiselle stressaava ajanjakso. Tutkintavankeuteen ei yleensä voi valmistautua, koska rikoksesta epäillyn kiinniotto, pidättäminen ja vangitseminen tapahtuu yllättäen. Haastatteluissa korostui keskeneräisten siviiliasioiden lisäävän yhteydenpitörajoitetun tutkintavangin stressiä, etenkin vankeuden alussa. Vangitulla henkilöllä on esimerkiksi voinut jäädä kotiin yksin kotieläimiä. Epävarmuus, stressi, ahdistus, masennus ja jopa itsetuhoisuus on yleistä vankilaan vasta saapuneilla tutkintavangeilla.

Lähes kaikki haastateltavat korostivat tutkintavankeuden alkuvaiheen epätietoisuuden heikentävän merkittävästi yhteydenpitörajoitetun tutkintavangin hyvinvointia. Tutkintavangeilla on epätietoisuutta vankilan käytänteistä, tutkinnasta sekä perheen ja muiden läheisten voinnista. Epätietoisuutta koetaan myös asuntoon, toimeentuloon, työhön tai kouluun liittyvien asioiden hoitamisesta vankilaolosuhteissa. Stressiä saattaa lisätä myös avustajan ja tutkijan toiminta, mahdollisesti avustajaan tai tutkijaan ei saa edes yhteyttä tutkintavankeuden alussa. Haastatteluissa nostettiin esille, että erityisen paljon stressiä ja ahdistusta aiheutuu tilanteessa, jossa tutkintavangilla on täydet yhteydenpitörajoitukset ja siviilissä läheinen on esimerkiksi sairastunut vakavasti.

Tulovaiheessa on selvä ero ehkä se ahdistuneisuus ja tietämättömyys, kun ei saa edes asianajajiin tai muihinkaan mitään tai perheeseen yhteyksiä. Se ensimmäinen kaksi-kolme viikkoa on selvästi sellainen henkinen paine, kova henkinen paine olemassa. (H4)

Jos on esimerkiksi hyvin epävarmassa parisuhteessa ja ystäviä ei saakaan pitää yhteyttä. Pelko siitä ihmissuhteesta, sen menettämisestä. (H2)

Tietämättömyys siitä, että mitä siellä [siviilissä] tapahtuu. Saako yhteyttä ja milloin. Sitä stressataan paljon. (H8)

Monet epävarmuustekijät ovat omiaan nostamaan stressitasoa korkeaksi erityisesti tutkintavankeuden alkutaipaleella, jolloin kokemus itsen ja oman elämän hallinnasta voi heikentyä oleellisesti. (H3)

Haastatteluissa keskusteltiin yhteydenpitörajoitusten hankaloittavan tutkintavangin perusasioiden hoitamista vankilassa. Vankilaan saapuessa ihmisen mieltä askarruttaa myös monet käytännön asiat, esimerkiksi raha-asioiden hoitaminen. Vankilan maksukortille on vaikea siirtää rahaa, jos henkilöllä ei ole lupaa soittaa kenellekään ilman tutkijan läsnäoloa. Vankilassa ei voi

tehdä kanttiiniostoksia, jos maksukortilla ei ole rahaa. Silloin tupakkatuotteiden, puheajan ja muiden kanttiiniostoksien tekeminen on mahdotonta. Jos yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin vankipassiin ei ole merkitty nimiä ja numeroita, on asioiden hoitaminen hankalaa ja hidasta.

On sillä ihan selvä ero, että onko pkl-vanki ja täydet rajoitukset vai normaali tutkintavanki. Tulovaiheessa on selvä ero se ahdistuneisuus ja tietämättömyys, kun ei ehkä saa edes asianajajiin tai muihinkaan mitään tai perheeseen yhteyksiä. (H4)

Vankilaan saapunut yhteydenpitorajoitettu tutkintavanki joutuu luopumaan omista tupakoistaan vastaanotossa. Vankilaan joutuminen on yleensä stressaava tilanne ja tupakoiden pois ottaminen kiristää entisestään tutkintavangin hermoja. Eristyksissä oleva henkilö ei pysty edes muilta vangeilta lainaamaan tupakkaa.

Röökkit otetaan pois ja saattaa mennä tosiaan useita päiviä, että saa ostaa kanttiinista [tupakkaa], jos on rahaa. Ja tästähän monesti syntyy kiristelyä, kun pinna muutenkin kireällä eli sillä tavallahan se heijastuu psyykkiseen tilaan. (H6)

Haastateltavat kertoivat havainneensa tupakoinnin vaikuttavan myönteisesti vankien vieroitusoireisiin ja helpottavan stressaavassa tilanteessa. Tupakointi saattaa rauhoittaa yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin käyttäytymistä, ja jopa estää väkivaltaisten tilanteiden syntymistä tai itsetuhoisuutta. Jos asioiden hoitaminen vankilassa on vaikeaa tai jopa mahdotonta, lisää se tutkintavangin stressiä ja vähentää samalla henkilön hyvinvointia.

Haastatteluissa tuli esille erityisesti ulkomaalaisten tutkintavankien kokevan yhteydenpitorajoitukset psyykkisesti erityisen kuormittavana. Vangin kielitaidottomuus lisää hätääntyneisyyttä ja yksinoleminen vankilassa voi olla ulkomaalaiselle erityisen hankalaa. Ulkomaalaisten mielenterveys voi järkkäyä etenkin silloin, kun henkilöllä ei ole mahdollisuutta pitää yhteyttä läheisiin. Haastateltavien mielipiteet kuitenkin jakaantuivat tässä asiassa. Muutama haastateltava koki ulkomaalaisten tutkintavankien sietävän yleensä suomalaisia paremmin eristysaikaa. Toiset haastateltavista taas ajattelivat, että ulkomaalaistaustaisille henkilöille yksinäisyydessä oleminen on kielitaidottomuuden vuoksi erityisen haastavaa. Yksi vastaajista tiivistä kuitenkin oivallisesti, että kaikki suomalaiset ja ulkomaalaiset yhteydenpitorajoitetut tutkintavangit ovat omia yksilöitään ja kaikilla on omat erityiset tarpeensa.

Yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointia koettelee myös tehty rikos. Etenkin henkirikos voi tuottaa suurta häpeän tunnetta, joka vaikuttaa erityisen paljon psyykkiseen hyvinvointiin. Henkirikoksen tehneen henkilön mielenterveys voi jopa romuttua eristysaikana. Yhteydenpitorajoitettu tutkintavanki on paljon yksin sellissään ja pyörittelee omassa päässään rikokseen liittyviä asioita. Henkilöllä voi olla itsetuhoisia ajatuksia, itsetuhoisuutta ja syyllisyyttä tapahtuneesta rikoksesta. Yhteydenpitorajoitusten negatiiviset vaikutukset näkyvät yleensä selkeimmin ensikertalaisten henkirikosten tehneiden kohdalla. Haastateltavat nostivat esille myös seksuaalirikolliset, joilla on usein suuri tarve keskustella eri ammattilaisten kanssa.

Seksuaalirikollisille yhteydenpitorajoitukset ja psyykinen paine voi aiheuttaa jopa fyysistä oireilua. Yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointia heikentää se, ettei rikoksesta voi puhua ulkopuolisille. Ahdistusta voi lisätä myös rikokseen liittyvät turvallisuuskysymykset.

Vankeus itsessään rajoittaa ihmistä niin paljon, kun vapaus on viety. Kun siihen päälle ihmiseltä viedään vielä mahdollisuus pitää yhteyttä ulkomaailmaan tai ylipäänsä saada ulkomaailmasta sitä tietoa. (H5)

Niin sitten se on yleensä sellaista psyykkeen päälle käyvää, ja varsinkin jos rikos on vielä siellä taustalla henkirikos... (H4)

Rikoksen peruuttamattomuus on usein raskas asia vangille psyykkisesti. (H3)

Haastateltavat toivat esille, että joillekin henkilöille yhteydenpitorajoitukset voivat kuitenkin tuoda turvaa ja lisätä hyvinvointia. Etenkin ensikertalainen saattaa pelätä vankila-arkea ja muita vankeja, joten yksinäisyydessä oleminen koetaan turvallisena ja hyvinvointia lisäävänä asiana. Haastatteluissa korostui yhteydenpitorajoitusten vähentävän etenkin ensimmäistä kertaa vankilassa olevan henkilön hyvinvointia. Heille kaikki vankilatoiminnot ovat tuntemattomia, joten epätietoisuus asioiden hoitamisesta lisää stressiä. Moni haastateltava korosti hyvän pehdyttämisen olevan erityisen tärkeää ensimmäistä kertaa vankilassa oleville. Yhteydenpitorajoitetut tutkintavangit eivät välttämättä saa mistään muualta tietoa kuin henkilökunnalta sekä avustajalta ja tutkijalta.

Tutkintavankeuden pituus vaihtelee paljon eri henkilöillä, myös yhteydenpitorajoitusten ankaruus ja kesto vaihtelevat. Haastateltavat nostivat esille pitkän eristysajan heikentävän selkeästi tutkintavangin kokonaisvaltaista hyvinvointia. Pitkä eristysaika johtuu rikostutkinnan venymisestä syystä tai toisesta. Usein pitkä tutkinta-aika korostuu laajoissa rikoskokonaisuuksissa, joissa on jopa kymmeniä epäiltyjä. Haastateltavat kertoivat pitkän eristysajan heikentävän etenkin tutkintavangin psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia, mutta eristysaika voi rappeuttaa myös fyysistä hyvinvointia. Haastateltavat korostivat pitkän eristysajan vähentävän etenkin ulkomaalaisten yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien hyvinvointia. Pitkään yksinäisyydessä oleminen voi aiheuttaa jopa vakavia mielenterveyden häiriöitä.

Kuukausien pituiset eristykset pitäisi kieltää lailla. (H3)

Pitkäkestoisen eristämisen aikana psyyke joutuu turhan koville. (H3)

Niillä [tutkintavangeilla] on enemmän sitten mahdollisia psyykkisiäkin ongelmia vankeusaikana, ketkä ovat pitkään eristyksissä. (H9)

Haastatteluissa nimettiin rikosprosessiin kuuluvia asioita, jotka lisäävät merkittävästi yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin stressiä. Kaikissa haastatteluissa korostettiin erityisesti rikoksen oikeudenkäynnin vähentävän tutkintavangin psyykkistä hyvinvointia. Ennen pääkäsittelyä tutkintavangin stressitaso on korkea, henkilö on levoton ja paniikkioireinen.

Vaikka sieltä tulisi pitkä kakku [tuomio], niin se on kuitenkin tiedossa oleva. Ei tarvitse enää miettiä, että mitä sieltä tulee. (H4)

Monesti vangit saattaa olla, varsinkin jos on tulossa pitkiä tuomioita, niin ennen käräjiä psyykinen kuormitus on kova ja stressaa. Moni on kovilla ennen käräjiä ja saattaa vetäytyä ja olla omissa oloissaan, itkuinen ja masentunut. Ja monesti käräjillä, vaikka sieltä ei tule lopullinen tuomio, niin selviää jotain ja saa vähän ennakoitavuutta siihen tulevaan. (H7)

Haastateltavat kuitenkin kertoivat, että pääkäsitelyn jälkeen tutkintavangin psyykinen hyvinvointi yleensä kohentuu. Mielen hyvinvointia parantaa erityisesti yhteydenpitorajoitusten poistuminen sekä jonkinlainen tieto tulevasta tuomiosta, joka vähentää tutkintavangin epätietoisuuden tuntemuksia. Pääkäsitelyn jälkeen vangin on helpompi käsitellä tulevaisuuttaan.

6.3 Yksinoleminen ja vankilatoimintojen vähäisyys

Kolmantena teemana käsitellään yksinolemisen ja vähäisten vankilatoimintojen vaikutusta yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin. Haastatteluissa ilmeni, että osa vangituista kestää yksinolemista suhteellisen hyvin, mutta toisille yksilo on lähes sietämätöntä. Tutkimustulokset kertovat yksinäisyyden ja sosiaalisen eristäytyneisyyden olevan terveystriikki. Yksinäiset yhteydenpitorajoitetut tutkintavangit kokevat terveytensä muita vankeja heikommaksi. Huono psyykinen hyvinvointi korreloi myös fyysisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kanssa. Haastateltavat kertoivat tutkintavangin yksin viettämän ajan olevan isona tekijänä tutkintavangin pahaan oloon. Yksinolemisen ja tekemisen puutteen vuoksi tutkintavangilla on liikaa aika mietiskellä ja murehtia asioita. Haastatteluissa nousi esiin tutkintavangilla olevan yleensä suuri huoli parisuhteesta sekä perheen, lasten ja muiden läheisten hyvinvoinnista.

Tietty se, kun on yhteydenpitorajoituksia. Kun sulla ei ole sitä [yhteydenpito-mahdollisuutta], kun sä et saa oikeesti yhteyttä, niin saattaa pään sisällä kasvaa mörköjä ja kuulet huhupuheita ja teksti-tv:n välityksellä [tietoja vankilan ulkopuolelta]. (H7)

Sosiaalisesta eristäytyneisyydestä voidaan puhua tilanteessa, jossa tutkintavangin sosiaalinen verkosto koostuu ainoastaan avustajasta, tutkijasta, mahdollisesta tulkista ja vankilan henkilökunnasta. Kaksi haastateltavaa toi esille, että yhteydenpitorajoitettu tutkintavanki purkaa pahaan oloaan ja turhautumistaan vankilahenkilöstöä ja tutkijaa kohtaan, koska hän ei välttämättä näe ketään muita ihmisiä. Yksi haastateltavista kertoi suusanallisia yhteydenottoja tapahtuvankin eniten yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien osastolla.

Haastatteluissa eri ammattiryhmien edustajat kokivat yhteydenpitorajoitusten vaikuttavan vangin itsetuntoon ja itsekunnioitukseen. Rajoitusten negatiivinen vaikutus riippuu siitä, miten tutkintavanki kokee oman tilanteensa ja luottaako hän tulevaisuuteen. Joillakin vankeuteen ja eristykseen joutuminen näkyy hetkellisenä itsetunnon romuttumisena ja häpeänä. Usein kuitenkin ihminen löytää suhteellisen nopeasti vangin identiteetin. Haastateltavien mielestä yhteydenpitorajoitukset vaikuttavat eniten ulkomaalaisten tutkintavankien itsetuntoon ja

itsekunnioitukseen. Siihen vaikuttavat tekijät ovat: vieras maa ja vieraat ihmiset, kielitaidottomuus, ja ymmärretyksi tulemattomuus sekä häpeän tuntemukset siitä, ettei pysty huolehtimaan omasta perheestään.

Nehän on jo pelkästään epätoivoisia mielialoja ja silloin vähentyy se mielenkiinto elämää kohtaan ja ihmissuhteisiin ja ympäristöön. Masennuksen yksi oire on juuri itsekunnioituksen puute. (H5)

Suomalaisilla on ehkä se, että kirves heitetään kaivoon heti eli ajatellaan vaan sitä pahinta mitä on. (H7)

Haastatteluissa keskustelua herätti yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin vähäiset toimintamahdollisuudet. Jokaisella vangilla on lain mukainen oikeus ulkoilla tunnin ajan päivittäin. Haastatteluissa ilmeni selkeästi tutkintavangin passivoitumisen olevan yleistä eristysaikana. Haastateltavat kertoivat henkilön saattavan maata sellissään lähes koko vuorokauden ja viikosta toiseen. Tutkintavangi saattaa käydä vain nopeasti ulkona tupakalla kerran päivässä, joten henkilön liikkuminen jää vähäiseksi. Haastatteluissa nostettiin esille myös eristyksestä johtuvia fyysisiä haittoja, sellissä makaaminen aiheuttaa esimerkiksi tukiliikuntavammoja.

Kun ei ole muuta kuin se ulkoilu, niin ei sitten viitsi sitäkään. Voi olla, että jotkut pyrkii makaamaan sen 24 tuntia. Ei nousta, hyvä kun ovelta tullaan ottamaan edes ruoka. (H2)

Et jos sinne koppiin [selliin] jäädään vaan makaamaan, niin sehän nyt heikentää kaikilla mahdollisilla tavalla hyvinvointia. (H1)

Sitten joku tapaus tulee mieleen, että joku oikein linnoittautui sinne selliin siten, että ei niin kuin haluakaan lähteä mihinkään. Ja ainut mikä sieltä nousee on sit röökkin savu. (H6)

Vankilassa itsensä toteuttaminen ja mielekäs tekeminen on rajoitettua. Haastatteluissa nousi selkeästi esille mielekkään tekemisen tärkeys ihmiselle. Ilman tekemistä henkilö helposti passivoituu, ahdistuu ja masennusoireilu lisääntyy. Yhteydenpitorajoitettu tutkintavangi eristäytyy helposti omaan selliinsä. Kaikissa haastatteluissa yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin ulkoilu nähtiin erittäin tärkeänä fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin ylläpitämisessä. Vapaa-ajan toimintojen puutteella ja sosiaalisen eristäytymisen välillä vallitsee yhteys. Haastatteluissa tuli esille kaikkien vankilatoimintojen olevan merkityksellisiä hyvinvoinnin lisäämiseksi. Monessa haastattelussa kerrottiin, kuinka hankalaa on saada tutkintavangi liikkeelle hänen oltuaan liian pitkään sellissä ilman toimintoja.

Kun ei ole muuta kuin se ulkoilu, niin ei sitten viitti sitäkään. (H2)

Herkemmin hehän [yhteydenpitorajoitetut tutkintavangit] kuitenkin passivoituu. Tulee ehkä vähän semmoinen lamaantumisen tänne [vankilaan] tulemisesta ja sitten kun heidän ympäristönsäkin on hyvin virikkeetön. (H5)

Et jos sinne koppiin [selliin] jäädään vaan makaamaan, niin sehän nyt on se, mikä heikentää kaikilla mahdollisilla tavalla hyvinvointia. (H1)

Vankilassa yleensäkin on yksilön mahdotonta vapaasti päättää omista tekemisistään. Tuloksista käy ilmi, että yhteydenpitorajoitetulla tutkintavangilla omaehtoisuus on vieläkin rajatumpaa. Haastateltavat kertoivat siviiliolosuhteisiin verrattuna eristysajan vankilassa olevan täysin päinvastaista. Vapauden menettäminen herättää yksilössä monenlaisia tuntemuksia, esimerkiksi surua, vihaa, epätoivoa, ärsyyntymistä, äkkipikaisuutta ja hermostumista. Toisista tutkintavangeista voi tulla passivoituneita ja tahdottomia, eivätkä he pysty enää päättämään mistään omista asioistaan. Toisaalta haastatteluissa nostettiin esille rajoitetun omaehtoisuuden myös sopivan toisille henkilöille, koska rajat luovat turvallisuutta.

Monelle ne rajat [yhteydenpitorajoitukset] voi olla helpottavia, koska tietää minkä puitteissa toimia. (H4)

Se [rajoitettu omaehtoisuus] on semmoinen aika isokin tekijä, jonka sitten näissä olosuhteissa huomaa, kuinka paljon se merkitsee. Sehän on tavallaan semmoinen itsestäänselvyys, että saa päättää aika pitkälle, et täällä otetaan nii, kun kaikki poissa, on niin kädetön. (H6)

He [yhteydenpitorajoitetut tutkintavangit] ei kestä sellaista stressaavaa tilannetta, mitä normaali hyvinvoiva ihminen kestä normaalia enemmän, elämän aiheuttamaa stressiä ja painetta. Ja sitten se, sellainen pettymysten vastaanottokyky heikkenee selvästi. (H5)

Haastateltavat korostivat kuntosalilla käymisen olevan erityisen merkittävää sellin ulkopuolista toimintaa, joka lisää yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointia. Jokelan vankilassa on vain yksi kuntosali, joten salin käyttömahdollisuus yksittäiselle vangille on rajallinen. Vaikka yhteydenpitorajoitettu tutkintavangi pääsee kuntosalille vain noin kerran viikossa, nousi haastatteluissa vahvasti esille kuntosalin positiivinen vaikutus tutkintavangin hyvinvointiin. Haastatteluissa kerrottiin fyysisen kunnon ylläpitämisen tai parantamisen lisäävän merkittävästi myös tutkintavangin psyykkistä hyvinvointia. Vankilan henkilöstö pyrkii motivoimaan yhteydenpitorajoitettuja tutkintavankeja kaikenlaiseen liikkumiseen, esimerkiksi antamalla heille selliin jumppaohjeita, jumppamattoja, kuminauhuja ja hierontarullia. Säännöllinen liikunta ja ulkoilu vähentää yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin stressiä ja ahdistuneisuutta.

Ainakin siten, että sieltä sellistä on mahdollisuus päästä ulos, muutenkin ku tunnin ulkoilu. Eli sit on ollu todella hyvä juttu toi, et on päässy tonne salille tekemään vähän jotain. (H6)

Haastatteluissa nousi myös esille, että paremmassa fyysisessä kunnossa olevat vangit selviytyvät eristysoloista yleensä paremmin. Siviilissä aktiivisesti urheilleet tutkintavangit jatkavat liikumista yleensä myös vankilassa. Haastateltavat kuitenkin kertoivat, että pitkä eristysaika vaikuttaa myös parempikuntoisina vankilaan saapuneiden fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin.

Toki suurin osa nyt kuitenkin tykkää jollain tavalla liikkua, punttia nostaa tai käydä kävelyllä tai jotain vastaavaa. (H1)

Kyllä se sellaiselle, joka on fyysisesti hyvässä kunnossa, niin saattaa [fyysinen kunto] romahtaa. Ihan oikeasti kangistuu ja surkastuu ja sitten taas se vaikuttaa mieleenkin, kun liikkuminen on tosi vähäistä. (H7)

Haastatteluissa pohdittiin myös sosiaalista kanssakäymistä. Ihmiselle on yleensä luonteenomaista olla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Yhteydenpitorajoitetulla tutkintavangilla on erittäin vähän sosiaalisia kontakteja vankilassa. Haastattelutuloksissa tuli esille, että ihmisen hyvinvointia vähentää vähäinen sosiaalinen vuorovaikutus. Osa haastateltavista nosti esille, ettei tutkintavangin yhteisöllisyyden perustarve tule täytetyksi eristysoloissa, koska ihminen jää paitsi hyvinvointia lisäävästä välittämisen kokemuksesta.

Koska oma minuus ja itsetunto rakentuu, koko kokonaisuus rakentuu niin kokonaisvaltaisesti. Sähän koko ajan peilaat itseäsi muihin ja ympäristöön. Niin siinä kohtaa, kun se kaikki viedään ja sä oot epätiedossa, niin psyykinen kuormittavuushan on tosi suuri silloin. (H5)

He [yhteydenpitorajoitetut tutkintavangit] ovat eristettynä ihan yksin omien ajatustensa kanssa, ei pääse keskustelemaan ja purkamaan tovereidensa kanssa ajatuksia. Ajatukset velloo päässä ja se näyttäytyykin, että heillä on enemmän mahdollisia psyykkisiä ongelmia. (H1)

Haastateltavat pohtivat myös sitä, että vankilassa yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin sosiaalinen vuorovaikutus voi tapahtua ainoastaan vankilahenkilökunnan, tutkijan ja avustajan kohtaamisissa ja yhteydenpidossa.

On ne [sosiaaliset suhteet] merkittäviä. Ja musta tuntuu, että tänne ihan hakeudutaan ihan silleen. Että on vaan joku syy lapulla ja sitten muuttuukin, ja ne [yhteydenpitorajoitetut tutkintavangit] melkein juurtuu tohon penkkiin. Jotkut sanoo ihan suoraan, että halusin vain sellistä pois. (H4)

Käynnit esimerkiksi erityistyöntekijöiden vastaanotolla ovat henkireikiä, koska pahasta olostä voi puhua, ja samalla tulee jäsennehtyä omaa tilannetta monin tavoin. (H3)

Kun on täydet [yhteydenpito]rajoitukset, niin se on ainoa, että tutkija ja asiantuntija, mutta onhan nekin sosiaalisia suhteita. (H5)

Haastateltavat kertoivat, että vankilan sisällä tapahtuva sosiaalinen vuorovaikutus koetaan erityisen merkittäväksi yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointia lisääväksi tekijäksi. Kaksi haastateltavaa painotti yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien kanssa työskentelyssä kohtaamisen, vuorovaikutuksen ja läsnäolon merkitystä.

6.4 Sosiaaliset suhteet vankilan ulkopuolella

Tutkimustuloksien neljännessä osiossa käsitellään yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin vankilan ulkopuolisen sosiaalisen verkoston merkitystä hyvinvointiin. Yhteydenpitorajoitukset vaikuttavat merkittävästi tutkintavangin sosiaalisiin suhteisiin, sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja osallisuuteen. Tutkimustuloksissa ilmenee selkeästi eristetyn tutkintavangin sosiaalisten suhteiden olevan erityisen merkityksellisiä vangin hyvinvoinnille. Lähes kaikki haastateltavat

kertoivat perheen merkityksen korostuvan vankilassaoloaikana. Haastateltavat arvioivat, että yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin ollessa selvinpäin hänen ymmärryksensä tärkeistä asioista muuttuu ja ajatukset kirkastuu.

Jotkut jopa pitää enemmän perheisiinsä yhteyttä vankilasta käsin kuin mitä on siviilistä pitänyt. Ja ne keskustelut saattaa olla vaimoon tai tyttöystävään huomattavasti parempia kuin ne on ollut siviilissä. (H2)

Mutta sitten kun tänne [vankilaan] tullaan, niin se korostuu, että on vaimo, ystävät, lapset, äiti ja ketä kaikkia. Ja niitä [sosiaalisia suhteita] haluaa sit täällä ylläpitää ja elvyttää. (H6)

Eli vaikka perheen merkitys siellä, kun ollaan oltu vapaana on jopa melkein toisarvoinen, niin vankilassa siitä tulee tärkeä. Ehkä se on myöskin se, että täällä [vankilassa] sitä herää siihen, että mikä elämässä on tärkeää. (H2)

Tutkintavangilla voi olla yhteydenpitorajoitukset muiden tutkintavankien lisäksi myös läheisiin, jolloin hän ei voi pitää yllä sosiaalisia suhteita perheeseen, sukuun tai muihin läheisiin ihmisiin. Jokainen haastateltava nosti esille tiukkojen yhteydenpitorajoitusten vähentävän merkittävästi tutkintavangin hyvinvointia. Osa haastateltavista kertoi tilanteen olevan psyykkisesti erityisen kuormittava silloin, kun yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin perhesuhteissa tapahtuu kriisitilanne, kuten avioero, vanhemman kuolema tai läheisen vakava sairastuminen. Tällaisessa tilanteessa tutkintavanki kokee tuskaa ja kärsimystä. Haastateltavat toivat ilmi, että tutkintavanki voi eristysoloissa oireilla myös fyysisesti ja kokea konkreettista kipua.

Koska siinä on ne eristykset, kaikki sosiaaliset suhteet jää pois, saattaa se esimerkiksi saattaa tuntua myös fyysisesti. (H6)

Kaikki haastateltavat toivat esille, että perheen ja lasten merkitys on erityisen tärkeä yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvoinnille. Perhe ja lapset kannattelevat vankia pitämään itsestään huolta. Haastateltavat kertoivat, että siviilissä oleva perhe parantaa merkittävästi tutkintavangin hyvinvointia sekä helpottaa vankeuden sietämistä. Perheen positiivinen vaikutus korostuu, vaikka yhteydenpitomahdollisuutta perheeseen ei vielä olisikaan.

Jos ajatellaan, että ne asiat olisivat siviilissä hyvin, niin henkinen kuormittavuus olisi silloin vähäisempi. (H5)

Ja sitten varmaan se [lisää hyvinvointia], että kaikki asiat ovat siellä siviilissä hyvin, asunto ja perheen taloudellinen tilanne. (H7)

Osa haastateltavista korosti, että valvotustikin tapahtuva yhteydenpito läheisiin on merkityksellistä ja lisää tutkintavangin psyykkistä hyvinvointia. Haastatteluissa nostettiin esille, että valvotusti ja harvemminkin tapahtuva yhteydenpito perheeseen auttaa sietämään eristysoloja ja yksinäisyyttä. Yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin psyykkistä hyvinvointia edistää, jos hän tuntee olevansa tärkeä sekä hyväksytty perheen ja läheisten keskuudessa.

Psykkistä hyvinvointia edistää, jos saa edes valvotusti pitää yhteyttä perheeseen. (H2)

Esitutkintaviranomaisen kautta on monesti ensimmäiset yhteydet läheisiin ja kyllä siinä moni vanki herkistyy, kun kuulee [omaisten] äänen. (H9)

Jotenkin tuntuu, että jos niillä [yhteydenpitorajoitetuilla tutkintavangeilla] on perhe ja lapset, niin ne auttaa jaksamaan. (H8)

Yhteydenpitorajoitetulla tutkintavangilla voi olla mahdollisuus pitää valvomatta yhteyttä lähiomaisiin tai läheisiin. Kaikki haastateltavat toivat ilmi, että päivittäinen yhteydenpitomahdollisuus lisää suunnattomasti tutkintavangin mielen hyvinvointia. On tärkeää saada läheisistä tietoa ja olla heidän kanssaan kaksisuuntaisessa vuorovaikutuksessa. Haastatteluissa nousi vahvasti esille erilaisten tapaamisten parantavan yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin kokonaisvaltaista hyvinvointia. Skype-tapaaminen lisää etenkin ulkomaalaisen tutkintavangin hyvinvointia, on tärkeää nähdä ja kuulla videon välityksellä kaukana asuvia läheisiä.

Mä ajattelen itse lähtökohtaisesti siten, että ylipäättään ihmisestä niin, että ihmisen psyykinen hyvinvointi rakentuu siitä, että on perhe, ystäviä ja ihmissuhteita. (H5)

Osalla lähisuhteet ovat säilyneet ja tukevat vankia. Yhteydenpitomahdollisuus on hyvin tärkeää ja auttaa sietämään eristämisaikaa. (H3)

Kolmannes haastateltavista nosti kuitenkin esille sosiaalisen yksinäisyyden. Yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin elämäntilanne saattaa olla sellainen, ettei häntä kukaan kaipaa. Yhteydenpitorajoitettu tutkintavanki passivoituu helposti, jos hänellä ei ole sosiaalisia verkostoja vankilan ulkopuolella. Haastateltavat pohtivat hyvien siviilisuhteiden puuttumisen vähentävän eristetyn tutkintavangin hyvinvointia merkittävästi.

... tai sitten siellä on juuri se ylisukupolvisuus, että se on myös huono ihmissuhde, jos olet elänyt perheessä missä päihteet ja rikollinen käyttäytyminen on normaalia. (H5)

Mä näkisin sen jotenkin niin, että heillä [yhteydenpitorajoitetuilla tutkintavangeilla] ei välttämättä ole edes olemassa niitä oikeita ystäviä ollenkaan. (H5)

Jotenkin näyttäytyy tälle, että lähtökohtaisesti pkl-vangeilla on melko usein aika rikkinäisiä tai huonoja ne sosiaaliset suhteet, on kyse sitten perheestä, ystäväistä, suvusta, kavereista, tuttavista. (H5)

Kyllähän se näkyy, jos on kasvanut ympäristössä missä päihteitä käytetään paljon, se ajaa nuorempiakin niitä käyttämään. (H8)

Haastateltavat kertoivat päihteiden käytön olevan usein syynä tutkintavangin rikkinäisiin sosiaalisiin suhteisiin. Päihteiden käytön myötä yhteydenpito läheisiin hiljalleen vähenee ja jopa katkeaa kokonaan. Siviilissä olevat rikkinäiset ja huonot sosiaaliset suhteet näkyvät tutkintavangin pahoinvointina vankilassa.

6.5 Koronan vaikutukset

Viidennessä osiossa käsitellään kootusti koronan ja koronatilanteen vaikutusta yhteydenpitorajoitettuihin tutkintavankeihin. Opinnäytetyötä tehdessä oli koronapandemia vaikuttanut yli kahden vuoden ajan myös vankilan toimintoihin. Ajoittain Covid-19 leviämisen ehkäisemiseksi asetettiin vankilassa erilaisia rajoituksia ja suosituksia, jotka suojaisivat kaikkien terveyttä ja elämää. Koronarajoitukset vaikuttivat vankilan toimintoihin monella tapaa, esimerkiksi tapaamisia peruttiin, toimintoja rajoitettiin sekä uudet vangit asetettiin koronaeristykseen.

Lähes kaikki haastateltavat kertoivat, että yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin toimintoihin ja hyvinvointiin koronarajoitukset eivät juurikaan ole vaikuttaneet. Koronarajoitukset ovat vaikuttaneet avustajien ja tutkijoiden toimintaan vain vähän, ainoastaan tiukkojen rajoitusten ollessa voimassa heidän vierailunsa vankilassa hieman vähenivät. Silloin pääasiallisesti yhteydenpito avustajan ja tutkijan kanssa tapahtui puhelimitse. Muutamien tutkintavankien oikeudenkäyntejä myös siirrettiin koronatilanteessa.

Haastatteluissa tuotiin esille koronarajoitusten vaikuttaneen vähän yhteydenpitorajoitettuihin tutkintavankeihin ja heidän hyvinvointiin. Haastateltavat kertoivat koronatilanteen vaikuttaneen eniten yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien ja henkilökunnan väliseen vuorovaikutukseen. Pahimpina koronarajoitusaikoina kuntoutuspuolen henkilöstöllä on ollut mahdollisuus hoitaa vankien asioita ainoastaan asiointilomakkeiden välityksellä. Kohtaamisen ja vuorovaikutuksen jäädessä pois, on tutkintavangin psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi myös vähentynyt.

Koska pelkästään se silloin kun rajoituksia on tiukennettu, niin kuntoutuspuolen henkilöstölle on saatettu ilmoittaa, että koronarajoituksista johtuen me saadaan hoitaa vain akuutteja asioita ja pahimmillaan asioita on saanut hoitaa vain lappujen välityksellä. Totta kai se on vaikuttanut heidän [yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien] psyykkiseen hyvinvointiin. (H5)

Haastateltavat pohtivat koronatilanteen vaikuttaneen välillisesti yhteydenpitorajoitettuihin tutkintavankeihin. Koronaeristetyt vangit sitoivat paljon henkilöstön työaika, joten resurssipulan vuoksi toisinaan yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin punttisalivuoro saattoi jäädä väliin. Tiukkojen koronarajoitusten aikana yhteydenpitorajoitetut tutkintavangit ovat kuitenkin päässeet enemmän kuntosalille esimerkiksi iltaisin.

Osastojen punttisalit on jäänyt käyttämättä, kun on salikieltoja ryhmille, niin eristetyt vangit ovat pystyneet käyttämään enemmän. (H2)

Ovat varmaan joutuneet olemaan enemmän kopissa [sellissä] ja salin käyttö on jäänyt vähemmälle. (H9)

Haastatteluissa keskusteltiin, että korona-ajan eri vaiheissa vankilassa on jouduttu perumaan valvottuja ja valvomattomia tapaamisia. Tämä on lisännyt Skype-yhteyden kautta tapahtuvien tapaamisten määrää, joten ne ruuhkautuivat toisinaan. Tämän vuoksi Skype-tapaamisia pystyttiin järjestämään aiempaa vähemmän myös yhteydenpitorajoitetuille tutkintavangeille. Heidän

psykkinen ja sosiaalinen hyvinvointi on siten heikentynyt, koska heillä on muutoinkin vähän toimintamahdollisuuksia ja sosiaalisia tapahtumia vankilassa.

Valvotut tapaamiset ja yhteydenpito ovat tärkeitä, jos ne ovat olleet mahdollista. Luonnollisesti niiden pois jääminen vaikuttaa mielialaan. (H3)

Koronarajoituksista johtuvista syistä jouduttiin perumaan tapaamisia, valvomattomia tapaamisia, lapsen tapaamiset peruttu ja valvottuja peruttu, joka aiheutti sen, että tuli hirveä ryntäys Skype-tapaamisiin. Joka aiheutti sen, että kaikki eivät saa edes niitä. (H5)

Onhan se vaikuttanut ja vangit ovat aika turhautuneita, ku tulee yllättäen ilmoitus, että tapaamiset joudutaan perumaan, Skypet ja muut. (H1)

Tilalle tuli Skype jutut, mutta eihän se ole osan mielestä aivan sama [tapaaminen]. (H2)

Haastateltavat nostivat esille, että maailmanlaajuinen koronatilanne heikensi selkeästi ulkomaalaisten yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien hyvinvointia. He ovat olleet huolestuneita perheen ja läheisten hyvinvoinnista sekä oman kotimaan koronatilanteesta. Suurin stressikuormitus aiheutui tilanteesta, jolloin ulkomaalaisella yhteydenpitorajoitetulla tutkintavangilla ei ollut mahdollisuutta olla yhteydessä läheisiinsä, joten hän ei saanut mistään tietoa.

Haastatteluissa tuli esille myös positiiviset kokemukset koronatilanteesta vankeudesta. Osa yhteydenpitorajoitetuista tutkintavangeista oli kokenut olevansa pandemialta turvassa vankilassa ja eristyksessä ollessa. Toiset tutkintavangit pitivät myös Skype-tapaamista parempana vaihtoehtona valvotulle tapaamiselle, koska Skype-yhteyden kautta tapahtuvassa tapaamisessa omainen voi pysyä kotona.

6.6 Kehitysehdotuksia hyvinvoinnin lisäämiseksi

Eduskunnan oikeusasiamiehen vuoden 2020 kertomuksessa mainitaan, että monilla tutkintavangeilla on liian vähän toimintoja vankilassa. CPT:n suositusten mukaan vangilla tulisi olla sellin ulkopuolista aktiivista aikaa vähintään kahdeksan tuntia vuorokaudessa. Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstöresurssien vähäisyys vaikuttaa toimintojen ja sellin ulkopuolisen ajan niukkuuteen. Jotkut vankilat ovat parantaneet vankien toimintamahdollisuuksia lisäämällä osastolle vartijoita ja oman erityisohjaajan. (Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2020.)

Teemahaastattelussa jokaiselta haastateltavalta kysyttiin, miten hänen mielestään yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin psykkinen ja fyysinen hyvinvointia voitaisiin edistää vankilassa. Haastatteluissa tuli selkeästi esille kolme pääteemaa, joilla pkl-vangin hyvinvointia voidaan lisätä. Teemat olivat psykkinen ja sosiaalinen tuki vankilassa, fyysinen tuki eli vankilatoiminnot sekä vankilan ulkopuoliset sosiaaliset suhteet.

Yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvoinnin edistämiseksi tutkimuksessa nousi voimakkaasti esille psyykkisen ja sosiaalisen tuen merkitys vankilassa. Haastateltavat kertoivat, että kaikenlainen keskustelu parantaa eristetyn henkilön hyvinvointia. Henkilölle on annettava mahdollisuus keskusteluille myös erityishenkilöstön (kuten psykologi, pastori, psykiatri) kanssa. Tutkimuksessa henkilöstö puhui usein vuorovaikutuksesta, kohtaamisesta, keskustelusta, läsnäolosta ja ajan antamisesta. Haastateltavat korostivat, että yhteydenpitorajoitettua tutkintavankia tulee kohdella kunnioittavasti, tasapuolisesti, oikeudenmukaisesti ja ammatillisesti sekä hänet tulee perehdyttää erityisen hyvin kaikkiin vankilatoimintoihin ja -käytäntöihin. Yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien kanssa työskentelyssä on tärkeää kaikkien henkilöstöryhmien ammatillinen osaaminen ja vuorovaikutus, mutta valvontahenkilöstön rooli korostuu erityisesti. Eristetty henkilö näkee pääasiassa vain osaston vartijoita, joten suurin osa vuorovaikutuksesta tapahtuu heidän kanssaan.

Yksin olevalle tutkintavangille pienet asiat ovat merkityksellisiä. Ne korostuvat, koska sosiaalisia kohtaamisia ja toimintoja on niukasti. Haastateltavat toivat esille, että yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien osastolla tulisi ehdottomasti aina työskennellä vakituinen henkilöstö, joka tunnistaa muutokset vangin hyvinvoinnissa ja tarvittaessa huolehtii vangille vaadittavan avun. Vakituinen henkilökunta luo turvaa vangille sekä parantaa myös vankilan kokonaisturvallisuutta. Haastateltavien mukaan edellä mainittuja asioita täytyy korostaa entistä enemmän.

Haastateltavien mukaan yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien toimintamahdollisuuksia tulee merkittävästi lisätä. Toimintojen lisäämisellä eristetty tutkintavanki saa mielekästä tekemistä ja samalla stressiä lisäävät ajatukset vähenevät. Kaikenlainen toiminta vankilassa parantaa yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin kokonaisvaltaista hyvinvointia. Haastateltavat ehdottivat esimerkiksi ulkoilun järjestämistä isommalla pihalla, jossa olisi kuntoiluvälineitä. Lisäksi yhteydenpitorajoitetulla henkilöllä tulisi olla mahdollisuus käydä punttisalilla useammin kuin kerran viikossa tai kerran kahdessa viikossa.

Haastatteluissa keskusteltiin yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin mahdollisuudesta tehdä erilaisia rentoutumis- ja läsnäoloharjoituksia. Ne voisivat olla joko sellissä tehtäviä harjoitteita tai ohjattuja kahden keskeisiä tuokioita. Tällainen toiminta olisi helppo ja suhteellisen edullinenkin toteuttaa, mutta vaatisi nykyistä enemmän henkilökuntaresursseja. Haastatteluissa keskusteltiin, että pkl-osastolla tulisi vartijoiden, esimiehen ja vartija-ohjaajan lisäksi työskennellä myös rikosseuraamustyöntekijä. Siten vankien toiminnot eivät jäisi pois vartija-ohjaajan ollessa esimerkiksi vapaalla tai vuosilomalla.

Haastatteluissa ehdotettiin, että yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien osastolla tulisi olla paremmat mahdollisuudet keittiön käyttämiseen. Tällä hetkellä Jokelan vankilan pkl-osastolla on vain yksi keittiö, lisäksi samaa keittiötilaa käytetään myös muissa toiminnoissa. Tämän vuoksi yksittäisen tutkintavangin on suhteellisen harvoin mahdollista käyttää keittiötä.

Haastattelussa pohdittiin, että osastolla tulisi toimia ”kokkikerho”, jossa tutkintavangilla olisi ohjatusti mahdollisuus tehdä terveellisiä väli- tai iltapaloja. Toiminta lisäisi yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointia eri tavoilla: sosiaalinen vuorovaikutus lisääntyisi sekä henkilö oppisi uusia ruoanlaittotaitoja ja terveellisempiä elämäntapoja.

7 Johtopäätökset yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvoinnissa

Seuraavana esitellään opinnäytetyön tutkimustuloksiin perustuvat johtopäätökset. Johtopäätösten tarkoituksena on vastata tutkimuskysymyksiin: millaisia vaikutuksia yhteydenpitorajoituksilla on tutkintavangin hyvinvointiin eri ammattiryhmien näkökulmasta ja minkälaiset tekijät nousevat ammattilaisten näkökulmasta vaikuttaviksi yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin? Luvussa tuodaan esille, miten tutkimustulokset vastaavat tutkimuskysymyksiin sekä käsitellään teoreettisen viitekehyksen ja johtopäätösten yhteen nivoutuminen.

Johtopäätökset on eritelty kolmeen kokonaisuuteen. Ensimmäisenä käsitellään yksilöllisiä ominaisuuksia sekä vankeuteen liittyviä tekijöitä. Osiossa pohditaan miten yhteydenpitorajoitukset vaikuttavat henkilön hyvinvointiin. Toisessa kokonaisuudessa käsitellään vankilatoimintojen merkitystä yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin. Kolmannessa osuudessa tarkastellaan sosiaalisen tuen merkitystä yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvoinnissa.

7.1 Yksilölliset ominaisuudet ja vankeuteen liittyvät tekijät

Ensimmäisenä tarkastellaan yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien hyvinvointiin vaikuttavia taustatekijöitä ja ominaisuuksia. Vankipopulaatiossa noin 90 prosentilla on päihderiippuvuutta ja mielenterveysongelmia on noin 70 prosentilla (Junnila 2018, 13). Vangeilla esiintyy muuta väestöä enemmän psyykkisiä sairauksia, kuten vakavaa masennusta ja psykooseja. Lisäksi vangeilla on erilaisia persoonallisuushäiriöitä, esimerkiksi antisosiaalisen persoonallisuushäiriön esiintyvyys vangeilla on jopa kymmenkertainen verraten muuhun väestöön. (Kauhanen 2021, 58-61.) Useat tutkimukset ovat osoittaneet antisosiaalisuuden, masentuneisuuden, psykoottisuuden sekä yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden kokemusten aiheuttavan ihmiselle vaikeita mielenterveysongelmia (Junttila 2021, 97-98).

Tutkimustulosten mukaan yhteydenpitorajoitetuilla tutkintavangeilla päihdeongelmat eivät ole yhtä yleisiä kuin muussa vankipopulaatiossa. Tuloksista kuitenkin ilmenee yhteydenpitorajoitusten vaikeuttaneen päihde- ja mielenterveysongelmaisen vankeuteen sopeutumista. Heille yksinoleminen voi aiheuttaa masennuksen kaltaista oireilua tai masennusta. Yhteydenpitorajoitetulla tutkintavangilla voi olla mielenterveysongelmia jo ennen vankilaan saapumista, mutta usein häiriöt aktivoituvat ja lisääntyvät eristysaikana. Masennus ja ahdistuneisuusoireilu

voimistuu yksinäisyydessä, kun ihminen miettii asioitaan omassa päässään päivästä toiseen. Masennus ja ahdistus voi pahimmillaan aiheuttaa itsetuhoisuutta ja romuttaa mielenterveyden.

Päihde- ja mielenterveysongelmien lisäksi somaattiset sairaudet ovat vangeilla yleisempiä muuhun väestöön verrattuna (Junnila 2018, 13). Moniongelmaisuus korostuu usein vangeilla. Tutkimustulokset osoittivat, että päihde- ja mielenterveysongelmien lisäksi erilaisilla neuropsykiatrisilla häiriöillä on merkitystä siihen, miten yhteydenpitorajoitukset vaikuttavat tutkintavangin hyvinvointiin. Vankipopulaatiossa noin 30 prosentilla esiintyy ADHD:ta (Käypä hoito 2017). ADHD-henkilön on erittäin vaikea sietää yksinolemista vankilassa. Henkilökunnan tärkeänä tehtävänä on tarkkailla ja seurata tutkintavangin päivittäistä hyvinvointia sekä tarvittaessa ohjata vanki eteenpäin terveydenhuollon tai keskusteluavun piiriin.

Sosioekonominen asema vaikuttaa ihmisen terveyteen ja hyvinvointiin, sekä vastaavasti terveys vaikuttaa sosiaaliseen asemaan (THL 2021). Vankipopulaatiossa esiintyy yleisesti paljon huono-osaisuutta. Vankien sosioekonominen asema on usein heikko alhaisen koulutustason ja vähäisen työkokemuksen vuoksi. (Joukamaa ym. 2010, 75.) Yleensä vangin yhteiskunnallinen asema korreloi vangin hyvinvoinnin kanssa. Mitä korkeammaksi vanki arvioi oman statusasemansa yhteiskunnassa, sitä tyytyväisempi hän on elämäänsä vankilassakin. (Kainulainen 2021, 51.) Tutkimuksessamme tuli ilmi, että usein myös yhteydenpitorajoitetut tutkintavangit ovat huono-osaisia. Heidän tulonsa koostuvat sosiaalietuuksista, koulutustaustana on peruskoulu ja asuntona kunnan edullinen vuokra-asunto.

Yhteydenpitorajoittuja tutkintavankeja ei voi kuitenkaan ajatella homogeenisenä ryhmänä, vaan he tulevat hyvin erilaisista taustoista. Vankipopulaatiossa on havaittavissa huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta, mutta tutkimuksemme mukaan yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien keskuudessa ilmiön osuus on vähäisempää. Ylisukupolvisuudella tarkoitetaan vanhempien huono-osaisuuden siirtymistä lapsille. Ylisukupolvisuus muodostuu geneettisistä, biologisista, psykososiaalista ja sosioekonomisista tekijöistä. (Kestilä & Karvonen 2019, 14.) Tutkimustuloksissa tuli kuitenkin useissa kohdissa esille, että huonoista oloista tulevan ihmisen on haastavaa menestyä elämässään. Huonoista taustoista tulevien tutkintavankien on hankalampi sietää yhteydenpitorajoitusten tuomia vaikutuksia, kuten yksinolemista. Yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointia vähentää siviilielämän rikkinaiset olot ja huonot sosiaaliset suhteet.

Yleensä stabiileista elinolosuhteista siirtyvä henkilö mukautuu suhteellisen hyvin tutkintavankeuden eristysoloihin, eikä hänen hyvinvoinnissaan havaita romahduksia. Luultavasti ihmisellä on tällöin paremmat voimavarat sietää muuttunutta elämäntilannetta. Resilienssi auttaa yhteydenpitorajoitettua tutkintavankia selviytymään eristysoloissa. Resilienssi auttaa joutumaan, selviytymään ja palautumaan haasteista ja vaikeista tilanteista sekä tukee muutoksessa uudelleen orientoitumista (Resilienssi auttaa selviytymään 2021). Lapsuuden kasvatus ja kasvuympäristö sekä aikaisemmat kokemukset vaikuttavat vankilaan sopeutumiseen. Hyvä resilienssi

näkyä aktiivisuutena ja optimismina, jolloin vähäisetkin toimintamahdollisuudet hyödynnetään. Resilienssin lisäksi ihmisten erilaiset voimavarat vaikuttavat vankeuteen sopeutumiseen. Elämänhallinnan ollessa kunnossa ihminen kykenee katsomaan asioita positiivisesti, vaikka elämässä olisikin vaikeita tapahtumia. (Kurki, Kurki-Suutarinen & Taruvuori 2020, 62.)

Seuraavana johtopäätöksissä tarkastellaan yleisesti vankeuteen liittyviä tekijöitä, joilla on vaikutusta yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin. Jokelan vankilassa yhteydenpitorajoitettu tutkintavanki pidetään pakkokeinolain nojalla täysin erillään muista tutkintavankeista ja kaikki toiminnot tapahtuvat yksin. Etenkin tutkintavankeuden alku on usein ihmiselle kriisitilanne, joka aiheuttaa muun muassa ahdistusta, unettomuutta ja fyysistä kipua (Wallin 2015, 39; Mieli 2021b). Tutkintavangit poikkeavat paljon muista vangeista siinä, että rikoksesta epäillyn kiinniotto ja vangitseminen tapahtuu usein yllättäen. Tutkimustuloksissa tuli esille, että vangitulla ei välttämättä ole vankilassa mukana mitään henkilökohtaisia tavaroita, ei edes rahaa tai pankkikorttia. Alkuvaiheessa yhteydenpitorajoitettu tutkintavanki saattaa joutua olemaan vankilassa rahattomana ja ilman tupakkaa, joka lisää ahdistusta ja jopa aggressiivisuutta. Yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvoinnin edistämiseksi on tärkeää heti alkuvaiheessa ohjata hänet oikealle virkailijalle hoitamaan kesken jääneitä siviiliasioita.

Tutkintavankeus on etenkin ensimmäistä kertaa vankilassa olevalle psyykkisesti kuormittavaa. Erityisesti tutkintavankeuden alussa vallitseva tunne on epä tietoisuus (Eerikäinen 2002, 174-175). Tutkimustulokset vahvistivat, että vankilassa ensimmäistä kertaa olevalle henkilölle yksin oleminen voi tuntua alussa pelottavalta, vankeuteen joutuminen voi olla jopa traumatisoiva tapahtuma. Vapauden menetys koetaan yleensä järkyttävänä tapahtumana ja yhteydenpitorajoitukset lisäävät negatiivisia tuntemuksia. Vankeuden alussa yhteydenpitorajoitettu tutkintavanki kokee usein ahdistusta, unettomuutta ja jopa fyysistä kipua. Epätietoisuus perheestä, vankilakäytänteistä ja tutkinnasta ovat isoja stressitekijöitä eristetyn henkilön elämässä. Yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin ahdistusta lisää avustajan ja tutkijan hankala tavoitettavuus. Tutkintavankeudesta aiheutuvaa psyykkistä kuormitusta voidaan vähentää perehdyttämällä tutkintavanki hyvin, jotta hän omaksuu mahdollisimman nopeasti laitoksen rutiinit eli säännöt, tavat ja päiväjärjestyksen.

Henkirikoksen tehneillä järkytystä aiheuttaa rikoslaji sekä tulevan vankeusajan pituus (Wallin 2015, 46). Myös meidän tutkimustulokset osoittivat, että yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin psyykkistä kuormitusta lisää tehty rikos. Etenkin henkirikos kuormittaa ihmisen psyykkistä hyvinvointia ja aiheuttaa häpeän tunnetta. Lisäksi esimerkiksi seksuaalirikolliselle yhteydenpitorajoitukset, turvallisuuskysymykset ja psyykinen kuormitus voi aiheuttaa ahdistusta ja jopa fyysistä kipua.

Vankilan työntekijät olivat huomanneet, että rikosprosessin eri vaiheet vaikuttivat yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin. Pääkäsitteleväpäivän lähestyessä tutkintavanki on usein

stressaantunut, levoton ja hänellä on univaikeuksia. Oikeudenkäynnin jälkeen tutkintavangin hyvinvointi yleensä kohenee, koska silloin viimeistään yhteydenpitorajoitukset poistuvat kokonaan. Tutkintavangin mieltä myös rauhoittaa jonkinlainen tieto tuomion pituudesta. Työntekijät kokivat tutkintavangin hyvinvoinnin lisääntyneen merkittävästi yhteydenpitorajoitusten poistumisen jälkeen, koska silloin henkilö voi olla tekemisissä muiden tutkintavankien kanssa sekä pitää yhteyttä läheisiin ja kavereihin.

7.2 Vankilatoimintojen merkitys

Johtopäätösten toisessa osiossa käsitellään yhteydenpitorajoitusten vaikutusta tutkintavangin toimintamahdollisuuksiin vankilassa sekä miten se heijastuu hyvinvointiin. Vankeus rajoittaa useimpia arjen sosiaalisiin käytäntöihin ja valintojen säätelyyn liittyviä tekijöitä, jotka tuottavat tyytyväisyyttä ihmisen elämässä. Vähäiset itsemääräämisoikeudet näkyvät vankilassa säänneltyinä päivärytmeinä, pakotettuina ja rajoitettuina sosiaalisina suhteina sekä rajattuina toimintamahdollisuuksina. Vankilaolosuhteissa kaikki toiminta on keskitetysti ohjattua ja tarkasti säänneltyä. (Kainulainen 2021, 39.)

Vapaa-ajan toiminnan puutteella ja sosiaalisen eristäytymisen välillä vallitsee vahva yhteys. Itsensä toteuttamisen edellytys on toiminta ja tekeminen. Keskeistä on se, että pystyykö yksilö itse vaikuttamaan toimintaansa, elämäänsä ja kohtaloonsa. (Allardt 1976, 48-49.) Yhteydenpitorajoitukset lisäävät tutkintavankien yksinäisyyden ja erillisyyden tunteita, jotka aiheuttavat masennuksen kaltaista oireilua tai masennusta. Masennus passivoi ihmistä ja vaarana on tutkintavangin jämähtäminen omaan selliinsä.

Itseohjaavuusteoria pyrkii selittämään hyvinvointia ja siihen johtavia tekijöitä. Teorian mukaan hyvinvoinnin edellytyksenä on kolme psykologista perustarvetta: autonomia (omaehtoisuus), kyvykyys ja sosiaalinen yhteenkuuluvuus. Omaehtoisuudella tarkoitetaan yksilön vapaata päättämistä omasta toiminnastaan, jolloin motivaatio lähtee yksilön sisältä. (Ryan 2009.) Autonomian saavuttaminen vankilassa on erityisen hankalaa, koska siellä on oma päivärytmi, ruoka tulee tiettyinä aikoina ja sellien ovet ovat suljettuina tiettyinä aikoina vuorokaudessa. Vanki on myös riippuvainen henkilökunnasta asioiden hoitamisessa sekä lisäksi vankihierarkia asettaa omat rajoituksensa. Yhteydenpitorajoitetulla tutkintavangilla ei juurikaan ole autonomian mahdollisuutta, jolloin vaarana on passivoituminen ja vähäisistäkin toiminnoista eristäytyminen. (Kurki, Kurki-Suutarinen & Taruvuoren 2020, 63.)

Kaikkien työntekijöiden mukaan erilaiset vankilatoiminnot ja toimintamahdollisuudet ovat merkittäviä asioita yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvoinnissa. Työntekijät kuitenkin kertoivat, että yhteydenpitorajoitetulla tutkintavangilla ei ole kovin monipuolisia toimintamahdollisuuksia Jokelan vankilassa. Tutkintavankeuslain (768/2005) 3 luku 5 §:ssä määritellään, että jokaisella vangilla on oikeus ulkoilla vähintään tunti päivässä. Myös YK:n vankeinhoidon vähimmäissääntöihin (2017, 28) on kirjattu sama tunnin vähimmäisaika. Päivittäisen ulkoilun

lisäksi eristetyn tutkintavangin on mahdollista käydä kirjastossa ja kuntosalilla kerran viikossa. Muuta säännöllistä toimintaa yhteydenpitorajoitetulla tutkintavangilla ei Jokelan vankilassa juurikaan ole.

Ulkoilu on merkittävä asia vankila-arjessa. Päivittäinen tunnin ulkoilu helpottaa yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin ylläpitämistä. Jo tunnin ulkoilu päivässä vaikuttaa positiivisesti terveyteen (Terveempää elämää ulkoilemalla 2010). Työntekijät toivoivat jokaisen yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyödyntävän ulkoilumahdollisuutta päivittäin. Henkilökunnan, etenkin osaston vartijoiden, tulee motivoida pkl-vankeja sellin ulkopuoliseen toimintaan. Erityisen tärkeää on kannustaa passivoituneita vankeja. Haastattelussa kerrottiin aktiiviseen elämään tottuneiden henkilöiden olevan yleensä myös vankeudessa aktivoituneita ja osallistuvia. Koska ihmisen hyvinvoinnin kokonaisuus koostuu monesta tekijästä, niin yleensä hyvä fyysinen kunto heijastuu pääsääntöisesti myös hyvään psyykkiseen kuntoon. Hyvä psyykkinen hyvinvointi auttaa jaksamaan eristysoloissa elämistä.

Liikunta auttaa masennus- ja ahdistuneisuushäiriöiden ennaltaehkäisyssä ja hoidossa. Säännöllisesti liikuntaa harrastavat sairastuvat harvemmin masennukseen ja ahdistuneisuuteen kuin vähän liikkuvat. Psyykkistä hyvinvointia parantaa jo 45 minuutin liikuntaharjoitus kahdesti viikossa. Säännöllisellä liikkumisella voidaan parantaa hyvinvointia pitkäaikaisesti. Liikunta auttaa myös stressin hallinnassa sekä lievittää unettomuutta ja ylläpitää fyysistä suorituskykyä. (Liikunta ja mielenterveydenhäiriöt 2020.) Yhteydenpitorajoitetulle tutkintavangille liikunta on erityisen merkittävää, koska sen avulla voidaan vaikuttaa kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin sekä aika kuluu vankilassa myös paremmin.

Kaikkien haastateltavien mielestä vankitoimintoja tulisi ehdottomasti kehittää. Kehitysehdotuksia -osiossa esittelimme muutamia ehdotelmia yhteydenpitorajoitetujen tutkintavankien toiminnan lisäämiseksi ja monipuolistamiseksi. Tutkimuksessamme nostettiin esille tila- ja henkilöstöressurssien riittämättömyys eristysvankien toimintojen lisäämiseen Jokelan vankilassa. Yhteydenpitorajoitetuille tutkintavangeille tulisi kuitenkin tarjota vankilassa jotain toimintaa, koska kyseessä on yksinäisyysrangaistukseen verrattavat olot (Kidutuksen ja epäinhimillisen... 2021). Englantilaisessa vankilatutkimuksessa kerrottiin kaiken vankilatoiminnan (liikunta, työ, koulutus) edistävän vangin hyvinvointia. Sen sijaan henkinen virikeköyhyys ja vähäiset toiminnot aiheuttivat vangeille stressiä, turhautumista ja vihantunteita. (Nurse, Woodcock & Ormsby 2003.)

7.3 Sosiaalisen tuen vaikuttavuus

Johtopäätösten kolmannessa kokonaisuudessa käsitellään sosiaalista tukea ja sen merkitystä yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin. Teemassa tarkastellaan sekä vankilan sisäistä että ulkoista tukea. Vankilan sisäisen sosiaalisen tuen merkitys korostuu tilanteissa, joissa tutkintavangin yhteydenpitorajoitukset ovat niin tiukat, ettei hän saa pitää yhteyttä edes

lähiomaisiin ja muihin tutkintavankeihin. Henkilökunnalta saatava tuki on myös erityisen merkittävää tutkintavangille, jolla ei ole toimivia lähisuhteita siviilissä.

Pakkokeinolain nojalla määrätyt yhteydenpitorajoitukset määrittelevät voimakkaasti tutkintavangin sosiaalisia suhteita ja vaikeuttavat suhteiden ylläpitoa. Erilaiset sosiaaliset verkostot vaikuttavat merkittävästi ihmisen psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin sekä lisäävät turvallisuuden tunnetta. Sosiaalisten verkostojen kautta ihminen saa tukea ja apua sekä palveluita. Sosiaalisten suhteiden avulla henkilö myös arvioi hyväksytyksi tulemista ja omaa identiteettiään. Henkilö voi saada sosiaalista tukea ydinperheeltä, sukulaisilta, ystäviltä tai julkisista palveluista. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 88-89, 151-152.)

Erik Allardtin (1976, 38) hyvinvointiteoriassa sosiaaliset suhteet on yksi hyvinvoinnin ulottuvuus. Sosiaalisilla suhteilla tarkoitetaan perhettä, sukua, ystäviä, paikallisyhteisöä ja työtovereita. Yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin sosiaalinen ympäristö vankilassa on erittäin niukka, se voi koostua ainoastaan vankilahenkilöstöstä, avustajasta, tutkijasta ja tulkista. Sosiaalisten suhteiden ja tilanteiden vähäisyys vaikuttaa henkilön sosiaaliseen hyvinvointiin. Tutkintavangin psyykkistä hyvinvointia kuormittaa erityisen paljon, mikäli yhteydenpito läheisiin ei ole sallittua edes valvotusti. Työntekijät kertoivat yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin kokevan suurta huolta perheestä ja läheisistä. Psyykkistä hyvinvointia vähentää erityisesti epätietoisuus perheen ja läheisten hyvinvoinnista.

Edward Decin ja Richard Ryanin (2009) itseohjautuvuusteoriassa autonomian lisäksi hyvinvoinnin psykologisia perustarpeita ovat kyvykkyys ja sosiaalinen yhteenkuuluvuus. Kyvykkyuden perustarve merkitsee omaa kokemusta kyvykkyydestään sosiaalisessa ympäristössä ja tilanteessa. Sosiaalisella yhteenkuuluvuudella tarkoitetaan ihmisen luontaista tarvetta kuulua ryhmään ja tulla hyväksytyksi siinä. Tutkimuksemme tuloksissa havaittiin selkeästi, että hyvinvoinnin psykologiset perustarpeet eivät täyty tiukkojen yhteydenpitorajoitusten voimassaoloaikana.

Sosiaalisella eristäytyneisyydellä tarkoitetaan vähäisiä ihmiskontaktien määrää eli ihmisellä ei ole ystäviä tai tuttuja. Yksinäisyyttä ja sosiaalista eristäytyneisyyttä ilmenee usein samanaikaisesti. Ihminen voi myös kokea yksinäisyyttä, vaikka ympärillä olisikin ihmisiä. Sosiaalinen eristäytyminen vaikuttaa haitallisesti fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen, haittavaikutuksia on verrattu tupakointiin ja ylipainoon. Sosiaalinen eristäytyneisyys on yhteydessä myös yksinäisyyteen ja masennusoireisiin. (Kraav 2022, 11, 55.) Sosiaalinen eristäytyminen on suhteellisen yleistä vankilassa, etenkin yhteydenpitorajoitetut tutkintavangit passivoituvat helposti ja eristäytyvät omaan selliinsä.

Yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin sosiaalinen vuorovaikutus tapahtuu pääasiassa vankilahenkilökunnan kanssa. Henkilökunnalla tulee olla riittävästi aikaa keskustella vankien kanssa sekä vuorovaikutuksen tulee olla asiallista ja kunnioittavaa (UNODC 2015, 29-31). Tutkimuksessa työntekijät nostivat esille sosiaalisten vuorovaikutustilanteiden korostuvan vankilassa.

Vankilan henkilökunnan tulee erityisesti huomioida kohtaamisen ja vuorovaikutuksen merkitys työskennellessään yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin kanssa. Lyhyetkin keskustelutuokiot, motivointi ja positiivinen työote lisää tutkintavangin hyvinvointia. Yhteydenpitorajoitetulla tutkintavangilla täytyy olla myös mahdollisuus saada riittävästi keskusteluapua vankilassa. Tutkimuksessamme korostui etenkin vankilan erityishenkilöstön (psykiatri, psykologi, pastori, erityisohjaaja) merkitys.

Työntekijät kertoivat sosiaalisten suhteiden puutteellisuuden vähentävän yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointia. Sellissä ollessaan ihminen pohtii ja murehtii asioitaan yksin. Yksinoleminen ja asioiden ”pyörittely” aiheuttaa tutkintavangille ahdistusta ja jopa itsetuhoisuutta. Yhteydenpitorajoitukset vähentävät tutkintavangin psyykkistä hyvinvointia merkittävästi silloin, jos siviilissä on esimerkiksi läheinen sairastunut vakavasti. Tällaisessa tilanteessa yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin psyykinen kuormitus on valtava, koska hän ei välttämättä voi itse pitää yhteyttä läheisiin ja saada reaaliaikaista tietoa tilanteesta.

Aiemmin kirjoitimme perheestä murehtimisen vähentävän yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointia. Kuitenkin tutkimustulosten näkökulmasta perhe ja lapset lisäävät merkittävästi hyvinvointia. Monelle yhteydenpitorajoitetulle tutkintavangille perhe ja lapset ovat kannatteleva tekijä, perhe auttaa jaksamaan haastavassa elämäntilanteessa. Vangin perheen ja läheisten asiallinen suhtautuminen rikokseen ja vankeuteen sekä heiltä saatava tuki on merkityksellistä. Haastateltavat kokivat tutkintavankien perhesuhteiden usein paranevan vankeuden aikana. Usein perhesuhteet olivat heikentyneet tutkintavangin runsaan päihteiden käytön seurauksena.

Yhteydenpitorajoitusten lieventyminen ja omaisten tapaamisen mahdollistuminen lisää merkittävästi tutkintavangin hyvinvointia. Perheyhteyden säilyttämiseksi yhteydenpitorajoitettu tutkintavangi voi olla yhteydessä omaisiinsa kirjeitse tai puhelimitse. Lisäksi hänellä on mahdollisuus tavata läheisiä valvotuissa ja valvomattomissa tapaamisissa tai videoyhteyden välityksellä. (Tutkintavankeuslaki 768/2005.)

8 Pohdinta

Lopuksi pohdimme opinnäytetyöprosessin kokonaisuutta, kuinka olemme valinneet aiheen ja edenneet tutkielman teossa. Kerromme lisäksi opinnäytetyön kautta tulleita oivalluksia siitä, miten tämä projekti on tukenut kehittymistämme ja ammatillista kasvuamme. Luvussa pohdimme lisäksi omaa opinnäytetyöntekijän roolia eettisestä näkökulmasta sekä tutkimustuloksien luotettavuutta ja yleistettävyyttä. Pohdintaosuuden lopussa tarkastelemme tutkimustuloksien hyödyllisyyttä ja esittelemme muutamia kehittämisehdotuksia.

Opinnäytetyöhön on koottu tietoa monipuolisista lähteistä. Olemme tutustuneet kansainvälisiin ja kansallisiin lakeihin, jotka vaikuttavat vankilan toimintoihin ja vankilavirkailijoiden työskentelyyn. Olemme myös tarkastelleet psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia eri näkökulmista sekä tuoneet esille hyvinvointiteorioita. Covid-19 pandemia on vaikuttanut maailmalla ja Suomessa yli kaksi vuotta, joten halusimme tuoda opinnäytetyössämme esille myös pandemian vaikutukset yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin.

8.1 Opinnäytetyöprosessin ja ammatillisen kehittymisen reflektointia

Opinnäytetyömme tutkimusaihe kehittyi vähitellen keväällä 2021 tehdystä minitutkielmasta, jossa tarkastelimme yhteydenpidon rajoittamisen vaikutusta tutkintavankien mielenterveyteen. Halusimme opinnäytetyön aiheen liittyvän tutkintavankeihin, koska olemme molemmat työskennelleet useita vuosia yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien osastolla, tosin eri vankiloissa. Aihetta pohtiessa ja muita tutkimuksia selatessa, huomasimme yhteydenpitorajoitettuja tutkintavangeista tehdyn aiemmin vain vähän tutkimuksia. Suomessa ja ulkomailla on viime vuosina tutkittu paljon yksinäisyyttä ja sosiaalista eristäytyneisyyttä. Myös hyvinvointi on ollut paljon esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja siitä on paljon tuoretta tutkimustietoa. Halusimme yhdistää nämä ajankohtaiset aiheet yhteydenpitorajoitettuihin tutkintavankeihin. Meidän työmme kanssa samaan aikaan oli tekeillä toisesta vankilasta opinnäytetyö nimeltä Tutkinnallisen eristyksen vaikutus tutkintavankeihin, mutta lähestymiskulma siinä oli eri kuin meidän työssä.

Lopullinen aiheemme varmistui syksyn 2021 aikana, sitä ennen olimme aihetta pohtineet myös yhdessä ohjaavan opettajan kanssa. Aiheen varmistumisen jälkeen kysyimme Jokelan vankilan johdolta mahdollisuutta toteuttaa opinnäytetyömme Jokelan vankilassa. Saimme johtajistolta erittäin positiivisen vastaanoton opinnäytetyön aiheelle, sen tekemiseen ja henkilökuntahaastatteluille. Halusimme haastatella eri ammattiryhmissä työskenteleviä virkailijoita, jotta saisimme mahdollisimman kattavan tietopohjan opinnäytetyöhömmä. Tavoitteenamme oli selvittää yhteydenpitorajoitusten vaikutus tutkintavankien kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin sekä tarkastella hyvinvointia lisääviä ja heikentäviä tekijöitä. Me koimme tutkimuksen aiheen kiinnostavaksi ja tärkeäksi.

Aiheen mielenkiintoa lisäsi myös vuonna 2019 tullut lainsäädännön muutos, jonka vuoksi tutkintavankia voidaan pitää poliisin säilytystiloissa enintään 7 vuorokautta aiemman 14 vuorokauden sijaan. Tämän muutoksen myötä tutkintavanki saapuu vankilaan nopeammin ja henkilön psyykinen ja fyysinen kunto voi olla erittäin huono vankilaan tullessa. Myös CPT on jo vuodesta 1993 lähtien kritisoinut Suomea tutkintavankien säilyttämisestä poliisin tiloissa. Lisäksi vankiloilla on nykyisin lisääntyvässä määrin painetta järjestää erilaisia toimintoja myös yhteydenpitorajoitetuille tutkintavangeille.

Meillä kummallakaan ei ollut aikaisempaa kokemusta tutkimuksen tekemisestä, joten opinnäytetyöprosessin haastavuus hieman yllätti meidät. Ennen opinnäytetyön aloittamista emme olleet täysin ymmärtäneet kuinka monesta osasta työn kokonaisuus koostuu ja kuinka paljon prosessi vaatii aikaa. Opinnäytetyö oli monivaiheinen ja välillä meillä oli haasteita aikataulujen sovittamisessa sekä tutkimuksen eteenpäin viemisessä. Suunnitelmavaiheessa olisimme kaivaneet lisää opetustunteja prosessin sisäistämiseksi alkuvaiheessa. Syyskuussa 2021 meillä oli vain muutama opetustunti, jossa käytiin läpi opinnäytetyöprosessia ja tutkimuksen aloittamista. Meillä oli haasteita opinnäytetyön aloittamisessa, koska jouduimme pohtimaan sopivaa aihetta. Teimme aiheanalyysin eri aiheesta, mutta ensimmäisessä palaverissa ohjaavan opettajan kanssa päädyimme vaihtamaan opinnäytetyön aiheen.

Opinnäytetyömme aihe ollut meille mieleinen koko prosessin ajan. Aiheen selkiytyttyä pysyimme työstämään suunnitelmaa hyvin eteenpäin. Pysyimme juuri ja juuri aikataulussamme ja ehdimme pitää suunnitelmaseminaarin ennen joululomaa. Onnistunut suunnitelmaseminaari oli meille tärkeä merkkipaalu opinnäytetyömme etenemisestä aikataulussa. Seminaarin jälkeen saimme sujuvasti Jokelan vankilan johtajalta tutkimusluvan ja pääsimme siirtymään opinnäytetyössämme toteutus -vaiheeseen. Työstimme teemahaastattelun kysymysrunkoa useaan kertaan sekä kahdestaan että ohjaavan opettajan kommenttien avulla. Haastattelukysymysten tekeminen oli meille haastavaa. Osa haastatteluajoista oli jo sovittu ja meille tuli hieman kiire haastattelukysymysten laatimisessa.

Saimme kaikki henkilökuntahaastattelut tehtyä sujuvasti noin kahden viikon aikana tammi-kuussa 2022. Havaitimme ensimmäisen haastattelun jälkeen etteivät kaikki kysymykset tue riittävästi tutkimustamme, joten lopuissa haastatteluissa teimme enemmän tarkentavia kysymyksiä. Haastattelukysymyksiä meidän olisi siten pitänyt työstää vieläkin enemmän. Jälkikäteen ymmärsimme, että kysymysten jakaminen psykiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin oli hankalaa monien tekijöiden nivoutuessa kaikkiin hyvinvoinnin osa-alueisiin. Myöhemmin asiaa pohtiessa huomasimme sortuneemme myös aloittelevan tutkijan ansaan eli haastattelukysymyksiä oli liian monesta eri aiheesta. Haastattelut antoivat kuitenkin meille opinnäytetyön tekijöille aivan uudenlaisia näkökulmia yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien hyvinvoinnista.

Haastatteluiden jälkeen työskentelimme tiiviisti opinnäytetyön parissa: litteroimme haastattelut, teimme analyysiä ja raportoimme tutkimustulokset. Samalla myös työstimme opinnäytetyön tietoperustaa sekä täydensimme ja muokkasimme teoriaosuutta ohjaavan opettajan palautteen perusteella. Meidän oli vaikea teemoitella haastatteluvastauksia analyysivaiheessa. Paremmiin rakennettuihin teemahaastattelurungoihin tämä vaihe olisi sujunut helpommin. Opinnäytetyön kirjoittamisessa oli lisäksi haastavaa pitäytyä tutkittavassa aiheessa, välillä kirjoitustyömme meinasi lähteä rönsyilemään. Opinnäytetyön kirjoittaminen oli kuitenkin mukavaa, koska eri lukujen sisältöä oli mielenkiintoista työstää. Opinnäytetyön rakenteen ohjeet olivat

meillä koko ajan tietokoneen vieressä ja keskustelimme niistä paljon parin kanssa. Siltikin meillä oli hieman vaikeuksia opinnäytetyön rakenteen kanssa, se muuttuikin moneen kertaan prosessin aikana.

Edellisten haasteiden lisäksi meillä oli toisinaan vaikeuksia parityöskentelyn ajoittamisessa. Olemme ihmisinä hyvin eri tempoisia. Toinen meistä miettii, muuttaa, pätkäilee ja suunnittelee, kun toinen on siinä ajassa työstänyt asiaa eteenpäin jo sivumäärin. Koimme kuitenkin parityöskentelyn edistäneen valtavasti meidän opinnäytetyön valmistumista. Olemme saaneet toisiltamme paljon psyykkistä ja sosiaalista tukea. Mielestämme työskentelimme tasavertaisesti ja hyödyntäen molempien vahvuuksia. Yhteistyömme on ollut tiivistä koko projektin ajan, olemme olleet toisiimme yhteydessä lähes päivittäin. Kaikessa työskentelyssä olemme pyrkineet avoimen rehelliseen vuorovaikutukseen ja tiedonkulkuun toistemme sekä ohjaavan opettajan kanssa. Ohjaajamme on neuvonut, auttanut ja kannustanut meitä eteenpäin projektissa. Häneltä olemme saaneet suoraa ja rakentavaa palautetta. Opettaja on aina auttanut meitä hankalissa asioissa ja kysynyt tarvittaessa neuvoa myös muilta opettajilta.

Opinnäytetyön toteutusvaihe vei paljon aikaa ja julkaisuvaihe tulikin nopeasti. Meillä oli opinnäytetyön aikataulu merkattuna ylös kalenteriin ja onnistuimme pysymään suunnittelemasamme aikataulussa. Tämän tutkimuksen tekeminen on antanut meille uudenlaisia työkaluja mahdolliseen projektityöskentelyyn. Opinnäytetyöprosessi opetti meille työskentelyn aikataulutuksen tärkeyden. Opinnäytetyön avulla olemme myös oppineet ymmärtämään tutkimusprosessin vaiheet ja niihin liittyvät elementit. Omasta mielestämme olemme kehittyneet kirjoittajina sekä ymmärtäneet, että aina pitää rohkeasti kysyä apua, jos omat taidot eivät riitä ratkaisemaan pulmakohia.

Opinnäytetyön julkaisuvaiheessa meillä oli vielä kaikenlaista säätämistä, esimerkiksi opponoinnin kanssa. Pääsimme kuitenkin syksyllä asettamaamme tavoitteeseen ja opinnäytetyön arvioiva seminaari pidettiin huhtikuussa 2022. Olemme erittäin tyytyväisiä saavutettuamme päämäärän, johon olemme yli kaksi vuotta kestäneiden opiskeluiden ajan tähänneet. Matkan varrella on ollut hankaluuksia, mutta olemme ne yhteistyöllä selvittäneet. Aikuisiällä opiskeleminen ei ole helppoa, kun yhtälöön kuuluvat lisäksi perhe, työt ja harrastukset.

8.2 Eettisyyden ja luotettavuuden tarkastelu

Uskottavuus, luotettavuus ja eettisyys ovat keskeisiä käsitteitä pohdittaessa laadullisen tutkimuksen luotettavuutta. Nämä kolme käsitettä liittyvät vahvasti toisiinsa. Tutkimuksen uskottavuudella tarkoitetaan miten tutkimuksen lukijat (kollegat, tutkimuksen kohteena olevat henkilöt, muut lukijat) uskovat tutkimustulokset tosiksi. Lisäksi lukijoiden tulee voida luottaa tutkimusaineiston olevan kerätyn asianmukaisesti ja analyysin suoritetun huolellisesti. Luotettavuudella viitataan tutkijan kykyyn valita hyvin perusteltuja sekä oikeanlaisia lähestymistapoja ja menetelmiä tutkimuksen jokaisessa toteutusvaiheessa. Tutkijan tulee kuvata

totuudenmukaisesti tutkimuksen eteneminen. Tutkimuksen eettisyys tarkoittaa sitä, että tutkija on noudattanut eettisiä periaatteita koko tutkimusprosessin ajan. Tutkijan käyttämien tutkimusmenetelmien ja analyysimetodien tulee olla sellaisia, että kuka tahansa toinen voi käyttää niitä apuna omassa tutkimuksessaan. (Juuti & Puusa 2020, 175.)

Tutkimuksen uskottavuus rakennetaan tutkimusprosessin kuvauksen, perusteluiden ja analyysin avulla (Aaltio & Puusa 2020, 180). Olemme pyrkineet kuvaamaan tarkasti vaihe vaiheelta opinnäytetyömme tutkimusprosessin. Mielestämme olemme tarkoin kertoneet mitä missäkin opinnäytetyön vaiheessa olemme tehneet ja perustelleet miksi olemme niin tehneet.

Opinnäytetyöprosessin luotettavuudella tarkoitetaan, että tutkimusmenetelmät ovat oikeanlaisia ja perusteluja koko tutkimuksen ajan. Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa on hyvä nostaa esille määritelmät validius ja reliabelius, vaikkakin laadullisen tutkimuksen luotettavuus tulee ymmärtää käsitteitä laajemmin. Laadullisessa tutkimuksessa validius tarkoittaa esimerkiksi tutkimusketjun tarkkaa kuvailua ja tutkimuksen kohteena olevan ilmiön eheyttä. Reliabeliuksella tarkoitetaan samanlaisen tutkimustuloksen saavuttamisen mahdollisuutta toisellakin tutkimuskerralla. Laadullisessa tutkimuksessa ei kuitenkaan koskaan ole mahdollista saavuttaa täysin samaa tulosta eri tutkimuksilla, koska ihmisen käyttäytyminen on aina sidoksissa asiayhteyteen. (Aaltio & Puusa 2020, 179-180.) Mielestämme tutkimuksen luotettavuus ja yleistettävyyys kuvaa parhaiten Jokelan vankilaa, mutta tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää myös muissa tutkintavankiloissa, joissa yhteydenpitorajoitettut tutkintavangit pidetään erillään muista tutkintavangeista.

Aiemmin kerroimme, että ennen opinnäytetyön aloittamista tutustuimme Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeeseen (2012) ja Arene ry:n ammattikorkeakoulun opinnäytetöiden eettisiin suosituksiin (2020). Opinnäytetyössämme olemme pyrkineet tuomaan esille tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavat asiat. Olemme vaihe vaiheelta kuvailleet totuudenmukaisesti tutkimusprosessin etenemisen. Koko prosessin ajan tarkoituksenamme on ollut lukijan saavan selkeän käsityksen tutkimuksemme toteuttamisesta ja käyttämistämme tutkimusmenetelmistä.

Meillä molemmilla on useiden vuosien kokemus työskentelystä yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien osastoilla, mutta se ei ole vaikuttanut millään tavalla tutkimukseen tai sen tuloksiin. Olemme suhtautuneet tutkimuksen tekoon ennakkoluulottomasti. Meidän mielestä oli erittäin mielenkiintoista ja informatiivista haastatella eri ammateissa toimivia vankilatyöntekijöitä. Vaikka vankilamaailma työntekijän näkökulmasta oli meille suhteellisen tuttu, niin haastatteluiden ansiosta meidän tietämys aiheesta lisääntyi kuitenkin paljon.

Jokainen haastateltava osallistui haastatteluun vapaaehtoisesti. Kerroimme haastateltaville, ettei heidän henkilöllisyytensä paljastu sekä kerroimme säilövämme tarkasti haastattelusuostumus -lomakkeet ja haastattelut, etteivät ulkopuoliset pääse niihin käsiksi. Suunnittelimme haastattelut siten, ettei aineistossa ole ollenkaan henkilötietoja tai muita yksilöitäviä asioita.

Olemme opinnäytetyötä tehdessämme kunnioittaneet haastateltavien yksityisyyttä ja haastattelut on pyritty tekemään niin, ettei se tuota kenellekään vahinkoa tai haittaa. Opinnäytetyömme on tehty kokonaisuudessaan mahdollisimman rehellisesti ja huolellisesti.

Haastatteluissa emme tulkinneet vastauksia vaan teimme tarkentavia kysymyksiä, jos meille jäi epäselvyys jostakin asiasta. Kvalitatiivisen aineiston vaarana on, että tutkimuksessa tarkoituksella nostettaisiin positiivisia tai negatiivisia vastauksia tutkimuksen tueksi, me pyrimme välttämään tällaista toimintatapaa. Tutkimustuloksissa toimme esille sekä erilaisia vastauksia ja poikkeamia että yleisiä vastauksia. Tällä tavoin saimme tutkimuksestamme rehellisen ja puolueettoman. Olemme pyrkineet ottamaan suhteellisen tasaisesti aineistositaatteja kaikista haastatteluista. Emme myöskään muuttaneet haastateltavien kertomuksia, vaan toimme aineistositaatit tekstiin samanlaisina kuin haastateltavat ne kertoivat.

8.3 Tuloksien hyödyllisyys ja kehittämisehdotukset

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää laadullisen tutkimusmenetelmän keinoin yhteydenpitorajoitusten vaikutus tutkintavankien hyvinvointiin. Tarkastelimme aihetta Jokelan vankilan henkilökunnan näkökulmasta ja haastattelimme eri ammattiryhmien edustajia. Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda esille yhteydenpitorajoitusten vaikutus tutkintavankien elämään. Lisäksi pyrimme kartoittamaan keinoja, joiden avulla yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien hyvinvointia voidaan lisätä. Opinnäytetyömme tavoitteena oli myös lisätä ymmärrystä taustatekijöiden merkityksestä tutkintavankien hyvinvoinnissa. Vankilaan tulevien yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien taustat ja lähtökohdat ovat hyvin erilaisia. Jokaisella on omanlaisensa haasteet, ongelmat, rikostausta, asenteet, voimavarat, tukiverkostot ja terveystilanne, jotka vaikuttavat henkilön kykyyn sietää eristysoloja.

Yhteydenpitorajoitetut tutkintavangit ovat marginaaliryhmä, joiden hyvinvointia ei ole aiemmin juurikaan tutkittu Suomessa. Usein vankitutkimuksessa ei ole eritelty sitä, että onko tutkintavangilla yhteydenpitorajoitukset vai ei. Suomen vankien terveydestä ei ole pitkään aikaan julkaistu tutkimusta. Vankien terveydestä, työkyvystä ja hoidon tarpeesta on kuitenkin parhailaan tekeillä tutkimus (Wattu IV-tutkimus). Tutkimus loppuu 31.12.2022, joten tutkimuksen tulokset eivät valitettavasti ole vielä käytössämme. (THL 2022.)

Opinnäytetyö toteutettiin Jokelan vankilassa, jossa tuomioistuimen määräämistä yhteydenpitorajoituksista huolehditaan tarkasti. Mielestämme tutkimuksen hyödyllisyys palvelee sellaiseen ainoastaan Jokelan vankilaa. Koemme kuitenkin tutkimuksesta olevan hyötyä kaikissa laitoksissa, joihin yhteydenpitorajoitettuja tutkintavankeja on sijoitettu. Opinnäytetyömme tuottaa tietoa voidaan hyödyntää etenkin tulevaisuudessa, koska rikosseuraamusalalla monet muutokset ja uudistukset ovat ajankohtaisia.

Rikosseuraamuslaitoksella on meneillään uudishanke, jonka tarkoituksena on siirtää Jokelan vankilan tutkintavangit Vantaan vankilan yhteyteen tulevaan uudisrakennukseen. Vantaan vankilaan on suunniteltu valmistuvan vuoden 2025 alussa 160-paikkainen laajennusosa, johon on tarkoitus keskittää Etelä-Suomen alueen tutkintavangit (Rikosseuraamuslaitos 2022). Me opinäytetyön tekijät pidämme ehdottoman tärkeänä uudessa vankilassa huomioitavan erityisesti yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien erityiset tarpeet. Suunnittelutyöhön tulisi ottaa mukaan niitä henkilöitä, jotka konkreettisesti työskentelevät yhteydenpitorajoitettujen osastolla ja ymmärtävät osaston toiminnan pirstaleisuuden. Oikealla tilasuunnittelulla ja riittäväillä henkilöstöresursseilla pystytään parantamaan yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien hyvinvointia tulevaisuudessa. Hyvällä suunnittelutyöllä on mahdollista lisätä yhteydenpitorajoitetuille tutkintavangeille toimintamahdollisuuksia ilman rikostutkinnan vaarantamista.

Johtopäätösten perusteella laadimme muutamia kehittämisideoita, joiden tarkoituksena on lisätä yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien toimintamahdollisuuksia vankilassa ja lisätä eristysajan hyvinvointia. Ensimmäisenä ehdotuksena on erityisesti ensikertalaisten vankien perehdyttämisen kehittäminen. Epätietoisuus on etenkin tutkintavankeuden alussa vallitseva tunne (Eerikäinen 2002, 174-175). Hyvällä ja kattavalla perehdytyksellä voidaan vähentää merkittävästi tutkintavangin psyykkistä kuormitusta ja lisätä samalla hyvinvointia. Hyvin suunniteltu perehdyttäminen vähentää väärinymmärryksiä ja mahdollisia konfliktitilanteita. Mielestämme yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien osastolla tulisi olla tiivis, informatiivinen ja osastokohtainen opas, jonka avulla vanki omaksuisi helpommin laitoksen säännöt, rutiinit ja päiväjärjestyksen. Mielestämme info-opas tulisi olla lisäksi videona.

Päihde- ja mielenterveysongelmat vaikeuttavat yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin vankeuteen sopeutumista kuten olemme asiasta opinnäytetyössä jo useamman kerran maininneetkin. Yksinolo voi aiheuttaa tai voimistaa masennusta ja ahdistuneisuutta. Eristysaikana mielenterveysongelmat usein aktivoituvat ja lisääntyvät. Yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvoinnin seuraamisessa on erityisen tärkeää vankituntemus ja vakituisen henkilöstön ammattitaito. Mielestämme vankilahenkilökunnan tulisi saada ajankohtaista tietoa ja koulutusta yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä.

Yhteydenpitorajoitettu tutkintavanki eristäytyy helposti omaan selliinsä. Tutkimuksessamme tuli esille ulkoilun olevan erittäin tärkeä tekijä tutkintavangin fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin ylläpitämisessä. Tunnin ulkoilu päivässä vaikuttaa positiivisesti terveyteen (Terveempi elämä ulkoilemalla 2010). Mielestämme henkilökunnan tulisi motivoida enemmän yhteydenpitorajoitettuja tutkintavankeja ulkoiluun. Kehittämisideana ehdotetaan, että Jokelan vankilassa tulisi selvittää yhteydenpitorajoitettujen tutkintavankien mahdollisuutta ulkoilla isolla pihalla edes kerran viikossa. Lisäksi ehdotamme pkl-osastolle henkilökunnan resurssien lisäämistä, jotta yhteydenpitorajoitetuille tutkintavangeille voitaisiin tarjota enemmän sellin ulkopuolisia toimintamahdollisuuksia. Erilaiset vankitoiminnot lisäävät eristetyn tutkintavangin hyvinvointia

merkittävästi. Monet haastateltavat kertoivat, kuinka vaikeaa on saada tutkintavanki liikkeelle hänen oltuaan liian pitkään sellissä toimeettomana.

Sosiaaliset suhteet ovat keskeinen osa ihmisen hyvinvointia. Yhteydenpitorajoitetulle tutkintavangille sosiaalinen vuorovaikutus on erityisen tärkeää, koska hänen yhteydenpito-oikeuttaan on rajoitettu pakkokeinoin nojalla. Vankilassa henkilökunnan kanssa tapahtuva vuorovaikutus on merkittävää ja pienten keskusteluhetkienkin avulla voidaan lisätä yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointia. Vankiloissa on toiminut vuodesta 2020 lähtien vastuuvirkamiesmalli, jonka tarkoituksena on edistää henkilökunnan ja vankien välistä vuorovaikutuksellista työtä. Toimintamallin saumaton toimivuus vaatisi kuitenkin henkilökuntaresurssien lisäämistä Jokelan vankilassa.

Viimeisenä ehdotuksemme on, että samasta aiheesta tehtäisiin jatkotutkimus vankinäkökulmasta. Jokelan vankilasta on tehty vuosi sitten opinnäytetyö, joka käsitteli tutkintavankien näkemyksiä Jokelan vankilan toiminnoista ja niiden kehittamisestä, mutta opinnäytetyöstä oli rajattu pois yhteydenpitorajoitetut tutkintavangit. On tärkeä tiedostaa, että yhteydenpitorajoitetun tutkintavangin hyvinvointi vaikuttaa suoraan myös vankilan laitosturvallisuuteen.

Lähteet

Painetut

- Aaltio, I. & Puusa, A. (toim.) 2020. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 177-188.
- Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.
- Castaneda, A. E. 2019. Etnisyyden ja syntyperän mukaiset hyvinvointierot ja syrjintä niiden taustalla. Teoksessa Kestilä, L. & Karvonen, S. (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2018. THL. Helsinki: PunaMusta, 159-171.
- Eerikäinen, K. 2002. Tutkintavangeista. Teoksessa Salminen, M. & Toivonen, K. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon tutkimuskeskuksen julkaisu 4/2002, 174-182.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Tampere: Vastapaino.
- Hedrenius, S. & Johansson, S. 2016. Kriisituki. Ensiapua onnettomuuksien, katastrofien ja järkyttävien tapahtumien käsittelyyn. Helsinki: Tietosanoma.
- Heikkilä, T. 2014. Tilastollinen tutkimus. 9. painos. Helsinki: Edita Publishing.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hoffman, S., Holm, K., Kuusela, A., Tahvanainen, A. & Åhs, V. 2017. Motiivi 4. Tunteet, psyykinen hyvinvointi ja mielenterveys. Helsinki: Sanoma Pro.
- Joukamaa, M., Aarnio, J. Von Gruewaldt, V., Hakamäki, S., Hypèn, K., Lauerma, H., Lintonen, T., Mattila, A., Tyni, S., Vartiainen, H., Viitanen, P. & Wuolijoki, T. 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Perustulosraportti. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010. Vammala: Kirjapaino.
- Junttila, N. 2021. Vankien ostrakismi, yksinäisyys ja halua olla yksin. Teoksessa Kainulainen, S. & Saari, J. (toim.) Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino, 77-102.
- Järnefelt, H. 2019. Unettomuus ja sen psykologinen hoitaminen. Teoksessa Sinikallio, S. (toim.) Terveystieteiden psykologia. Jyväskylä: PS-kustannus, 277-304.
- Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2011. Kuntoutuksen perusteet. 5. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.
- Kainulainen, S. 2021. Vankien elämään tyytyväisyys. Teoksessa Kainulainen, S. & Saari, J. (toim.) Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino, 39-55.
- Kainulainen, S. & Saari, J. 2021. Johdanto: Vankila sosiaalisena kenttänä. Teoksessa Kainulainen, S. & Saari, J. (toim.) Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino, 11-37.

- Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Karila-Hietala, R., Wahlbeck, K., Heiskanen, T., Stengård, E. & Hannukkala, M. (toim.) 2014. Mielenterveys elämäntaitona. Mielenterveyden ensiapu 1. 2. painos. Helsinki: Suomen mielen-terveysseura.
- Kauhanen, J. 2021. Vankien koettu terveys. Teoksessa Kainulainen, S. & Saari, J. (toim.) Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino, 57-75.
- Karvonen, S., Martelin, T., Kestilä, L. & Junna, L. 2019. Tulotason mukaiset terveyserot. Teoksessa Kestilä, L. & Karvonen, S. (toim.) Suomalaisen hyvinvointi 2018. THL. Helsinki: PunaMusta, 101-119.
- Kestilä, L. & Karvonen, S. 2019. Johdanto. Teoksessa Kestilä, L. & Karvonen, S. (toim.) 2019. Suomalaisen hyvinvointi 2018. THL. Helsinki: PunaMusta, 9-23.
- Kurki, L., Suutarinen-Kurki, M. & Taruvuori, K. 2010. Muurien sisällä. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.
- Lintunen, T. 2019. Liikunnan psykologiaa. Teoksessa Sinikallio, S. (toim.) Terveiden psykologia. Jyväskylä: PS-kustannus, 305-316.
- Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp.
- Nikander, P. 2010. Jäsenkategoria-analyysi ja haastattelun kulttuuriset järjestykset. Teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 242-268.
- Puusa, A. 2020. Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 103-117.
- Puusa, A. 2020. Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 145-156.
- Puusa, A. & Julkunen, S. 2020. Uskottavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 189-201.
- Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 75-85.
- Ristikari, T., Törmäkangas, L., Lappi, A., Haapakorva, P., Kiilakoski, T., Merikukka, M., Hautakoski, A., Pekkarinen E. & Gissler M. 2016. Suomi nuorten kasvuympäristönä. Tampere: Suomen Yliopistopaino.
- Ruishalme, O. & Saaristo, L. 2007. Elämä satuttaa. Kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Tammi.
- Ruusuvuori J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9-36.
- Saari, J. 2021. Vankien statusjärjestelmä. Teoksessa Kainulainen, S. & Saari, J. (toim.) Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino, 103-125.

Tiedenäiset 2021. To do: terveys. Jyväskylä: Tuuma.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Vuori, I. 2015. Liikuntaa lääkkeeksi. Liikunta-ohjelmia sairauksien ehkäisyyn ja hoitoon. Helsinki: Readme.

Sähköiset

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset 2020. Viitattu 30.3.2022. <https://www.arene.fi/julkaisut/raportit/opinnaytetoiden-eettiset-suositukset/>

Council of Europe. Report to the Finnish Government on the visit to Finland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). 1992. Viitattu 27.9.2021. <https://rm.coe.int/1680695792>

CPT-komiteasta lyhyesti 2021. Council of Europe. Viitattu 25.9.2021. <https://rm.coe.int/16806dbbf4>

De Claire, K. & Dixon, L. 2015. The Effects of Prison Visits from Family Members on Prisoners' Well-Being, Prison Rule Breaking, and Recidivism: A Review of Research Since 1991. Viitattu 7.3.2022. <https://doi-org.nelli.laurea.fi/10.1177/1524838015603209>

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2020. Eduskunnan oikeusasiamies toimintakertomus 2020. Viitattu 30.3.2022. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kertomus/Documents/K_8+2021.pdf

Esitutkintalaki 805/2011. Viitattu 1.12.2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110805>

Euroopan ihmisoikeussopimus 2013. Viitattu 24.9.2021. https://www.echr.coe.int/documents/convention_fin.pdf

Eurooppalaiset vankeinhoitosäännöt 2021. Ministerikomitean suositus Rec (2006)2-rev jäsenvaltioille eurooppalaisista vankeinhoitosäännöistä. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 24.3.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210511151538/7QDxBFdo9/Eurooppalaiset_vankeinhoitosaannot.pdf

HE 57/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Rikosseuraamuslaitoksesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Viitattu 13.3.2022. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_57+2021.aspx

Ihmisoikeudet Suomessa 2021. Ihmisoikeudet.net. Viitattu 28.12.2021. <https://ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet-suomessa/>

Johnsen, B., Granheim, P. & Helgesen, J. 2011. Exceptional prison conditions and the quality of prison life: Prison size and prison culture in Norwegian closed prisons. Viitattu 26.3.2022. <https://journals-sagepub-com.nelli.laurea.fi/doi/full/10.1177/1477370811413819>

- Joukamaa, M., Aarnio, J., Von Gruenwaldt, V., Hakamäki, S., Hypèn, K., Lauerma, H., Lintonen, T., Mattila, A., Tyni, S., Vartiainen, H., Viitanen, P. & Wuolijoki, T. 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010. Viitattu 3.3.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risen-julkaisusarja/6AqMACEr8/RISE_1_2010_Rikosseuraamusasiakkaiden_terveys_tyokyky_ja_hoidontarve.pdf
- Junnila, M. 2018. Vankiterveydenhuollon toiminnan ja organisoinnin arviointi. STM raportteja ja muistioita 24/2018. Helsinki. Viitattu 3.3.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160955/STM_24_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Junttila, N. 2016. Yksinäisyyden ulottuvuudet. Teoksessa Saari, J. (toim.) Yksinäisten Suomi. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.
- Junttila, N. 2020. Yksinäisyys ja ostrakismi hyvinvoinnin ja terveyden riskitekijöinä. Viitattu 29.3.2022. <https://www.kuopio.fi/documents/7369547/7488410/Niina+Junttila/48f7dc0d-f424-4d94-9828-34cfedc8a0f7>
- Karvonen, S. 2019. Koetun hyvinvoinnin tila tunnuslukujen valossa. Teoksessa Kestilä, L. & Karvonen, S. (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2018. THL. Helsinki: Punamusta, 96-100. Viitattu 5.4.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137498/THL_Suomalais-ten%20hyvinvointi%202018.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan eurooppalaisen komitean (CPT) kuudes määräaikaiskäynti Suomessa 2021. Viitattu 21.9.2021. <https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4750802/CPT+Preliminary+observati-ons+FI.pdf/1e417435-e6c9-1d6a-208f-918e6f449b82/CPT+Preliminary+observati-ons+FI.pdf?t=1603106637187>
- Kidutuksen vastaisen komitean raportti Suomen suljettujen laitosten tarkastuksesta valmistunut 2004. Oikeusministeriö. Viitattu 25.9.2021. <https://oikeusministerio.fi/-/kidutuksen-vas-taisen-komitean-raportti-suomen-suljettujen-laitosten-tarkastuksesta-valmistunut>
- Koronavirus (SARS-CoV-2, Covid-19) 2021. Duodecim terveyskirjasto. Viitattu 13.2.2022. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01257>
- Kraav, S.-L. 2022. Effects of loneliness and social isolation on mortality and morbidity in middle-aged men. Väitöskirja. University of Eastern Finland in Health Sciences 666. University of Eastern Finland, Kuopio. Viitattu 16.2.2022. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/26803/urn_isbn_978-952-61-4440-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Käypä hoito 2017. ADHD:n yhteys rikollisuuteen. Suomalainen lääkärisseura Duodecim. Helsinki: Suomalainen Lääkärisseura Duodecim. Viitattu 20.3.2022. <https://www.kaypahoito.fi/nix00924>
- Käypä hoito -suositukset 2020. Unettomuus. Suomalaisen Lääkärisseuran Duodecimin ja Suomen Unitutkimusseura ry:n asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkärisseura Duodecim. Viitattu 11.3.2022. <https://www.kaypahoito.fi/hoi50067#s11>
- Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä (197/2002). Viitattu 5.1.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020197>
- Laki kansainvälisestä yhteistoiminnasta vapausrangaistusten täytäntöönpanosta 21/1987. Viitattu 14.3.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1987/19870021>
- Laki Rikosseuraamuslaitoksesta 953/2009. Viitattu 5.4.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090953>

Liikunta ja mielenterveydenhäiriöt 2020. UKK-instituutti. Viitattu 13.2.2022. <https://ukkinstituutti.fi/liike-laakkeena/liikunta-ja-sairaudet/mielenterveyden-hairiot/>

Maslow'n tarvehierarkia 2018. Mielenihmeet. Viitattu 9.11.2021. <https://mielenihmeet.fi/maslown-tarvehierarkia/>

Menec, V., Newall, N., Mackenzie, C., Shooshtari, S. & Nowicki, S. 2020. Examining social isolation and loneliness in combination in relation to social support and psychological distress using Canadian Longitudinal Study of Aging (CLSA) data. <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0230673>

Mieli 2021a. Rentoutuminen palauttaa voimia. Viitattu 11.3.2022. <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/mielenterveys-ja-arjen-taidot/rentoutuminen-palauttaa-voimia/>

Mieli 2021b. Millainen ruoka on hyväksi? Viitattu 6.1.2022. <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/mielenterveys-ja-arjen-taidot/millainen-ruoka-on-hyvaksi/>

Moore, K., Siebert, S., Brown, G., Felton, J. & Johnson, J. 2021. Stressful life events among incarcerated women and men: Association with depression, loneliness, hopelessness, and suicidality. Viitattu 9.3.2022. <https://healthandjusticejournal.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/s40352-021-00140-y.pdf>

Müller, K. & Lehtonen, J. 2016 Yksinäisyys, aivot ja mieli. Teoksessa Saari, J. Yksinäisten Suomi. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.

Nurse, J., Woodcock, P. & Ormsby, J. 2003. Influence of environmental factors on mental health within prisons: focus group study. Viitattu 7.3.2022. <https://www.proquest.com/docview/1778073159/fulltextPDF/CBFE9F5DDF4B430EPQ/1?accountid=12003>

Oikeusministeriö 2022. Vanginkuljetuslainsäädännön uudistaminen. Viitattu 9.1.2022. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM017:00/2020>

Oikeusministeriön asetus tutkintavankiloina toimivista vankiloista 341/2017. Viitattu 11.1.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170341>

Ojala, H. 2010. Vankien muutoksenhaku, laillisuusvalvonta ja oikeusturva. Viitattu 28.12.2021. <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/44493/Ojala%2C+Vankien+muutoksenhaku%2C+laillisuusvalvonta+ja+oikeusturva.pdf>

Pajuoja, J. 2019. Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja asiakasprosessien tulevaisuus. Viitattu 3.1.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161539/OMSO_2019_15_RISE_toiminta_ja_asiakasprosessien_tulevaisuus.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Pakkokeinolain muutostarpeiden tarkastelu 2022. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:1. Viitattu 6.2.2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-999-5>

Pakkokeinolaki 806/2011. Viitattu 9.1.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110806>

Penttilä, I., Kangas, O., Nordberg, L. & Ritakallio, V-M. 2003. Suomalainen köyhyys 1990-luvun lopulla - väliaikaista vai pysyvää? Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2003:7. Viitattu 15.3.2022. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70041/koyhjulkaisu.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Rantala K., Tyni S., Koskenniemi L., Liimatainen A. & Kääriäinen H. 2017. Tutkintavankien olot ja oikeuksien toteutuminen. Tutkimuksia 4/2017. Helsinki: Helsingin Yliopisto. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Viitattu 24.3.2022. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/224593/Tutkimuksia_4_Kati_Rantala_ym_20174.pdf?sequence=6&isAllowed=y

Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2021. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 4/2021. Viitattu 10.3.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collecti- ons/20210609124147/7Qvu4yRwX/Rikosseuraamusasiakkaat_1.5.2021.pdf

Rikosseuraamuslaitos 2015. Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuslinjaukset. Viitattu 20.3.2021. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut- muut/0DlbMQzPN/Turvallisuuslinjaukset_2015.pdf

Rikosseuraamuslaitos 2017. YK:n vankeinhoidon vähimmäissäännöillä on merkitystä myös Suomessa. Viitattu 24.4.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/Tiedotteetjauutiset2017/yknvankeinhoidonvahimmaissaannoillaonmerkitystamyossuomessa.html>

Rikosseuraamuslaitos 2019. Organisaatio. Viitattu 1.12.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/organisaatio.html>

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2019. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 20.3.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/pjx6k2qbp/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2019_ISSN_2242-6957_verkojulkaisu.pdf

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 19.2.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210630143720/7RRy9CvLt/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2020_FI_1.pdf

Rikosseuraamuslaitos 2020a. Arvot ja strategia. Viitattu 1.12.2021. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>

Rikosseuraamuslaitos 2020b. Kantelu. Viitattu 11.1.2021. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/kantelu.html>

Rikosseuraamuslaitos 2021. Jokelan vankila. Viitattu 1.12.2021. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/jokelanvankila.html>

Rikosseuraamuslaitos 2022. Vantaan vankilan laajennusosa vuonna 2025. Viitattu 4.4.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2022/vantaanvankilaan-laajennusosavuonna2025.html>

Rise 2.0. 2020. Ehdotus Rikosseuraamuslaitoksen uudeksi organisaatorakenteeksi. Viitattu 19.1.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collecti- ons/20201023153851/7LJkoAEnx/Rise_2.0_loppuraportti_Valmis.pdf

Ryan, R. 2009. Self-determination Theory and Wellbeing. Wellbeing in Developing Countries. Viitattu 11.11.2021. file:///C:/Users/Omistaja/AppData/Local/Temp/Review_1_Ryan-2.pdf

Saari, J. 2016. Matkalla yksinäisyyteen. Teoksessa Saari, J. (toim.) Yksinäisten Suomi. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.

Sosiaalinen hyvinvointi ja sen tiedolla johtaminen 2020. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja - 2020:52. Viitattu 16.11.2021. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162555/VNTEAS_2020_52.pdf

Terveempää elämää ulkoilemalla 2010. Terve.fi. Viitattu 27.3.2022. <https://www.terve.fi/artikkelit/terveempaa-elamaa-ulkoilemalla>

Terveystieteiden tutkimuskeskus 2016. Viitattu 30.12.2021. <https://peda.net/pieksamaki/peruskoulu/hiekanp%C3%A4n-koulu/jopot/jopo-8-9k2/oppiaineet/terveystieto/terveys-tieto22/1-terveys/1tm2>

THL 2021. Eriarvoisuus. Viitattu 11.2.2022. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveys-erot/eriarvoisuus>

THL 2022. Vankien terveys, työkyky ja hoidontarve (WATTU IV). Viitattu 22.4.2022. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/vankien-terveys-ty-okyky-ja-hoidon-tarve-wattu-iv->

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Viitattu 6.3.2022. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Tutkintavankeuslaki 768/2005. Viitattu 15.10.2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050768#O1L1P4>

UNODC 2015. United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence. Viitattu 20.3.2022. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_Handbook_on_Dynamic_Security_and_Prison_Intelligence.pdf

Valtioneuvoston asetus Rikosseuraamuslaitoksesta 1739/2015. Viitattu 1.12.2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151739>

Vorma, H., Rotko, T., Larivaara, M. & Kosloff, A. 2020. Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu - 2020:6. Viitattu 30.12.2021. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162053/STM_2020_6.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Vuori, J. 2021. Tutkimusetiikka ihmistieteissä. Tietoarkisto. Viitattu 15.12.2021. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimusetiikka-ihmistieteissa/>

Wallin, M. 2015. Vankeuden kriisistä selviytyminen. Viitattu 19.1.2022. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98330/GRADU-1451566937.pdf?sequence=1>

WHO Foundation 2021. Viitattu 30.9.2021. <https://who.foundation/en/what-we-do>

Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt 2017. Rikosseuraamus.fi. Viitattu 27.12.2021. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisumuut/MZQ5slnl7/Vankeinhoidon_va776himm776issa776a776nno776t_low.pdf

Julkaisemattomat

Högnäs, J. 2022. Esihenkilötyö rikosseuraamusalalla. Videoluento 3/2022. Laurea-ammattikorkeakoulu. Vantaa.

Taulukko

Taulukko 1: Esimerkki sisällönanalyysistä 33

Liitteet

Liite 1: Tutkimuslupahakemus.....	74
Liite 2: Suostumus opinnäytetyöhän osallistumiseen.....	75
Liite 3: Haastattelukysymykset.....	76

Liite 1: Tutkimuslupahakemus

AMMATTIKORKEAKOULU
University of Applied Sciences

Tutkimuslupahakemus

1 (1)

5.1.2022

Opinnäytetyön tekijät: Henna Hämäläinen ja Katja Koskinen (Henna.Hamalainen(at)student.laurea.fi ja Katja.Koskinen(at)student.laurea.fi).

Koulutusohjelma: Sosionomi (AMK), Rikosseuraamusala

Toimipiste: Laurea Tikkurila

Ohjaaja: Johanna Hietapakka

Työn nimi: Yhteydenpitorajoitusten vaikutus tutkintavangin hyvinvointiin eri ammattiryhmien näkökulmasta.

Tavoitteet / tutkimusongelma: Opinnäytetyn tavoitteena on selvittää yhteydenpitorajoitusten vaikutus tutkintavangin terveyteen ja hyvinvointiin. Tarkastellaan eri ammattiryhmien näkökulmasta, kuinka he kokevat yhteydenpitorajoitusten vaikuttavan tutkintavangin hyvinvointiin.

Tarvittavien tietojen / aineistojen määrittely: Tutkimukseen ei tarvita tilaajalta erikseen toimitettuja tietoja tai aineistoja. Tarvittavat tiedot keräämme haastatteluina eri ammattiryhmien edustajilta. Tulemme haastattelemaan 4–6 henkilöä Jokelan vankilasta. Haastattelut tehdään koronaturvallisesti ja tarvittaessa etänä.

Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan. Haastatteluihin osallistuvien nimet ja virkanimikkeet jäävät vain tutkimuksen tekijöiden tietoon. Äänitteet ja litteroinnit hävitetään asianmukaisesti opinnäytetyön valmistumisen jälkeen.

Aikataulu: Haastattelut pyritään tekemään tammi- ja helmikuun 2022 aikana. Aineiston analysointi ja raportointi helmi- ja maaliskuun 2022 aikana. Arvioiva seminaari ja opinnäytetyön palautus huhtikuussa 2022.

Liitteet: Tutkimuslupahakemuksen liitteenä on tutkimussuunnitelma ja teema-haastattelurunko.

Annan luvan edellä kuvatun tutkimuksen suorittamiseen

Tuusulassa 5.1.2022 _____

Jouko Pietilä
johtaja

Liite 2: Suostumus opinnäytetyöhön osallistumiseen

SUOSTUMUS OPINNÄYTETYÖHÖN OSALLISTUMISEEN

Laurea-ammattikorkeakoulu, Tikkurilan kampus

Sosionomi, Rikosseuraamuslaitos

Opinnäytetyö

Opinnäytetyö toteutetaan noudattaen tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittelemää hyvää tieteellistä käytäntöä (Hyvä tieteellinen käytäntö ... 2012). Olen saanut kirjallista tietoa opinnäytetyön sisällöistä, sen tavoitteista sekä nähnyt opinnäytetyöhön liittyvät teemahaastattelun kysymykset (ks. lopussa).

- Suostun vapaaehtoisesti osallistumaan opinnäytetyön haastatteluun
- Henkilötietoja ei kerätä, joten tutkimusrekisteriä ei synny
- Antamiani vastauksia ei voi yhdistää minuun jälkikäteen opinnäytetyön kirjallisissa tuotoksessa
- Kaikki vastaukset ovat luottamuksellisia ja vastaukset tullaan hävittämään opinnäytetyön valmistuttua

Minulle on selvitetty opinnäytetyön tarkoitus ja siinä käytettävät tiedonkeruu- (haastattelu ja ääninauhitteet) ja tutkimusmenetelmät. Olen tietoinen siitä, että opinnäytetyöhön osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että opinnäytetyöhön osallistuminen ei aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia.

Suostun siihen, että minua haastatellaan ja haastattelussa antamiani tietoja ja tiedonkeruussa saatua materiaalia (ääninauhitteet) käytetään kyseisen opinnäytetyön tarpeisiin sekä sen loppuraportointiin/esittämiseen. Voin halutessani keskeyttää opinnäytetyöhön osallistumisen milloin tahansa ilman, että minun tarvitsee perustella keskeyttämistäni.

Päiväys ja paikka _____

Opinnäytetyöhön osallistuvan haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Opinnäytetyöntekijän allekirjoitus ja nimenselvennys

Opinnäytetyöntekijän allekirjoitus ja nimenselvennys

(Vastaaajien tiedot eivät tule näkyviin, suostumuslomakkeet kansioidaan ja säilytetään lukitussa tilassa Laureassa)

Liite 3: Haastattelukysymykset

Teemahaastattelu kysymykset

1. Yhteydenpitorajoitusten vaikutus tutkintavangin psyykkiseen hyvinvointiin

Millaisena koet tutkintavangin (pkl) psyykkisen hyvinvoinnin verrattuna muihin vankeihin?

Mitkä ovat keskeisimmät tekijät tutkintavangin (pkl) psyykkisessä hyvinvoinnissa vankilan ulkopuolella/vankilassa?

Mitkä asiat vankilassa edistävät tutkintavangin (pkl) psyykkistä hyvinvointia?

Mitkä asiat vankilassa vähentävät tutkintavangin (pkl) psyykkistä hyvinvointia?

Koetko, että yhteydenpitorajoitukset vaikuttavat tutkintavangin (pkl) itsetuntoon ja itsekunnioitukseen? Millä tavalla se näkyy ja onko eroavaisuuksia esimerkiksi ulkomaalaisten kohdalla?

Voidaanko psyykkiseen hyvinvointiin vaikuttaa vankilassa ja kuinka siihen voidaan vaikuttaa?

Vaihteleeko (pkl) vangin psyykinen hyvinvointi rajoitusten aikana? (Vankilaan tullessa/on ollut pidempään, käräjät ennen/jälkeen)

Miten koronatilanne on vaikuttanut tutkintavangin (pkl) psyykkiseen hyvinvointiin?

2. Yhteydenpitorajoitusten vaikutus tutkintavangin fyysiseen hyvinvointiin

Millaisena koet tutkintavangin (pkl) fyysisen hyvinvoinnin verrattuna muihin vankeihin?

Oletko havainnut muutosta tutkintavankien (pkl) fyysisessä hyvinvoinnissa viimeisempien vuosien aikana?

Onko mielestäsi tutkintavankien (pkl) päihderiippuvuudet ja mielenterveyshäiriöt yleistyneet verrattuna aiempaan? Miten ne vaikuttavat tutkintavankiin, jolla on yhteydenpitorajoitukset?

Minkälaisin keinoin voidaan edistää tutkintavankien (pkl) fyysistä hyvinvointia?

Onko korona vaikuttanut tutkintavankien (pkl) fyysiseen hyvinvointiin ja kuinka se ilmenee?

3. Miten yhteydenpitorajoitukset vaikuttavat sosiaaliseen hyvinvointiin

Millaisia haasteita tutkintavangilla (pkl) on sosiaalisissa suhteissa, kuten perhe/ystävät/sukuyms.?

Kuinka merkittäväksi tutkintavangit (pkl) kokevat sosiaaliset suhteet vankilassa ja sen ulkopuolella?

Minkälaisia mahdollisuuksia tutkintavangilla (pkl) on ylläpitää sosiaalisia suhteita vankilasta?

Minkälainen on yleensä tutkintavangin (pkl) sosioekonominen asema, kuten koulutus, asumistaso, omaisuus, asema työelämässä ym.?

Näkyykö tutkintavangeissa (pkl) huono-osaisuutta ja mahdollista ylisukupolvisuutta ja kuinka tämä näkyy?

Onko koronatilanne rajoittanut vangin sosiaalisia suhteita? Jos on niin miten ja kuinka se on näkynyt?

Kuinka tutkintavangin (pkl) rajoitettu omaehtoisuus (vapaa päättäminen omista tekemisistään) näkyy vangin hyvinvoinnissa?

Kuinka tutkintavangin (pkl) rajoitettu itsensä toteuttaminen ja mielekäs tekeminen näkyy vangin hyvinvoinnissa?

Miten ulkomaalaisten sekä alaikäisten tutkintavankien (pkl) hyvinvointi eroaa verrattuna muiden vankien hyvinvointiin? Kuinka näiden vankiryhmien kohdalla yhteisöllisyys näkyy verrattuna muihin vankeihin? (Kontaktit muihin ihmisiin ja/tai kontaktien vähäisyys)